

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Cilt Volume 7 • Sayı Number 1 • Temmuz July 2015

COMMENTARY

- The History of the Middle East in the Post-Colonial Period
Roger E. Owen

ARTICLES

- Authoritarian Resilience and the Arab Uprising: Syria in Comparative Perspective
Raymond Hinnebusch
- President Rouhani and Iran's 'Woman Question' After One Year in Office
Rebecca L. Barlow
- Quo Vadis Jihadism? Reconstruction of the Jihadist Discourse in the Middle East
Hacer Coşkun & Ayşe Ömür Atmaca
- Suriye Krizi'nin Ürdün Dış Politikasına Etkisi: Suriyeli Mülteciler ve IŞİD'e Karşı Koalisyonu Katılım
Zeynep Şahin Mencütek
- Ahmed Sukkeri'nin Müslüman Kardeşler'den İhraci ve Benna'ya Yönelttiği Eleştiriler
Zehra B. Güney

BOOK REVIEW

- *Milada Dönüş: Ulus-Devletten Devlet-Ulusa Türk ve Kürt Meselesinin Üç İkilemi*
Fuat Dündar

ORSAM
ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

ORTADOĞU ETÜTLERİ MIDDLE EASTERN STUDIES

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Journal of Politics and International Relations

Temmuz 2015, Cilt 7 Sayı 1 / July 2015, Volume 7, No 1
www.orsam.org.tr

Hakemli Dergi / Refereed Journal
Yılda iki kez yayımlanır / Published biannually

Sahibi / Owner: **Şaban KARDAŞ**, TOPAZ A.Ş. adına / on behalf of TOPAZ A.Ş.

Editör / Editor-in-Chief: **Özlem TÜR**

Yardımcı Editör/ Associate Editor: **Ali BALCI**

Kitap Eleştirisi Editörü/ Book Review Editor: **Gülriş ŞEN**

Yönetici Editör / Managing Editor: **Hakan TAŞÇI**

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Coordinator: **Habib HÜRMÜZLÜ**

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Meliha Altunışık	Middle East Technical University
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	Middle East Technical University
Katerina Dalacoura	London School of Economics
F. Gregory Gause	Vermont University
Fawaz Gerges	London School of Economics
Mahmoud Hamad	Drake University/ Cairo University
Raymond Hinnebusch	St. Andrews University
Tim Jacoby	Manchester University
Akif Kireççi	Bilkent Üniversitesi
Bahgat Korany	American University of Cairo
Peter Mandaville	George Mason University
Emma Murphy	Durham University
Harun Öztürkler	Kırıkkale Üniversitesi

Ortadoğu Etütleri şu indeksler tarafından taranmaktadır / indexed by;

Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index
Islamicus, International Bibliography of the Social Sciences (IBBS), Worldwide
Political Science Abstracts (WPSA).

Makale Önerileri İçin / Submitting Your Articles: Özlem Tür / tur@metu.edu.tr

Yayın İdare Merkezi / Head Office: ORSAM Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi -
Center for Middle Eastern Strategic Studies
Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Kat: 3-4 Çankaya-Ankara Türkiye/Turkey
Tel: +90 (312) 430 26 09 Fax: +90 (312) 430 39 48
orsam@orsam.org.tr

Tasarım Uygulama / Graphic Design

Orient Basım Yayın
Kazım Özalp Mah. Rabat Sok. No:27/2 GOP, Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 431 21 55

Baskı / Printing Center

Salmat Basım

Basım Tarihi / Printed: 15 Temmuz / July 2015

Ulusal Süreli Yayın

Ortadoğu Etütleri'ndeki makalelerde yer alan fikirler yalnızca yazarlarını bağlamaktadır.

The views expressed in Ortadoğu Etütleri (Middle Eastern Studies) bind exclusively their authors.

ORTADOĞU ETÜTLERİ

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Commentary / *Yorum*

- The History of the Middle East in the Post-Colonial Period.....** 9
Postkolonyal Dönemde Ortadoğu'nun Tarihi
Roger E. Owen

Articles / *Makaleler*

- Authoritarian Resilience and the Arab Uprising: Syria in Comparative Perspective.....** 16
Otoriter Direnç ve Arab Baharı: Karşılaştırmalı Perspektifte Suriye
Raymond Hinnebusch
- President Rouhani and Iran's 'Woman Question' After One Year in Office.....** 38
Görevde Bulunduğu Bir Yılın Ardından Cumhurbaşkanı Ruhani ve İran'ın 'Kadın Meselesi'
Rebecca L. Barlow
- Quo Vadis Jihadism? Reconstruction of the Jihadist Discourse in the Middle East.....** 58
Cihatçılık Nereye? Ortadoğu'da Cihatçı Söylemin Yeniden İnşası
Hacer Coşkun & Ayşe Ömür Atmaca
- Suriye Krizi'nin Ürdün Dış Politikasına Etkisi: Suriyeli Mülteciler ve IŞİD'e Karşı Koalisyon Katılım.....** 82
The Impact of the Syrian Crisis on the Jordanian Foreign Policy: Syrian Refugees and Participation in the Coalition Against the ISIS
Zeynep Şahin Mencütek
- Ahmed Sukkeri'nin Müslüman Kardeşler'den İhraci ve Benna'ya Yöneltiği Eleştiriler.....** 110
Expulsion of Ahmad Sakkary from the Muslim Brotherhood and His Criticism of Hasan Al-Banna
Zehra B. Güney

Book Review / *Kitap İncelemesi*

*Milada Dönüş: Ulus-Devletten Devlet-Ulusa Türk ve Kürt Meselesinin Üç
İkilemi.....* **133**
Fuat Dündar

From the Editor

In this issue, Ortadoğu Etütleri brings together one commentary, five articles and a book review.

This issue starts with a commentary titled *The History of the Middle East in the Post-Colonial Period* by one of the leading historians of Middle East, Roger Owen.

The issue, as the previous issues, brings an article on Syria by Raymond Hinnebusch. In his article titled, *Authoritarian Resilience and the Arab Uprising: Syria in Comparative Perspective*, Hinnebusch locates the roots of the Syrian uprising in the authoritarian populist state-building process in the country and bases his analysis on the literature on authoritarian resilience and upgrading. Rebecca Barlow, in her article titled *President Rouhani and Iran's 'Woman Question' After One Year in Office* analyses the first year of President Hassan Rouhani in office and what it means for the woman question in Iran. Barlow argues that despite some promise of change and progress, the patriarchal structures present important limitations for gender issues in the country. In the article, *Quo Vadis Jihadism? Reconstruction of the Jihadist Discourse in the Middle East*, Hacer Coşkun and Ömür Atmaca, locate the discussion on jihad and its different meanings across time and space and argue how it has served the state discourse, became a doctrinal tool, and an instrument for wars and conflict. At a time when the Syrian refugees are at the center of discussion not only in the Middle East but also in Europe, in her article, titled, *The Impact of the Syrian Crisis on the Jordanian Foreign Policy: Syrian Refugees and Participation in the Coalition Against the ISIS*, Zeynep Şahin Mencütek looks at how the Jordanian state is dealing with the challenges of refugee influx. Mencütek argues that despite the challenges, Jordan has managed to turn the situation to its benefit. She analyses the Jordanian state's discourse at a time of regional crisis and how it has strengthened the state and increased the legitimacy of the regime in this context. Zehra Güney in her article *Expulsion of Ahmad Sukkary from the Muslim Brotherhood and his criticism of Hassan al-Banna* analyses the process which led to the expulsion of one of the prominent figures of the Brotherhood from the organization and his major criticisms for the organization's policies.

This issue contains a book review, where Fuat Dündar reviewed Murat Somer's *Milada Dönüş: Ulus-Devletten Devlet-Ulusa Türk ve Kürt Meselesinin Üç İkilemi*

(Return to Point Zero: From Nation-State to State-Nation, the Three Dilemmas of the Turkish and Kurdish Question).

This is the last issue that I have worked as the editor in chief of *Ortadoğu Etütleri*. Hope you enjoy this issue.

Özlem Tür

THE HISTORY OF THE MIDDLE EAST IN THE POST-COLONIAL PERIOD

Roger E. Owen*

Personal Introduction

I first visited the Near East when posted to Cyprus in September 1955 as part of my two year National Military Service. It did not take me long to discover how quick and easy it was to fly from Nicosia Airport to Beirut, Cairo and Tel Aviv, using my Christmas leave to spend time in Israel/Palestine and then getting myself locally demobilized from the army in May 1956 in order to visit Cairo and Beirut. All this left a lasting impression for many different sets of reasons. One was certainly the politics of the immediate post-war period with Israel emerging out of the 1948 war and Egypt moving from qualified independence via the 1952 Revolution to the final departure of British troops in the summer of 1956. All events so much more exciting than the rather dull English politics of the late Winston Churchill/Antony Eden period. With everything becoming more intense as a result of President Nasser's nationalization of the Suez Canal in July 1956 and the misguided Anglo-French attack of October/November just after I had arrived in Oxford for my three years of undergraduate studies.

Then too I found the scenery exciting and the people warm and welcoming even to someone from the late-Imperial Britain. I remember in particular a magical evening on the roof restaurant of the old Semiramis Hotel with the Nile gliding slowly by under a canopy of stars and the warm air filled with a cacophony of gentle sounds. And, finally, there were young Egyptians and Palestinians and Jordanians to talk to about planning, industrialization and development and all the rest of the package designed to allow the so-called 'under-developed' East catch up with the 'developed' west.

* A.J. Meyer Professor of Middle East History, Harvard University.

So it was that when I moved on to write a doctoral thesis at St. Antony's College in Oxford I decided to work on the concept of export-sector led growth and, more specifically, on the role of cotton in Egypt's 19th and early twentieth century modernization. This took me to live in Egypt itself for a year and then New York the following one, 1963-4, discussing my ideas with Charles Issawi, then one of the few trained economists with an interest in Middle Eastern economic history. And finally back to Oxford where I obtained a post teaching economic history via lecture courses that were then amplified to include some political history and political economy as well.

This was an exciting time with the Cold War raging and large amounts of British and American government and foundation money being poured into the study of the post-colonial world in newly created multi-disciplinary 'Centers' headed by men like my mentor, Albert Hourani, who had usually moved from World War II intelligence gathering – often in Cairo – to university posts in Middle East History. Scholarships could easily be obtained for study and research in the libraries, archives and universities of the region – mine took me to Egypt and then, three year's later, to Lebanon – and many new posts created, not just in Middle Eastern but also in the associated fields of African, Latin American, Russian, Sub-continental, Chinese and East Asian Studies.

One thing that was conspicuously lacking in my field, however, was the possibility of structured cooperation with the academic institutions in the region we studied, as the small colonial-period universities in Cairo, Alexandria, Damascus and elsewhere were opened up to tens of thousands of new students leading just to a sharp fall in quality but also in the money needed for conferences, maintaining the quality of libraries and, in many cases, the study of western languages as well. True, it was possible to make friendships with individual students and academics interested in subjects of common interest like empire, anti-imperialism, colonial nationalism, etc. True too that some Middle Eastern students were sent to universities in Britain to obtain post-graduate training in anthropology, economics and so on. But, as I was to come to recognize, none of this added up to a system of permanent structures fed by constant exchange as well as either sufficiently well-funded or sufficiently predictable to allow outsiders like myself to study the peoples and politics of the Middle East in terms of an equal partnership. Nor, for all the improvements in recent years, would it be possible to believe that the prospects for such a partnership are much better. For, whether we like it or not, large areas of mutual suspicion remain, fed, as might be expected, by events like the 9/11 attacks on New York, the subsequent invasions of Afghanistan and Iraq, and the emergence both of Middle Eastern religious parties and of an increasing Western anti-Islamism.

The Political History of the Middle East

For the purpose of more formal analysis I will now divide the modern political history into four periods:

1) 1948-1967 – the establishment of independent sovereign political entities usually under strong authoritarian leaders.

2) 1967- 1990 - the restructuring of Arab regimes after total defeat in the 1967 Middle East war and the subsequent turn to the West.

3) 1990-2011 – the sale of state assets to the so-called crony-capitalist associates of strong presidents for life and its political consequences.

4) 2011 to the present – a second period of political adjustment as a result of the 2011 uprisings, with the dictatorial presidents either at bay (Sudan, Syria) or overthrown to be replaced by experiments in electoral democracy and the incorporation of popular religious parties (Egypt, Libya).

1) 1948-1967

It is safe to say that the Arab States of the Near East had a particularly troubled passage into post-colonial independence due to the emergence of the new state of Israel in May 1948, followed by the flight or expulsion of many of its Palestinian Arab inhabitants and then the humiliating losses suffered by the armies of Egypt, Jordan, Iraq and Saudi Arabia when they tried to destroy the new Zionist entity. A search for scapegoats began almost at once leading to the first of a series of military coups in Syria in 1949, Egypt in 1952 and Iraq in 1958, replacing the parliamentary systems controlled by a landed and banking elite with a single party-led authoritarian regime in the former and a military-led one in the latter. One enormously significant result was the almost total discredit of democracy and democratic practice, attacked by President Nasser and others as divisive - when what was demanded was unity, as corrupt and as still far too much under foreign colonial influence. Another result was the diminution of the old private sector at the hands of an increasingly large public one via programs of planning and, often, outright nationalization of private concerns.

What replaced it was a form of government in which a strong leader, usually at the head a single party, used its monopoly of political power to shape the economy and society in a collectivist fashion topped by a large public sector which, Soviet-style, provided most of the jobs. Movement of people, money and goods in and out of the country was strictly monitored and controlled. While history books were rewritten, newspapers and broadcasting stations forced to put out a single message of strength and progress and members of the old propertied elite harassed as enemies of the new order.

Only a few countries like Jordan, Lebanon and Saudi Arabia escaped this particular fate, often seeking a protective alliance with Britain and the United States rather than the Soviet Union, and relying on them for military and, in some case, economic aid. But even here there were many scares and alarms. King Hussein of Jordan, for example, was subject to a long series of assassination attempts, some at least masterminded from Egypt. While the ruling house in Saudi Arabia was led to force its ineffectual King, Saud to yield much of his authority to his much more reform-minded brother. As for Lebanon, its traditional balance of political and economic power between the leaders of the Maronite Christian and Sunni and Shiite Muslim communities was subject to such strains from the rising militancy of their poorer elements as to only narrowly escape full-scale civil war in 1958.

The price paid for the toxic combination of over-confidence and incompetence demonstrated by the post-independence Arab regimes was total defeat in the June war of 1967 when within a few days the armed forces of Egypt, Syria and Jordan were overwhelmed and parts of all these countries, including the Jordanian controlled portions of old Palestine, the so-called 'West Bank, seized by Israel. Significant changes in the style of government and then political and economic policy had to follow.

2) 1967-1990

The first charge on the post-1967 Arab governments was to prepare for a second war with Israel. This meant getting rid of the officers responsible for the fiasco, obtaining new shipments of arms, mostly from the Soviet Union, and setting the date for the limited war of 1973 when all this was ready. In the case of Egypt this was probably much helped by the replacement of President Nasser who died in 1970 by his Senior Vice-President, Anwar Sadat. It was Sadat who not only engineered better relations with the United States but also masterminded the successful attack on the Israel troops on the eastern side of the Suez Canal before persuading the American to negotiate a truce just when it looks as though the tide of battle had turned. And it was Sadat who used the prestige thus obtained to launch a new policy known as '*Infitah*' – sometimes translated as 'opening up', sometimes as liberalism – designed to encourage both foreign (and largely Arab) investment in the Egyptian economy accompanied a limited political pluralism in which the government party was opposed by smaller parties to its right and left.

Similar policies were followed by Sadat's successor, Hosni Mubarak, after his assassination at a military parade in 1981, leading to relatively free parliamentary elections in 1984 and 1987. Elsewhere, in Jordan, King Hussein promoted elections in 1989, the first in his Kingdom since 1964. While in Syria, the rise to power of the Air-force commander, Hafiz al-Asad, in the 1970s was accompanied by a number of less comprehensive reforms under the title of the 'Corrective Movement'.

One of the important contributors to this process was the dramatic fall in the price of oil in 1985/6, an event which not only deprived the producers themselves of funds but also those in the non-oil states which they had come to support. Suddenly, at one fell swoop, it was impossible to sustain the high levels of subsidies previously used to placate the poverty-stricken populations in the country-side and the large towns. The funds needed to make up the shortfall were looked for in various types of ways.

Some sectors of the economy – notably the tourism - were opened up to partnerships with foreign capital, others were preserved as monopolies headed in Egypt by well-to-do businessmen, in Syria by powerful military members of the President's minority Alawite community in association with entrepreneurs from the Sunni urban business community. The result was the emergence of what is best described as a form of 'crony capitalism', a system for turning public into private wealth, with each country's heavy industry and basic utilities controlled by a single family closely associated with ruler.

3) 1990-2011

The leaders of the Arab states received further funds from the United States, Britain and France as a reward for their participation in the recovery of Kuwait after its occupation by Saddam Hussein's Iraqi army in the crisis of 1990/1. They also came under pressure to take further steps both to limit the size of state sector in order to make room for enlarged private activity and to open up their systems to more public participation. But things did not work out as their Western allies hoped they should. More public utility monopolies were sold at knock-down prices to the cronies in Egypt, while elections were managed and manipulated to ensure that members of this same small group were well-represented in the country's parliament, the People's Assembly. Assemblies in Syria and Jordan were also filled with men both loyal to the regime and dependent on it for contracts and licenses. And, whether presidential republic or monarchy it was the ruling family that obtained the highest commissions from military and other contracts, the asking rate ascending quickly from something like two or three percent to figures many, many times this size.

4) 2011-2014

Revolutionary uprisings are generally not caused by any one thing and the Arab uprisings of 2011 were no exceptions with commentators pointing to whole list of reasons from the political and ideological to the economic and the material. But one thing that seems common to those in the vanguard of revolutionary youth in Egypt and Yemen was the desire to get rid of the paternalist unjust dictatorships of very old men who showed every wish to pass on their power to their sons. In some cases the dictator was removed very quickly. In others, like Syria and Sudan, the ruler chose to stand and fight.

What followed was then dictated largely by structures and processes particular to each country: the size of the army, the efficiency of the policy, the presence or absence of civil society institutions such as Trade Unions and soon.

One central demand in most countries of the Near East was a new constitution, the only exception being Syria. This set in train a process by which elections to a Constituent Assembly were won by a religious party like Egypt's Muslim Brothers which then dominated the Assembly itself as well as winning the first free elections to become the first post-revolutionary government, a task for which it was singularly ill-prepared. Not only this: the uncertainty which political Islam seemed to generate with respect to its real intentions encouraged a growing opposition which found its expression in support for the anti-Muslim Brother military coup of June 2013. In Syria, where, for its own historic reasons political Islam was highly suspect, there was little popular demand for more than a few changes to the existing constitution, the main concern being the completion of certain reforms intended to reduce the power of the over-mighty state.

Looking into the Future with a Few Questions

There seems a general consensus among political analysts of the Middle East that the processes set in train by the uprisings of 2011 have still a long way to go. There can, it is widely believed, be no going back given the hopes and expectations which these uprisings aroused. Nor, with the possible exception of Tunisia in North Africa, has a new, and more legitimate political order come into being. And, to make everything even more fluid, the economic situation of almost all the countries of the Arab East is sufficiently bad as to daunt even the most powerful actors like Egypt's Military leader and candidate for president, Field Marshall Abdel-Fattah Al-Sisi. Unemployment, particularly youth unemployment, is rife everywhere, made worse by the uprisings themselves which have acted to reduce tourism and foreign investment. There are also huge infrastructural short-comings to do with education, housing, mass transport and so on, as well as equally pressing environmental concerns from desertification to the lack of drainage and potable water.

And last but not least, democracy itself is a very difficult form of government to bring into being over-night, consisting, as it does of a double set of restraints, among the people and between the people and the state that take time to develop. It is this, I think, that causes many Middle Easterners to place so much value in a new constitution to provide the guidelines – such as the alternation of power between the leading parties – which don't exist in the winner- takes-all political culture to be found in so many parts of the world outside North America and Western Europe. Beyond that, those seeking to promote democracy in the Near East should certainly look at ways of strengthening the independence of each country's legal system - especially its highest constitutional court – and of its civil society institutions, perhaps in

association with the Europe Union under the Barcelona Treaty arrangements for Euro-Mediterranean co-operation.

I will conclude with a list of other, equally large, questions, which, to my mind, need serious attention. One is the role of self-proclaimed 'religious' parties and whether they should remain movements outside the political process serving as the conscious of the nation, as was the original program of Egypt's Muslim Brothers, or actively engaged in legislation, as they would now appear to be in Tunisia.

Second, and thinking once again of the Tunisia, thought should be given once again to a range of possible electoral systems ranging from those aimed at producing a working majority, as in Britain or Mohamed Morsi's Egypt, or those whose goal is a coalition government consisting of several parties which, though more difficult to manage, is obviously more socially inclusive.

Third, there is the question of how to assure the greatest political accountability via a free press and the encouragement of civil society institutions specifically designed to act as a watch-dog both on politicians and on the activities of the bureaucracy.

Fourth, and to return to the basic problems posed by a republican form of government, citizens should be encouraged to view political talk of the 'wishes' of the people, and representing the 'wishes' of the people, with a large grain of salt. True this is part and parcel of the political language widely used in democracies like the United States, but in the mouth of despots or would-be despots like Egypt's General Sisi, it has the more sinister ring of someone seeking to manipulate and lead rather than listen and encourage open debate.

OTORİTER DİRENÇ VE ARAB BAHARI: KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİFTE SURİYE

ÖZ

Bu makale, otoriter direnç ve uyarlama literatürü ışığında Suriye İsyanı'nın kökenlerini ve farklılığını incelemektedir. İsyanın kökenleri, Suriye'nin otoriter popülist devlet-inşa formülünün kırılma noktasına uzanmaktadır. Beşar Esad döneminde Suriye'nin post-popülist dönüşümü, söz konusu kırılma noktalarının “onarılması” anlamına gelse de, büyük çaplı toplumsal hoşnutsuzluklara neden oldu; “otoriter uyarlama”, tüm bu olumsuz yan etkilerin zararını gidermek anlamına gelse de, aslında kendi maliyetleri olan bir süreç. Suriye İsyanı'nın kendine has özellikleri, Mısır ve Libya örnekleriyle hoşnutsuzluk düzeyleri ve rejim-karşıtı mobilizasyon için fırsat yapıları üzerinden sistematik bir biçimde karşılaştırarak incelemektedir. Suriye İsyanı'nın belirgin farklılığı --çıkmaz ve uzun süreli çatışma-- bir ölçüde Suriye rejiminin otoriter uyarlamanın farklılığıyla açıklanabilir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Suriye İsyanı, otoriter uyarlama, post-popülist otoriterlik, Beşar Esad

المقاومة السلطوية والربيع العربي: سوريا في الرؤية المقارنة بقلم: راييموند هينابوش خلاصة:

تنهك سياسة الشرق الأوسط بمقولة “الجهاد” بسبب دوره الذي يجري تنشيطه في معرض الفعاليات العسكرية. والجهاد مفهوم قرآني، ويعني ذلك عدم امكن تفسير المصطلح الذي يتم تعريفه في الكتاب المقدس وفق القواعد الإسلامية مجددا. ورغم المعنى الواضح لهذا المصطلح في القرآن، فإن الفاعلين السياسيين يعملون على تحويره وفقا للظروف السياسية المتباينة. إن الحركات الإسلامية الراديكالية في يومنا هذا تفسر مفهوم الجهاد، خلافا للمفهوم التقليدي له، على انه يعني هدم النظام الدولي القائم، وإزالة الحدود القائمة بين المجتمعات الإسلامية، وإعادة العمل بقواعد الشريعة الإسلامية. أما التحول اللفظي من مفهوم الجهاد الى مفهوم الوظيفة الجهادية، فإنه يظهر كيفية تطويع مفهوم الإسلام في الشرق الأوسط ليكون أداة سياسية. وتتولى هذه الدراسة تحليل المفاهيم المختلفة للجهاد ضمن الروابط التاريخية للزمان والمكان، كما توضح كيفية استعمال مفهوم الجهاد عبر احقاب التاريخ كسياسة دولة، وكأداة تعليمية، وكسبب لعشرات من الحروب واحتلال البلدان والفتوحات وحركات التمرد، وذلك بأساليب واشكال متعددة جدا.

الكلمات الدالة: الجهاد، الجهاد كمنهنة، تكوين المفاهيم، الإسلام السياسي.

AUTHORITARIAN RESILIENCE AND THE ARAB UPRISING: SYRIA IN COMPARATIVE PERSPECTIVE

ABSTRACT

This article examines the roots and tangent of the Syrian Uprising in the light of the literature on authoritarian resilience and upgrading. The roots of the Uprising are located in the vulnerabilities of Syria's authoritarian populist state-building formula. Its post-populist transition under Bashar al-Asad, although meant to "fix" these vulnerabilities, generated powerful mass grievances; authoritarian upgrading, although meant to compensate for these negative side effects, had also its own costs. The special features of the Syrian Uprising are explained by systematically comparing levels of grievances and opportunity structure for anti-regime mobilization there to the Egyptian and Libyan cases. The distinct tangent of the Syrian Uprising--stalemate and protracted conflict--can, in part, be explained by the Syrian regime's particular authoritarian upgrading tangent.

Keywords: Syria, Syrian Uprising, authoritarian upgrading, Post-populist authoritarianism, Bashar al-Asad

**Raymond
HINNEBUSCH***

* Professor, School of
International Relations;
Chair, Center for Syrian
Studies, University of St.
Andrews, Scotland.

Ortadoğu Etütleri
Volume 7, No 1,
July 2015, pp.16-37

In the initial months of the Arab uprisings, the post-democratization literature on MENA, which had stressed the apparent resilience of authoritarian rule in the region, was widely criticized; its apparent confidence in the stability of authoritarian regimes had, it was charged, debilitated its capacity to even imagine the possibility of the uprisings. While this criticism is at best partly true of the specific literature on “authoritarian upgrading” (AU), the somewhat earlier literature on “post-populist” authoritarianism (PPA) in MENA did identify the roots of instability; authoritarian upgrading can, in this context, be interpreted as regimes’ efforts to stay ahead of the de-stabilizing factors inherent in the turn to post-populism. Moreover, both of these literatures can sensitize us to *variations* in factors making for the Arab Uprising: the pre-uprising situation in regimes like Egypt, well advanced on its pro-Western post-populist tangent, appears, at first sight, quite different than that in Syria, which ostensibly had taken a somewhat different authoritarian upgrading strategy, applied in a different societal and regional context. Once Mubarak fell, the uprising did indeed spread to Syria but it took a very different tangent and the literature on authoritarianism upgrading can also give us explanations for these differences. Finally, although the point will not be addressed in this paper, the outcome of the uprisings, either hybrid or failed regimes rather than democratization, suggests that the authoritarian resilience paradigm may still hold considerable validity.

The Roots of the Arab Uprisings

The Dilemma of Populist Authoritarianism

The roots of the Arab Uprising need to be traced back to state formation in the Uprising states and, in particular, to the *populist authoritarian* (PA) formula of regime formation in the republics. Why did the Arab republics, compared to the monarchies, prove so vulnerable to the Uprising? This is because they all shared something, namely, that they built their power and legitimacy on a distinctive formula that had become increasingly dysfunctional. The PA republics consolidated themselves through revolutions from above that overthrew the agrarian capitalist oligarchy through nationalizations and land reform, and incorporated worker and peasant support through a populist social contract. Enjoying neither electoral nor traditional legitimacy, PA regimes sought legitimacy through anti-imperialist foreign policies and delivery of jobs and welfare. Because, however, the PA states could not sustain capital accumulation, they all faced the need to revitalize the private sector and encourage foreign investment; this, however, required they privilege investors and abandon the populist social contract and, to achieve integration into the world capitalist economy, also to abandon anti-imperialism. This imperative could only be escaped or delayed if regimes had access to rent from oil or aid and alternative Eastern markets. With the collapse of the Eastern bloc, the main sources of aid/rent were in the West, which required a Westward foreign policy realignment and

peace with Israel. Dealing with the loss of popular support and legitimacy inherent in these imperatives required some kind of “authoritarian upgrading.”

Seeds of the Arab Uprising: Post-Populist Authoritarian Upgrading

Across the region projects to “upgrade” authoritarianism took very similar forms, amply documented in the literature.¹ The underlying deep change was a movement from an originally populist form of authoritarianism to “post-populist” (or neo-liberal) versions.² Authoritarian power was now used, not to level oligarchies as in the populist era, but to pursue economic liberalization and thereby reconstruct new inequalities: thus, ruling elites used pressures for privatization from international financial institutions to appropriate public sector assets for themselves, and to enrich presidential families, ministers and the private investors allied with them in “networks of privilege”³

How was this transition managed without incurring rebellion by those who lost out—public sector workers, land reform peasants, the poor? Authoritarian persistence cannot be explained by coercion alone and indeed, the logic of authoritarian rule is to *include* some social forces in order to *exclude* others: if populist authoritarian regimes included the workers and peasants in order to marginalize the old oligarchy, “post-populism” refers to the *strategic* shift in the political economy of regimes toward including new crony capitalists and excluding regimes’ former populist constituencies. “Authoritarian upgrading” denotes the *tactical* techniques by which regimes tried to manage this transition without destabilizing their rule. Heydemann, et.al. and King showed how ruling elites used privatization as a source of patronage to build new bases of support substituting for the old populist coalition. The parallel literature on hybrid regimes and electoral authoritarianism stressed how limited political liberalization facilitated authoritarian persistence⁴ thus, Glasser

1 Steven Heydemann, *Upgrading Authoritarianism in the Arab World: Analysis Paper No. 13* (Washington DC: The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, 2007); H Albrecht and O Schlumberger, “Waiting fo Godot: Regime Change without Democratization in the Middle East,” *International Political Science Review*, Vol.25, No.4, 2004, pp., 371-92

2 Raymond Hinnebusch, “Liberalization without Democratization in ‘Post-populist’ Authoritarian States: Evidence from Syria and Egypt,” in Nils Butenschon, Uri Davis and Manuel Hassassian (eds.), *Citizenship and the State in the Middle East*, 2000; Martha Pripstein-Posusney *Labor and the State in Egypt: Workers, Unions and Economic Restructuring*, 1979); Anoushiravan Ehteshami and Emma Murphy, “The Transformation of the Corporatist State in the Middle East,” *Third World Quarterly*, Vol. 17, No. 4, 1996; Laura Guazzone and Daniela Pioppi, *The Arab State and Neo-liberal Globalization: the Restructuring of the State in the Middle East* (Reading: Ithaca Press, 2009); Stephan King, *The New Authoritarianism in the Middle East and North Africa* (Bloomington, Indiana University Press, 2009).

3 Steven Heydemann, *Networks of Privilege in the Middle East: the Politics of Economic Reform Revisited* (New York: Palgrave: Macmillan, 2004).

4 Ellen Lust-Okar, “Divided they rule: The management and manipulation of political opposition”, *Comparative Politics*, Vol.36, No.2. 2004; Maye Kassem, *Egyptian Politics: The Dynamics of Authoritarian Rule* (2004).

showed how regimes fostered pro-regime parties supportive of neo-liberalism;⁵ Lust-Okar and Kassem showed how regimes learned to divide and rule by selectively including and excluding political groups from participation in semi-competitive elections; and King showed how dominant ruling parties maintained the corporatist networks first established under populism but now to dis-empower and demobilize rather than mobilize workers and peasants. Heydemann's "authoritarian upgrading" formula stressed how post-populist regimes tried to compensate for abandoning their mass constituencies by tapping new resources from investors, diversifying their constituencies (to the business class and the ulama), deployed co-optation and divide and rule strategies, and offloading welfare responsibilities to private forces and civil society, while re-regulating state-society relations so as to keep control over these newly empowered forces outwith the regime's institutions.⁶

The seeds of rebellion are to be found in this transition. On the one hand, *post-populist* transition, although meant to "fix" certain vulnerabilities in *populist* versions of authoritarianism, generated powerful mass grievances; on the other hand, authoritarian upgrading, although meant to contain and compensate for these negative side effects had also its own negative side effects. What the Arab Uprisings exposed was that every enhancement from AU of authoritarian resilience also had cumulative costs, which, indeed, contained the identifiable seeds of the Arab Uprising.

However, even if all the republics did, to one degree or another, change to follow this tangent, variations in their societies and their particular populist and post-populist formulas, made for different levels of vulnerability to uprising and also help explain the two main alternative post-Uprising pathways, namely, those where discredited presidents quickly departed (Tunisia, Egypt) but regimes remained intact and those where leaders remained highly resistant to removal and protracted conflict, sliding into civil war, resulted (Libya, Yemen, Syria).

What explains such variations in outcomes? Two broad master variables, each of which has sub-components, may be useful in helping us to think systematically about the possibility of regime change in general and outcomes of the Arab Uprising in particular: 1) *level of grievance* and 2) the *opportunity structure* for rebellion, which is determined by the relative power balance between state and society. Put together, these variables allow for four scenarios that shape quite different outcomes. 1) Where grievances are low and the opportunity structure is low, because the state-society balance favours the regime, there should be no Uprising (Saudi Arabia, Qatar). 2) Where grievances are low (legitimacy high) and the opportunity structure high, conditions might

5 Bradley Louis Glasser, *Economic Development and Political Reform: The Impact of External Capital on the Middle East* (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2001).

6 Steven Heydemann, *Upgrading Authoritarianism in the Arab World: Analysis Paper No. 13* (Washington DC: The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, 2007).

be best for a Turkey-like democratization from above. 3) Where grievances are high and the opportunity structure low, rebellion is likely both to happen and to be repressed by regimes (as in Syria in the 1980s and Algeria in the 1990s). 4) Where grievances are high and the opportunity structure shifts to society, mass mobilization can be rapid and effective and presidents quickly ousted (Egypt, Tunisia). In *mixed* cases, Uprisings where there is enough grievance to produce an Uprising and enough opportunity structure for rebellion to be sustained but not enough of either to rapidly remove the regime, the outcome is *protracted conflict*, with extended *stalemates* between regime and opposition.

Table 1 scores Egypt, Libya and Syria on the explanatory variables. Egypt fits case 4, but Libya and Syria are mixed cases. Conditions for the uprising, in retrospect, appear to have been best in Egypt (and to a lesser extent Tunisia) because grievances were high but also because the opportunity structure was shifting toward society. Why were grievances high? Egypt and Tunisia were the poster children of the IMF, the supposed success cases of neo-liberal reform. As authoritarian republics, their legitimacy had initially rested on populism and nationalism but they had gradually exhausted it without finding a substitute. Neo-liberal policies led to big socio-economic inequalities, excluding former populist constituencies. On the one hand, there were attacks on the living standard of the poor and state-employed middle class under the label of structural adjustment through reduction of food subsidies, reducing state employment of graduates, hollowing out of public education and health, and abolishing traditional labour rights in industry, leading to mass redundancies; in Egypt the end of the Nasserite agrarian relations law made a million peasants homeless. At the same time, enrichment of ruling elites, especially the presidential family, had become notorious; for example, privatization involved selling public companies at below market prices to a small group of crony capitalists—often friends of Mubarak and involved in Gamal Mubarak's policies committee within the ruling National Democratic Party—which grouped the biggest business oligarchs in the country. By 2000, 138 state-owned enterprises had been sold for less than \$8 billion, with many purchases made by unsupported, never repaid, loans from state owned banks. Public monopolies were thereby transformed into private ones. At the same time, subsidies and job security were cut for ordinary people and the tax burden shifted from the rich to the middle class. This was exacerbated by foreign policy submission to the US: loss of nationalist legitimacy from collaboration with the West in various respects such as the war on terrorism and the 2003 war on Iraq, culminated in Mubarak's collaboration with the Israel blockade of Gaza. For a decade chronic pro-democracy and pro-Palestinian protests by the middle class and worker and peasant protests over privatization and land dispossession had been on-going, expressive of profound mass disillusionment with the regime but also a relatively high associative capacity in civil society. At the same time, the rather homogeneous settled societies in Egypt and Tunisia posed few communal obstacles to collective action, change to allowing mobilization on class grounds that quickly converged on the capital cities, the centres of power. Because neither

president had been able to stack the army with tribally- or kin-recruited loyalists, as was common in more tribal or communally divided societies, its loyalty proved wanting in the face of mass protest. Exactly why the protests acquired unstoppable momentum erupted in 2010 or not before could be related to the deepened penetration of the Internet and the demonstration effect in Tunisia.

Initially, few thought the Uprising would spread to Syria, in spite of the double demonstration effects of Tunisia and Egypt, because the grievance level and opportunity structures both seemed lower. Bashar al-Assad himself famously told the *Financial Times* that Syria was not Egypt because his foreign policy was congruent with public opinion. The regime had pursued a nationalist foreign policy meant to win legitimacy and its stand during the Iraq war in particular, but also its support for Hezbollah and Hamas in their confrontations with Israel (in striking contrast to Mubarak's perceived collaboration with Israel against them) had won Bashar al-Asad considerable support, with regional polls showing him to be quite popular compared to other Arab leaders.

Table 1: The Ingredients of Uprising.⁷

I. Grievances: High grievances = higher vulnerability to Uprising	Egypt	Libya	Syria
1. Extent of leadership de-legitimation--from either excessive tenure, corruption, engineering of dynastic succession, or identity conflicts	High	High	Medium-High
2. Extent of regime nationalist de-legitimation--from alignment with the US, separate peace with Israel	High	Medium	Low
3. Extent of neoliberal restructuring--degree of structural adjustment, privatization, hollowing out of public services, reduction of labour protections, tax cuts and incentives for investors, etc.	High	Medium	Medium
4. Extent of ruling family aggrandizement--degree of concentration of wealth and opportunities in the presidential family at the expense of other elites.	High	High	High

⁷ The factors and scoring in the table are inspired by an article by Bassam Haddad which examined the prospects that the Uprising would spread to Syria by comparing conditions to Egypt and Libya : "Why Syria is not next—so far," 9 March 2011, http://www.jadaliyya.com/pages/index/844/why-syria-is-not-next-...-so-far_with-arabic-translation-

5. Extent of crony capitalist wealth concentration conspicuous enrichment alongside mass impoverishment and increased inequality and poverty.	High	Medium	Medium
II. Opportunity Structure: high regime capacity = low opportunity structure for anti-regime movements			
1. Regime cohesion (vs. elite factionalism, readiness to abandon the president)	Medium	Low	High
2. Strength and reliability of security forces (vs. extent of institutional autonomy of the armed forces from the president, hence interests distinct from the presidency/regime inner circle)	Medium	Low	High
3. Infrastructural penetration of society: extent of bureaucratic or party penetration of the periphery, ability to deliver services and maintain surveillance (vs. inability to penetrate and control the peripheries).	Medium	Low	Medium
4. Immunity to foreign influence (vs. foreign dependency, potentially constraining tactics of the security forces).	Low	High	High
5. Extent of authoritarian upgrading: extent to which regimes are able to co-opt new constituencies with resources, such as bourgeoisies, or divide and rule them (oppositions, ulama) to prevent combinations against it.	High	Low	Medium
6. Extent of civil society atomization/demobilization potential vs. civil society with enough density and autonomy to give people associative experience beyond primordial solidarities).	Low	High	High
7. IT penetration	High	Low	Medium
8. Fragmented society, obstructing mass mobilization vs. homogeneous society facilitating it.	Low	Medium	High

Moreover, the regime had delivered stability, sparing Syria the sectarian chaos in neighbouring Lebanon and Iraq, the showcases of American-imposed democratization, which seemed to allow the regime to discredit the West's de-

mocracy discourses. Compared to Egypt, Syria's neo-liberalism was recent and mass impoverishment was much shallower. According to Syria watchers such as Bassam Haddad and Carsten Wieland,⁸ Syria went into the crisis with advantages lacking elsewhere. Unlike his overthrown counterparts, elderly and in power for decades, Bashar was young and had only been in power for a decade, still enjoying the benefit of the doubt and widely seen as preferable to alternatives in the regime. In significant ways, therefore, Bashar al-Asad had pursued a special and distinctive version of authoritarian upgrading that appeared to position him favourably after his first decade in power. To be sure, the Syrian regime suffered from one liability that was absent in Egypt and Tunisia: in Syria's identity fragmented society, disproportionate power in the hands of the Alawi minority constantly reproduced grievances among the Sunni majority that could be eased by various forms of cross-sectarian co-optation, but never fully overcome. The opportunity structure, however, appeared lower in Syria precisely owing to this same feature of Syrian society and politics. In contrast to Egypt and Tunisia, the senior commanders of the army and the security forces were tightly interlocked via primordial *assabiya* with the Alawi political elite and could not be readily separated from the regime; these forces were also far stronger and more cohesive than Qaddafi's forces in Libya. According to Haddad, compared to Libya, the regime in Syria still had links to society, especially to the business class that Bashar had cultivated, and the ulama that the regime also had worked assiduously to co-opt, thereby seemingly neutralizing these traditional centres of opposition to the Ba'th; on the other hand, he argued, Egypt's larger public space and more developed civil society, opposition parties and press, that had prepared the ground for collective action, had no parallels in Syria's more repressive political climate and underdeveloped civil society.

In summary, it appears from the balance of grievance and opportunity in 2010 that the spread of the Uprising to Syria was not inevitable; it also appears that conditions were unfavourable for the rapid success of an Uprising on the Egyptian model, and, of course, the outcome has indeed been a very different tangent of protracted armed conflict. Why the Uprising happened and led to stalemate rather than the "fall of the regime" requires some further explanation and arguably, part of the explanation must be found in theories of post-populist authoritarian upgrading.

Post-Populist Development in Syria

Populist Vulnerabilities in Syria

When we look closer at Syria's version of authoritarian upgrading, we find that despite certain differences, there were also definite similarities to other

8 Carsten Wieland, 'Syria: a tale of missed opportunity,' *OpenDemocracy*, 4 October 2011, <http://www.opendemocracy.net/carsten-wieland/syria-tale-of-missed-opportunity>

cases. As elsewhere, AU both allowed the regime to “fix” vulnerabilities inherited from the populist era and also generated new vulnerabilities. Ba’thist populism’s special vulnerability was dominance of the regime by Alawi officers in a Sunni-majority society; this was initially overcome by nationalization and land reform, which broke the dominance of the Sunni oligarchy and gave the regime the means to win over popular constituencies, notably Sunni peasants. Stability, however, was only achieved when Hafiz al-Asad concentrated power in a Presidential monarchy, backed by Alawi clients commanding key military and intelligence machinery, which nevertheless shared power with a cross-sectarian elite, and rested on party and bureaucratic institutions which incorporated a cross-sectarian rural constituency. The regime achieved a measure of legitimacy on nationalist grounds, notably from the 1973 war and the on-going struggle with Israel, and also from a “social contract” in which political loyalty was contingent on regime delivery of material benefits to its constituency. In parallel, though, it could never relax its repressive control over the half of society, mostly Islamist, unreconciled to Alawi-Ba’th rule.

This neo-patrimonial state, mixing traditional practices, notably clientalism, and modern bureaucratic instruments, required significant revenues to sustain itself; the public sector was used to provide populist benefits such as jobs and subsidized food and patronage for the regime constituency, but, as a result, it failed as an engine of capital accumulation and investment needed to expand the economy in parallel to relentless population growth (itself encouraged by the “premature Keynesianism”⁹ inherent in the “social contract”). Private capital fled the country or refrained from investment except in quick-profit tertiary sectors. The state, overdeveloped relative to its economic base, generated a permanent fiscal deficit that could only be sustained by external ‘rent.’ Hafiz al-Asad deftly used his nationalist foreign policy, making Syria a front line state with Israel, to access aid from the Arab Gulf states and Iran and cheap arms from the Soviet Union.

The cumulative economic vulnerabilities of the system were, however, exposed by the economic slump of the late 1980s which was met by an austerity policy that starved the public sector, froze social benefits and slashed the earning power of the state-employed middle class; a new investment law was promulgated to entice private and foreign investment to supplement the declining public sector. Together, these measures revived the private sector, thus appeasing the bourgeoisie, parts of which were incorporated into the regime support base; the regime was thus starting on a post-populist tangent but it did not wholly renege on the social contract and continued, for example, to provide subsidized bread and agricultural inputs. However, in parallel with the fall of Syria’s Soviet patron, external aid declined and the Ba’th’s national-

9 David Waldner, *State building and late development in Syria, Turkey, Korea and Taiwan*, (Ithaca, N.Y : Cornell University Press, 1999).

ist tangent now collided with the imperative to access inward investment as a substitute for aid. This contradiction was buffered by revenues from Syria's own modest oil fields, but these were also expected to decline in the 2000s; in the meantime, in the 1990s Syria pursued, under US auspices, the possibility of a peace settlement with Israel that would open the door to foreign aid and investment yet, also allow recovery of Syria's lost Golan territory, hence sustain nationalist legitimacy.

Authoritarian Upgrading in Syria

According to Volker Perthes, Bashar al-Asad's project was to "modernize authoritarianism."¹⁰ Regime survival required preserving the fiscal base of the state, hence reforming the economy by a move toward the market, and integration into the global world of the internet, cell phones, etc.; but such economic reform required consolidating the power of reformers within the regime and adapting Syria's nationalist foreign policy and its populist social contract to the requisites of capitalism without de-stabilizing the regime. The regime's post-populist upgrading proceeded on three parallel planes: 1) attempting economic reform, needed to preserve the regime revenue base, while also trying to minimize the damage to its social base and nationalist legitimacy; 2) the president's struggle to concentrate power against the resistance of the party/old guard to his reforms; 3) the regime's drive to control the political arena as it changed its social base. Bashar al-Asad initially appeared to deftly manage this balancing act, but in the end it proved beyond him.

Balancing fiscal and legitimacy needs: There was a certain contradiction between revenue needs and nationalist legitimacy. The two had gone together under Hafiz and might have continued to do so had a honourable peace with Israel (return of the Golan, Palestinian state) been reached which could have opened Syria to an influx of investment. However, the failure of the peace process led Syria to shift toward a foreign policy of "resistance" (opposing the invasion of Iraq, alignment with Iran, keeping control over Lebanon) which closed off the initially attempted avenue of reform via integration into the Western market, as symbolized by the nearly-signed association agreement with Europe. The regime used resistance to the US in Iraq and to Israel and Western efforts to dislodge it from Lebanon to generate nationalist legitimacy, but the consequent isolation from the West, notably over the Hariri murder, had economic costs. US-imposed sanctions, aiming to economically isolate Syria, discouraged Western investment and caused difficulties for the financial services and telecommunications industries by which the regime sought to propel the globalization of the Syrian economy.

10 Volker Perthes, *Syria under Bashar al-Asad: Modernisation and the Limits of Change*, Adelphi Papers (London: Oxford University Press for IISS, 2004).

This drove regime efforts to find alternative sources of revenues, made especially urgent by the gradual decline in Syria's oil exports as production stagnated and domestic consumption soared, attempted first through pre-Iraq war oil deals with Saddam Hussein, which antagonized Washington and were cut off after the US invasion. To counter isolation from the West, trade was switched toward Asia and also, particularly, Turkey through which Bashar sought back door access to Western economies; in parallel, tax cuts, much reduced import tariffs, currency liberalization and creation of a stock market and private banks were designed to attract expatriate capital and surplus liquidity from the Gulf. In fact, investment inflows drove a boom in trade, housing, banking, construction, and tourism, steadily increasing the proportion of GDP generated in the private sector and solidifying the support of the emerging new capitalist classes. *However, the drive to evade isolation and access resources meant that the "social contract" with the regime's traditional constituency was sacrificed.* While in principle the aim was a "social market" economy in which social protections were preserved during the move toward the market, in reality the policy pursued by Bashar's reforming technocrats headed by Abdullah Dardari was little distinguishable from neo-liberalism with its priority on capital accumulation and growth to the neglect of equality and distribution. Economic liberalization removed former limits on corruption and the managers of the new banks and businesses earned high salaries, while taxation became regressive as reductions in taxes on higher incomes were compensated for by cuts in the subsidies that kept low income citizens from falling into extreme poverty. Public education and services were run down and parallel private ones for the rich sprang up. Agriculture was neglected and despoiled by drought, which propelled urban migration that, together with the influx of Iraqi refugees, exacerbated a housing crisis originating in the population boom and the increase in real estates prices from the influx of Gulf money. The conspicuous consumption by the new crony capitalists and their foreign partners alienated the regime's original rural constituency and the end to tariff protection devastated small manufacturers in the suburbs. Upward social mobility for lower class elements became blocked, causing resentment of the Alawis and crony capitalists who were perceived to corner the new opportunities. The need to trim a state overdeveloped on declining external rents and to foster the private sector and inward investment required a restructuring of the regime's social base away from its initial populist alliance; economic reform was therefore inescapable, but the need to evade the Western campaign of isolation meant it was artificially accelerated to produce quick results, with the result that measures to alleviate the hardship for ordinary people lagged behind and many unbalanced concessions were given to investors, for example, lowering of taxes and tariffs in deals with Gulf investors and Turkey.

Concentrating power in the Presidential Clan: Parallel to this move to post-populism, Bashar al-Asad sought to make the regime politically compatible with its changed socio-economic policy but, in the process, inadvert-

ently weakened it. His neo-patrimonial inheritance of leadership from his father appeared to succeed without significant legitimacy loss since Bashar was perceived as a reformer and appealed particularly to youth. However, this alienated key regime barons, such as Abdul Halim Khaddam, the long serving Vice-President. Bashar had to share power with the “old guard” entrenched in the party who were wary of his project. He tried to concentrate power in the presidency in an extended struggle with his rivals, using his powers of office to retire the elder generation; inserting his loyalists in the army and security forces; and, in a tug-of-war with the party leadership, appointing reforming technocrats to the council of ministers. Asad also engineered an attrition in Ba’th party leadership and cadres that culminated in the 2005 10th Syrian Party Congress when the old guard was swept from power. In uprooting these barons, Asad reduced obstacles to his reforms but also weakened powerful interests with clientele networks that incorporated key segments of society into the regime. This shrunk the scope of elites incorporated into the regime, making the President over-dependent on the presidential family, Alawi security barons and technocrats lacking bases of support. His dependence on the Asad-Makhlouf family clan resulted in an over-concentration of patronage, opportunities and corruption in its hands at the expense of other regime clients; the narrowing of loyalties from party to family core is a dangerous move for authoritarian regimes but one that was common across the region and a key grievance driving the Arab uprisings.

Authoritarian Upgrading in the Political Arena: Parallel to this, the political arena had to be managed in this transition. A main technique of authoritarian upgrading everywhere was the fostering of alternative constituencies that could be balanced against each other. The regime co-opted a new alliance of reforming technocrats and the business class, a powerful social force which was dependent on the state for opportunities (contracts, licenses) and for disciplining the working class and rolling back populism (e.g. labour rights). The new rich and the urban middle class were encouraged to develop their own civil society organizations, such as junior chambers of commerce. To provide a safety valve for discontent, critics of the regime were treated more leniently, even encouraged to voice constructive criticism, albeit within redlines highlighted by episodic instances of selective repression. Bashar al-Asad intensified his father’s strategy of fostering moderate (sufi) Islam as a counter to both radical Islamists and the secular opposition, resulting in the further spread of Islamic schools and charities, conservative attire, and mosque attendance. Islamist intellectuals and businessmen were co-opted into parliament and the ulama were permitted to manage the Islamic financial institutions allowed by the regime to attract Gulf money. Bashar also made a concerted effort to build alliances with the interlocked business and religious elite of formerly oppositionist Aleppo. In parallel, efforts were made to off-load welfare responsibilities from the state and party to private charities.

Authoritarian upgrading chiefly took the form of co-optation, divide and rule and selective political decompression and little movement forward took place in incorporating institutionalized participation through parliament and a pluralized party system, which would have been needed to compensate for the shrinking of the regime's traditional populist political base and which had been followed in other Arab regimes, including Egypt. In repressing the Damascus Spring mounted by the secular opposition at the beginning of his presidency and the Damascus Declaration movement that revived this opposition in mid-decade, Asad passed up opportunities to co-opt the moderate opposition into an enlarged supportive coalition. Consolidating the political support of the new business class that was benefiting by regime policies would have required permitting a new bourgeois political party, perhaps launched under the auspices of loyal crony capitalists. At the same time, Asad, seeing the party apparatus and the worker and peasant unions as obstacles to economic reform, starved them of funds and attacked their patronage powers. This debilitated the regime's organized connection to its constituency and its penetration of neighbourhoods and villages. The gap was partly filled by the security services, which, however, were underpaid, corrupt and lax. While citizens would once have gone to local party or union officials for redress or access, increasingly they approached tribal, sectarian or religious notables, potential opponents of the regime. Thus the regime's ability to control and co-opt those gaining less or losing under the new order withered. In summary, authoritarian upgrading's lag behind post-populist change meant the regime had not sufficiently cultivated new constituencies to compensate for its old populist support base.

The Syrian Uprising

As Bassam Haddad had anticipated the one thing that could spread the Arab Uprising to Syria was an over-reaction by the security forces, and this happened—in Dera where a confrontation between protestors and heavy-handed security forces escalated out of control. In the early days of the crisis, effective leadership from the president could still have made a difference, particularly had Asad reacted with democratic concessions instead of repression. However, his March 30, 2011 speech at the beginnings of the protests, in which he deprecated popular grievances, disillusioned the many who wanted him to use the crisis to advance reform. One explanation for his failure to better manage the crisis could be that, preoccupied with foreign policy and having become complacent owing to his success in surviving threats from the US and reversing isolation from Europe, he neglected the domestic vulnerabilities of his regime. Further, in the words of the International Crisis Group, the new generation of the ruling elite, 'having inherited power rather than fought for

it, grown up in Damascus, mingled with and mimicked the ways of the urban upper class⁷ had lost touch with its social roots.¹¹

Given the minority core of the regime, however, it may be Asad simply could not afford to make sufficient democratic concessions, especially with the debilitation of the regime's former cross-sectarian base. Had Bashar chosen to lead the reform process, he might have actually won a free election to another presidential term; but his rule had become a family regime, and the rest of the clan could well have been losers under democratization, especially the highly unpopular tycoon Rami Makhlouf and Maher al-Asad whose violent overreaction reflected the tribal mentality and minority complex of some Alawis in the regime. In the event, Asad chose to stand with the hardliners and to demonize the protestors as terrorists and radical Islamists as a way of rallying his minority core support and justifying his resort to repression. With the brutal suppression of peaceful demonstrators, what had started as localized protests demanding reform spiralled into a major uprising calling for overthrow of the regime; the resort to sectarian discourse and violence by regime and opposition would feed on each other escalating to the point that both sides soon went well beyond the point where a political solution was possible.

The Uprising took particular forms, both similar and different from those in other Uprising States. Among the similarities to other Uprisings was the key role of disenfranchised youth, the unemployed protestors outside the centres of prosperity. The urban middle class intellectuals that had mounted the Damascus Declaration tried to reactivate their networks, but they lacked popular bases and the initiative fell, as elsewhere, to informal youth networks. Diaspora activists played a pivotal role, using IT to generate opposition networks, deliver their message to the public and outside world (aiming to get the latter to constrain the regime's repression of the protests). As in other cases, also, protestors were able to mount sustained large-scale demonstrations that put the regime very much on the defensive.

The main difference from Egypt and Tunisia was that president was not quickly overthrown in a relatively brief and sharp burst of revolt quickly converging on the centre of power. Instead, a protracted conflict resulted. Different from Egypt but somewhat similar to Libya, the Uprising was geographically dispersed and away from the capital, beginning in the rural peripheries, then spreading to small towns, suburbs, and medium sized cities, where its foot soldiers were unemployed youth, refugees from drought and others among the "losers" of a decade of post-populist authoritarian upgrading. Medium and small sized traders and manufacturers, victims of trade liberalization and also resentful of the expansion of the Alawis from their domination

11 International Crisis Group, 'The Syrian People's Slow Motion Revolution,' Brussels and Damascus, 6 July 2011.

of the military into business sectors appear to have been a main anti-regime force in the smaller urban centres.

The uprising had from the beginning a sectarian dimension, inevitable given the Alawi dominance of the regime and the concentration of the Uprising among the majority Sunnis. The main occasion for mobilization became Friday prayers, with internet-linked resistance committees springing up around mosques, for example the Omari mosque in Dera which was an early headquarters of protest, with their imams natural leaders of their neighbourhood and, outwith the main cities, mostly anti-regime. Saudi-financed salafi and Muslim Brotherhood connected elements actively mobilized protestors. Initial centres of grievances were mixed areas where Alawis and Sunni lived together as in Latakia, Baniyas and Homs. The uprising then spread to Hama and Deir az-Zur, traditional bastions of Sunni piety resentful of the regime. Tribes also played a role; the decline of the security forces' control of them thorough subsidies and exemptions and its replacement by Saudi money was important in the regime's loss of control over the tribal periphery.

There had been similar grievances among Sunnis in the early 1980s, but rebellion then was much more localized, so what had changed? Then many Sunni villages, still incorporated into the party, sided with the regime against the urban-based Muslim Brotherhood; however, in the 2000s, the party/peasant union infrastructure and rural services were debilitated, and agriculture neglected and devastated by years of drought. Population growth on fixed land resources had left peasant youth, whose fathers had been part of regime base, landless, dependent on entering a depressed non-agricultural job market, and "available" for anti-regime mobilization. Symptomatic of this, it was Dera, formerly a base of the Ba'th, where the Uprising began; there the loss of work opportunities in Lebanon, corruption and drought had encouraged salafism among unemployed youth; then, tribal reaction against the arrest of tribal youth and the extreme overreaction of the security forces was the spark that ignited the Uprising. Regime connections to the mass public, whether the ruling party or corporatist structures (trade unions, peasant unions), had withered in a way similar to the case in other Uprising states, but was especially dangerous in Syria if one considers how crucial this infrastructure was to allowing a minority-dominated Ba'th regime to consolidate its power in the first place.

The social base on which the regime relied to survive comprised the crony capitalists, urban government employees and the minorities, especially Alawis and to a lesser degree Christians who, not suffering from the restrictions on public religiosity and church building typical elsewhere, were rallied by exploiting their fear of salafi Islam. The main cities, Damascus and Aleppo, where the investment boom, the takeoff of tourism and the new consumption were concentrated, remained largely quiescent months into the uprising, although their poor suburbs were often hotbeds of revolt. The regime was able

to mobilize significant counter-demonstrations in these cities. The middle class of the two main cities originally saw Bashar as a reformer and while they were disillusioned by his repression of the protestors they preferred a peaceful democratization and feared instability and loss of their secular modern life style if traditional rural or salafi insurgents took power. Overt rebellion by ulama in the periphery did not spread to the main cities where the senior ulama were concentrated, as many had been co-opted and they took advantage of the uprising to win new concessions from the regime rather than abandoning it. The cooptation of the bourgeoisie on the regime side was similar to Egypt, although not Libya. But aggrandizement of the presidential family weakened its potential class support for the regime's neo-liberal tangent. Indeed, exiled businessmen who had lost out to regime-connected operators were big funders of the insurgency. Still, much of the in-country business class saw no alternative to the regime and initially hoped it would end the disorder. In summary, what seems apparent is that there were enough grievances to fuel an uprising in Syria but only among a plurality of the population, with a significant minority adhering to the regime as a better alternative than civil war, and the majority on the sidelines. This helps explain the regime's ability to sustain its cohesion and retain control of the main cities, Damascus and Aleppo (until part of the latter fell to jihadist incursions).¹²

A main difference from all other Uprising cases and what the opposition had hoped to provoke, a major split in the regime or army, did not happen on a major scale. An Egyptian or Tunisian scenario would have required soft-liners in the regime and the opposition to marginalize the hardliners on both sides and reach a deal on leadership change, but in Syria once violence escalated, the opposition was radicalized and soft-liners in the regime were marginalized. There were resignations from the Ba'ath party, particularly in the Dera, as a reaction to the repression there, but senior soft liners like Vice President Farouk al-Shara, were too far from the levers of repressive power to make a difference. The military, organized around its Alawi core and closely linked to the presidential clan, remained largely cohesive and loyal. This contrasts sharply with the early refusal of the military in Tunisia and Egypt to defend the President against protestors. Alawi dominated units, such as the 4th division, headed by Maher al-Asad, and the Republican Guard, seen as the most loyal, were most involved in repression. Alawis were also mobilized in thuggish militias (the *shabiha*) and recruited into the military reserves; with much to lose if the regime fell, they remained its most reliable shock troops. Moreover, as the Syrian army generally became implicated in the repression—with protestors starting to denounce it—its stake in regime survival increased. While there were increased defections, this was on a lesser scale than the splits or collapse of the army in Libya and Yemen. Eventually, perhaps 10,000 defectors from a 200,000 man army formed the core of armed resistance to

12 Hassan Abbas, 'The Dynamics of the Uprising in Syria,' *Arab Reform Brief*, 51, October, 2011, p 9.

the government, the Free Syrian Army, while many of the protestors joined armed Islamist groups which could soon deploy tens of thousands of fighters. Their capacity to deny the regime control in many areas and the army's lack of sufficient reliable manpower to repress what became widespread armed insurgency, led the regime to withdraw into its strategic southern and western heartlands; this left much of rural northern and eastern Syria out of government control, a scenario somewhat similar to Libya but different from Egypt where the army retained territorial control (except in the Sinai). As the conflict morphed into semi-sectarian civil war, whole communities became entrapped in the "security dilemma," seeing the "other" as enemies. Mass flows of refugees emptied the country of many those caught in between and also of many of the secular middle class peaceful protestors, leaving the field to the radical Islamists.

The External Factor

Finally, given the relative balance between regime and opposition, the external factor took on increased importance over time. Qatar used Al-Jazeera to amplify the uprising from the outset, while the Saudis funnelled money and arms to the tribes. In November 2011, Qatar and Saudi Arabia prompted the Arab League into unprecedented moves to isolate Syria, aimed, together with parallel European sanctions, at drying up the regime's access to economic resources and breaking its coalition with the business class. Yet, in contrast to Libya, the Western intervention that opposition activists had been counting on, never materialized; and, not dependent, as the Egyptian and Tunisian regimes were on the West, the regime had far less need to restrain its use of violence against protestors; although the threat of Western intervention did cause it to calibrate its escalation of repression for awhile, as peaceful protest deteriorated into armed civil war, restraints were abandoned on both sides.

An anti-Asad coalition, led by France, Saudi Arabia, Qatar, and Turkey, with the US in the background, and with the collaboration of lesser actors such as the Hariri faction in Lebanon and the new Libyan regime, began financing, training, arming and infiltrating insurgents into the country, escalating the militarization of the conflict. The safe haven provided by Turkey to the armed opposition particularly enabled it to "liberate" vast areas bordering Turkey from regime control. Somewhat later, trans-national jihadists flowed into the country, acquiring a dominant position in the east as this area slipped out of government control.

The Asad regime's ability to slip out of this tightening stranglehold depended on its links to Hezbollah in the west and, in the east, to Iran and Iraq. It increasingly relied on Iran, whose Revolutionary Guard assisted it with electronic warfare and which urged Iraq to provide Syria with cheap oil and to stay out of the anti-Asad coalition and later on Hizbollah fighters whose entry into the fray tipped the balance toward the regime in the western areas border-

ing Lebanon. Meanwhile Russia and China, antagonized by the West's use of a UN humanitarian resolution to promote regime change at their expense in Libya, protected Asad from a similar scenario. External support for both sides was crucial in generating the protracted stalemate in which the country was divided between regime and opposition-controlled areas and in which neither appeared able to prevail over the other.

Conclusion

By comparison to Egypt, Syria appeared less vulnerable to the Arab Uprising. In Egypt, with neo-liberalism and crony capitalism well advanced, the regime lacking in nationalist legitimacy and the president and his son and heir-apparent equally unpopular, grievances were high while the opportunity structure, by comparison to Syria, was also high. This explains the rapid removal of Mubarak. Syrians obviously shared similar grievances with Egyptians. The regime had, from its creation, built-in vulnerabilities which Hafiz al-Asad had managed, aided by the right conditions—bi-polarity, oil rent—to stay on top of. Bashar al-Asad tried to adapt to the less favourable environment of global neo-liberalism, but the contradictions of Western economic integration and the regime's nationalist legitimacy led to a hasty rentierist tertiary tangent, chiefly beneficial to crony capitalists and largely dependent on Gulf capital (“Dubaiization” rather than the Chinese-like social market model the regime ostensibly wanted). To be sure, neo-liberalism and the resulting impoverishment was less advanced than in Egypt, but the sectarian factor, interacting with perceptions of declining and inequitably accessed social mobility, was a damaging vulnerability not found in North Africa's more homogeneous societies. The opportunity structure for revolt was, of course, less favourable in Syria, given greater regime cohesion and a more fragmented, less autonomous civil society. It was regime mismanagement of protests that sparked the uprising and the internet, introduced as part of authoritarian upgrading did, despite its relatively low penetration, provide enough connectivity to overcome atomization and spread it countrywide. However this was far from enough to produce a quick presidential or “regime” overthrow.

The stalemate and protracted conflict that ensued can, in part, be explained by the Syrian regime's particular authoritarian upgrading tangent. While the cohesion of the regime around the president and his Alawi core was a carry over from the Hafiz era, the unevenness of the Uprising, beginning in the periphery and without the capacity to overcome the regime at the power centre, reflects the concentration of many winners of the regime's post-populist strategy in the main cities. The relocation of the (especially Islamist) opposition from the cities (its heartland in the 1980s rebellion) to the rural periphery in 2011 exactly mirrors the post-populist shift in the regime's base. Similar to the 1980s, the regime retained sufficient cohesion and support to prevent an opposition victory. But unlike in 1980, when the regime's repression of Islamist

violence was relatively legitimate and ultimately effective, in the post 2011 uprising, because of the use of violence against initially unarmed protestors, the military suffered more serious defections. This debilitated the regime's capacity to keep control of the country's territory and legitimated armed resistance, a scenario very different from Egypt. Once the opposition was no longer focused around anti-regime demonstrations and the regime's withering territorial control resulted in a breakdown of order, the security dilemma sharpened Syria's sectarian divisions and societal fragmentation reasserted itself, with armed groups fighting over territory, identity and scarce resources. This, in turning the Syrian space into an arena for the clash of rival global and regional forces in a "New Struggle for Syria," generated stalemate and made both a military and a political solution equally difficult.

It is, finally, worth noting that a certain convergence can be seen in all the post-Uprising states, except possibly Tunisia, toward authoritarian restoration. With the overthrow of the elected President in Egypt, and with failed states in Syria, Libya and to an extent Yemen, divided between equally authoritarian warring rivals, the authoritarian resilience scholarship appears to have regained much of its credibility.

Bibliography

- Abbas, Hassan, 'The Dynamics of the Uprising in Syria,' *Arab Reform Brief*, 51, October, 2011.
- Albrecht, H and O Schlumberger, "Waiting fo Godot: Regime Change without Democratization in the Middle East," *International Political Science Review*, Vol.25, No.4, 2004, pp., 371-92.
- Ehteshami, Anoushiravan and Emma Murphy, "The Transformation of the Corporatist State in the Middle East," *Third World Quarterly*, Vol. 17, No. 4, 1996.
- Glasser, Bradley Louis, *Economic Development and Political Reform: The Impact of External Capital on the Middle East* (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2001).
- Guazzone, Laura and Daniela Pioppi, *The Arab State and Neo-liberal Globalization: the Restructuring of the State in the Middle East* (Reading: Ithaca Press, 2009).
- Haddad , Bassam, "Why Syria is not next—so far," 9 March 2011, http://www.jadaliyya.com/pages/index/844/why-syria-is-not-next-.-.-.so-far_with-arabic-translation-
- Heydemann, Steven, *Networks of Privilege in the Middle East: the Politics of Economic Reform Revisited* (New York: Palgrave: Macmillan, 2004).

- , *Upgrading Authoritarianism in the Arab World: Analysis Paper No. 13* (Washington DC: The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, 2007).
- Hinnebusch, Raymond, “Liberalization without Democratization in ‘Post-populist’ Authoritarian States: Evidence from Syria and Egypt” in Nils Butenschon, Uri Davis and Manuel Hassassian (eds.), *Citizenship and the State in the Middle East*, (Syracuse: Syracuse University Press, 2000).
- International Crisis Group, ‘The Syrian People’s Slow Motion Revolution,’ Brussels and Damascus, 6 July 2011.
- Kassem, Maye, *Egyptian Politics: The Dynamics of Authoritarian Rule*, (Lynne Rienner: 2004).
- King, Stephan, *The New Authoritarianism in the Middle East and North Africa* (Bloomington: Indiana University Press, 2009).
- Lust-Okar, Ellen, “Divided they rule: The management and manipulation of political opposition”, *Comparative Politics*, Vol.36, No.2. 2004;
- Perthes, Volker, *Syria under Bashar al-Asad: Modernisation and the Limits of Change*, Adelphi Papers (London: Oxford University Press for IISS, 2004).
- Pripstein-Posusney, Martha, *Labor and the State in Egypt: Workers, Unions and Economic Restructuring*, (1979).
- Waldner, David, *State building and late development in Syria, Turkey, Korea and Taiwan*, (Ithaca, N.Y: Cornell University Press, 1999).
- Wieland, Carsten, ‘Syria: a tale of missed opportunity,’ *OpenDemocracy*, 4 October 2011, <http://www.opendemocracy.net/carsten-wieland/syria-tale-of-missed-opportunity>

GÖREVDE BULUNDUĞU BİR YILIN ARDINDAN CUMHURBAŞKANI RUHANI VE İRAN'IN 'KADIN MESELESİ'

ÖZ

İslam Cumhuriyeti toplumsal cinsiyet reformuna uyum sağlayabilecek mi? Reformcu Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin seçilmesi ülkenin kadınları için ne anlama geliyor? Görevde bulunduğu bir yılın ardından, Ruhani'nin hükümeti 'kadın meselesi'ne anlamlı bir karşılık verebildi mi? Bu makale, Ruhani yönetiminin devraldığı haliyle İran'da kadının etrafındaki sosyo-politik iklimi ve İran toplumunda kadının yerini incelemekte ve Ruhani'nin kadının statüsündeki gerçek politika değişimini yönetmek için ne kadar yetkin olduğunu analiz etmektedir. Yazar, Ruhani'nin cumhurbaşkanlığındaki bir yılının eleştirel bir değerlendirmesinden hareketle, kadının durumuna ilişkin umut vadeden birtakım değişim belirtilerinin bulunduğunu, ancak bunların, kadını ev hanımı ve bakıcı olarak gören ve kadına kamusal alanda sınırlı bir rol atfeden, İran'ın siyasi ve ruhani eliti arasında kökleşmiş olan ataerkil kültüre tamamen karşı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran İslam Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı Ruhani, İran Kadın Hareketi, Ataerkillik, İslam, İslami feminizm

**تأثير الأزمة السورية على سياسة الأردن الخارجية : اللاجئين السوريون
والانخراط في الائتلاف القائم تجاه داعش
زينب شاهين منجوتاك
خلاصة :**

تتولّى هذه الدراسة تسليط الضوء على التأثيرات التي تحدثها الحرب الأهلية السورية على هيكلية السياسة الخارجية لدولة الأردن، وبصورة خاصة كيفية تطوير الأردن لسياسات تجاه قضايا اللاجئين السوريين وتجاه منظمة الدولة الإسلامية في العراق والشام الارهابية (داعش). ان المنطلق الرئيسي لهذه الدراسة، انه مهما حاولت الأردن البقاء على الحياد في بداية نشوب الحرب الأهلية، فانها وبمرور الزمن بدأت بالتحرك من منطلق استراتيجي نحو تحويل المخاطر والتهديدات الى فرص سواء من الناحية الاقتصادية او من زاوية الأمن القومي. ان السياسة الخارجية التقليدية للأردن وامكانياتها لإتخاذ خطوات استراتيجية لعبت دورا مهما في تحويل المخاطر المحتملة الى فرص. وقد استطاعت الأردن، من أجل وقف توسع حالة عدم الاستقرار والحيلولة دون تحوّل المنطقة الى الراديكالية، ان تقلّل من تأثير التهديدات الموجهة اليها ومن زيادة المعونات الخارجية التي تتلقاها من المجتمع الدولي، وزيادة القروض التي تحصل عليها، وتقوية جيشها، وإرساء أسس شرعية لسلطة نظامه.

**الكلمات الدالّة : الأردن، صنع السياسة الخارجية، اللاجئين السوريون، داعش،
المعونات الخارجية.**

PRESIDENT ROUHANI AND IRAN'S 'WOMAN QUESTION' AFTER ONE YEAR IN OFFICE

ABSTRACT

Is the Islamic Republic capable of accommodating gender reform? What does the election of reformist President Hassan Rouhani mean for the country's women? And after one year in office, has his government offered a meaningful response to the 'woman question'? This paper examines the socio-political climate around women and their position in Iranian society inherited by the Rouhani administration, and analyses the extent to which Rouhani has the authority to oversee real policy change on women's status. Through a critical review of Rouhani's first year in office, the author argues that there are some promising signs of change, but these are up against a culture of patriarchy that is entrenched amongst Iran's political and clerical elite, whose view of women is that of the homemaker and caregiver, with limited public agency.

**Rebecca L.
BARLOW***

Keywords: Islamic Republic of Iran, President Rouhani, The Iranian women's movement, Patriarchy, Islam, Islamic feminism

* Dr., Research Fellow,
Asia Institute, University of
Melbourne, Australia.

Ortadoğu Etütleri
Volume 7, No 1,
July 2015, pp.38-57

Introduction

Thirty-seven million Iranians – nearly seventy-three percent of the electorate – turned out to vote in the Presidential elections of 14 June 2013. Eighteen million voted for Hassan Rouhani, producing a victory for the ex-diplomat, who had gained support on a policy platform to promote greater cultural openness, reduce government interference in people's lives, and to turn around the country's ailing economy. Women voters were highly visible in the election. What does Rouhani's victory mean for them? Throughout his campaign Rouhani made regular reference to the need to improve the status of women by increasing their social and economic participation. He went so far as to pledge the establishment of an independent ministry for women.¹ Whilst it may be premature to judge whether or not Rouhani's word is resulting in legal and political dividends for women, this paper reviews President Rouhani's first year in office with a view to analysing the extent to which his government has offered a meaningful response to the 'woman question'.

The possibility for Rouhani to make good on his election promises depends largely on the willingness of the regime to accept a more liberal reading of Islamic jurisprudence. And in this respect, Rouhani faces a significant problem: the gender ideology of the Islamic Republic is rooted firmly in a culture of patriarchy, wherein women are subjects of the private sphere with limited public agency. This could hardly be displayed more clearly than in the representation of girls and women in primary and secondary education textbooks in Iran, which portray women cooking, cleaning, and sewing, while men are shown as workers who provide housing, healthcare, and welfare for their wives, children and sisters.² The view that women's ultimate place is within the family, and whose core duties are to attend to familial affairs, is entrenched amongst many conservative clerics in Iran, including Supreme Leader Ayatollah Khamenei, and informs conservative interpretations of Islamic jurisprudence on questions relating to women and gender roles. This is a difficult socio-political context in which to promote improvement in women's status, and it may be one of Rouhani's greatest challenges as President.

Is the Islamic State Capable of Gender Reform?

The President of the Islamic Republic is not an all-powerful figure. To be sure, the Constitution accords him great authority, but that is superseded by the founding principle of the Islamic State – *velayat-e faqih*, rule by the most learned Islamic scholar, or expert in classical Islamic jurisprudence, *faqih*. That

1 Golnaz Esfandiari, "Perhaps Bowing to Pressure, Rouhani Appoints Women to Iranian Cabinet", Radio Free Europe/Radio Liberty, 13 August 2013. <http://www.rferl.org/content/rouhani-woman-cabinet-iran/25074111.html>

2 Mehrangiz Kar, "What Rouhani Can and Must do for Iran's Women", *The Brookings Institute*, 2 October 2013. <http://www.brookings.edu/blogs/iran-at-saban/posts/2013/10/02-womens-rights-rouhani-kar>

position is held by the Supreme Leader of the Islamic Republic, who is leader for life, and an Assembly of Experts (also male clerics) is charged with the authority to choose his successors. The Supreme Leader determines the composition of the 12-member Guardian Council, the executive arm of government whose mandate is to ensure all parliamentary legislation remains in line with Islamic law. The Guardian Council consists of six clerics appointed directly by the Supreme Leader, and six jurists appointed by the Supreme Judge, who is an appointee of the Supreme Leader. The conundrum is clear. There is little room for diversity of viewpoints in the power structure of the Islamic State. The merging of political and religious authority places reform-minded politicians in tight constraints so far as their ability to question policies or laws deemed discriminatory.

Iranian women have carried the consequences. The Constitution of the Islamic Republic does not provide a basis for equality between men and women, and local advocates of women's rights have critiqued the document for its narrow construction of women as child-bearers and care-givers, whose places in society are defined by their relationships to men.³ And yet, remarkably, there is a sense of hope and optimism for change from within the women's movement. According to Iranian scholar Ali Akbar Mahdi, the Iranian women's movement is:

...Patient in strategy, and flexible in tactics. These are very important [factors] because Iranian society has witnessed [a number of] political waves in the past three decades and activists have learned how and when to engage or disengage with the state to their own advantage.⁴

And just a few months after Rouhani's election in June 2013, lawyer Maedeh Shahshahani, had this to say:

Law reform in Iran is difficult because regulations must be compatible with Sharia...The only way is to convince the Ayatollahs, who are experts in Sharia, to find new interpretations of some Sharia rules. Rouhani is a religious man so of course he does not want to change the regime...But that's OK. We are young and we hope that he can make some changes. Nobody in Iran can make big changes. But I think Rouhani can do something good.⁵

The possibility that Rouhani can indeed 'do something good' is real, and there is precedence to draw on in this respect. The last time the Islamic Re-

3 *The Impact of Laws on Women's Lives*. 2006, (The information pamphlet of Iran's the One Million Signatures Campaign), Translated by Arash Nazari in Tehran, Iran, July 2007.

4 Azadeh Davachi, "Interview with Professor Ali Akbar Mahdi", *Feminist School*, 11 June 2011. <http://www.feministschool.com/english/spip.php?article458>

5 Maedeh Shahshahani, Personal communication with the author, 3 October 2013.

public was faced with prospects for progressive change was under the leadership of reformist President Muhammad Khatami (1997-2005). Khatami was elected on a platform of individual freedoms and a democratic, pluralistic Islam. During his first term as President, Iran was characterised by a burgeoning civil society. There was an explosion of independent newspapers and an unprecedented wave of open debate and free expression. Khatami called on the state to accommodate the needs and freedoms of its constituency, without necessarily engaging in systematic overhaul. Incremental reform was the name of the game.

In 2000 and 2005 Iran submitted detailed reports to the United Nations Division for the Advancement of Women (DAW) as part of the United Nations' Appraisal of the Beijing Declaration and Platform for Action. The reports outline a range of initiatives designed to improve women's status in the public sphere under Khatami's presidency. These included the establishment in 1997 of the Centre for Women's Participation, directed by Presidential Advisor, Zahra Shojaei. One of the key tasks of the Centre was to undertake a review of the Civil Code of Iran to identify discrimination against women and propose legal reforms. Another major achievement for women was the inclusion of gender studies as a subject in most universities.⁶ Centres for the dissemination of legal information for women in Tehran, Mazadaran, Khorasan, Fars, and Esfahan, and seminars to foster women's legal awareness were held regularly throughout the country. The climate of reform also allowed for a number of short film festivals to support women filmmakers and celebrate their work documenting the stories of everyday Iranian women, their difficulties, and their triumphs.⁷

In a report to Freedom House Iranian feminist Nayereh Tohidi pointed out that women's participation in non-governmental organisations increased dramatically during Khatami's presidency, and served as a conduit through which women could influence their local communities. According to Tohidi 'in 1997 there were only 67 NGOs devoted to women's and children's rights; by 2005, encouraged by the Khatami administration, this number had reached 480'.⁸ Women were engaged in cooperatives, study groups, and cultural centres around issues focused on issues such as health and population, women's rights, development, disability, youth, environmental protection, human rights, minority rights, and sustainable development.

6 "Overview of Trends in Achieving Gender Equality and the Advancement of Women", *Government of the Islamic Republic of Iran*, 2000. <http://www.un.org/womenwatch/daw/followup/responses/Iran.pdf>

7 "The Answer of the Government of the Islamic Republic of Iran to the Questionnaire to Governments on Implementation of the Beijing Platform for Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly (2000)", *Government of the Islamic Republic of Iran*, 2005. <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/IRAN-English.pdf>

8 Nayereh Tohidi, *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Iran*, (New York, NY: Freedom House, 2010), p. 29. http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Iran.pdf

In 2000, thirteen women were elected as members of the Sixth *Majlis* (parliament) forming a reformist bloc that came to be known as the Women's Faction. According to one of its members, Elaheh Koolae, the Women's Faction challenged the conservative gender ideology of the regime 'from within the Islamic framework by relying on the progressive teachings of Ayatollah Khomeini.'⁹ This technique, widely referred to as Islamic feminism, attempts to establish a basis for women's rights in Islam's holy texts.¹⁰ It involves mining revelatory sources for evidence that God and the Prophet Muhammad intended women as equal partners in the Muslim community. Islamic feminists engage in historical grounding and contextualisation to delimit the intent and applicability of some verses to a particular time, place, and circumstance. The approach is underscored by the Islamic tradition *ijtihad*: intellectual re-interpretation and innovation of Islam's holy sources. *Ijtihad* involves the application of human reason to *Sharia* precepts to ascertain the applicability of particular injunctions in modern situations.

Islamic feminism makes a vibrant contribution to the tradition of intellectual reformism in Iran. Although gender-enlightened precepts are not lacking in Islamic texts, they have been marginalised for centuries by conservative clerics keen to maintain patriarchal norms. Islamic feminists seek to reclaim and proclaim their own interpretations of the faith. With this as their starting point, Islamic feminists consider the framework of the Islamic Republic as capable of accommodating calls for change in women's status. In many ways, this represents a pragmatic approach to change in Iran. There is no distinction between religious and State authority in the governing structure of the Islamic Republic; a challenge to the regime is thus perceived and publicised at the official level as a challenge to the word of God. Therefore, the strategic value of Islamic feminism lies in its restraint from overtly questioning the organising principles of the Islamic state. Islamic feminists confine their activism to those aspects of state policy deemed to deviate from Islam and the original emancipatory ideals of the revolution.

The strategy met with some success for the Women's Faction, who managed to convince the establishment to allow single women to travel abroad

9 Elaheh Koolae, "The Prospects for Democracy: Women Reformists in the Iranian Parliament" in Fereshteh Nourae-Simone (ed.), *On Shifting Ground, Muslim Women in the Global Era*, (The Feminist Press at the City University of New York: New York, 2005), p. 205.

10 See for example: Haleh Afshar, "Islam and Feminism: An Analysis of Political Strategies", in . Mai Yamani (ed.), *Feminism and Islam, Legal and Literary Perspectives*, (Garnet Publishing Limited: Berkshire, United Kingdom, 1996), pp. 197–216. And, Afsaneh Najmabadi, "Feminism in an Islamic Republic: 'Years of Hardship, Years of Growth'" in Yvonne Yazbeck Haddad and John L Esposito (eds.), *Islam, Gender, and Social Change*, (Oxford University Press: New York, 1998), pp. 59–84. And, Ziba.Mir-Hosseini, "Islam, Women and Civil Rights: The Religious Debate in the Iran of the 1990s", in Sarah Ansari and Vanessa Martin (eds.), *Women, Religion and Culture in Iran*, (Curzon Press: Surrey, Great Britain, 2002), pp. 169–88.

to study.¹¹ Their lobbying also contributed to an amendment of the custody law to allow women automatic custody of children under seven years of age.¹² The Women's Faction was also successful in raising the minimum legal age for girls to marry from nine to thirteen years of age.¹³

But the Women's Faction wanted to go much further than distinct changes to individual laws. In 2003, they successfully lobbied for the Convention on the Elimination on all forms of Discrimination Against Women (CEDAW) to be brought before parliament as a new basis on which to establish laws on women's status in Iran. According to UN Women, CEDAW – often referred to as a bill of rights for women – 'provides the basis for realising equality between men and women through ensuring women's equal access to, and equal opportunities in, political and public life... The Convention is the only human rights treaty which... targets culture and tradition as influential forces shaping gender roles and family relations'. So drawing the Convention into the national debate on women's status was a huge step for the Islamic government to take. In the early stages of debate, the CEDAW case looked set for success, as the reformist-dominated Parliament voted in favour of ratification. However, the debate was brought to a halt when the Guardian Council rejected the proposal on the basis that it was both 'un-Iranian' and 'un-Islamic'.¹⁴ The Guardian Council defended its position by invoking the cornerstone of the Islamic Republic's gender ideology – gender parity or a 'balance' of rights, wherein women's primary place is in the home, as opposed to gender equality in both public and family life.¹⁵

This was a sign of things to come. Over the course of Khatami's Presidency, the regime's tolerance for the reform movement grew thin. Whilst the above achievements of the Women's Faction do represent the State's capacity to accommodate change, in reality the Guardian Council rejected outright the majority of bills proposed by the Women's Faction, and those that were passed were first 'carefully emptied of their progressive content'.¹⁶ This was a source of great frustration for the Women's Faction, and posed a major prob-

11 Mehrangiz Kar, "Women and Civil Society in Iran" in Fereshteh Nouraei-Simone (ed.), *On Shifting Ground, Muslim Women in the Global Era*, (The Feminist Press at the City University of New York: New York, 2005), p. 225.

12 Elaheh Koolae, "The Prospects for Democracy: Women Reformists in the Iranian Parliament", p. 210.

13 Mahmood Monshipouri, "The Road to Globalization Runs through Women's Struggle", *World Affairs*, Vol. 167, No. 1, 2004, p. 5.

14 Ali Akbar Dareini, "Iran Parliament Provokes Opposition", *Worldwide Religious News*, 4 August 2003. <http://wwrn.org/articles/6554/?&place=iran§ion=church-state>

15 Mahsa Shekarloo, "Iranian Women Take on the Constitution", *Women Living Under Muslim Laws*, 21 July 2005. <http://www.wluml.org/node/2370>

16 Ziba Mir-Hosseini, "FatemeH Haqiqatjoo and the Sixth Majlis, a Woman in Her Own Right", *Middle East Report Online*, Vol. 34, 2004. <http://www.merip.org/mer/mer233/fatemeH-haqiqatjoo-sixth-majles>

lem for the viability of their methods, since they were always very careful to argue how proposed changes to women's status were in line with the essence of Islam.

In the Presidential elections of 2005 the Supreme Leader of the Islamic Republic, Ayatollah Khomeini, banned all reformist clerics from running. President Mahmoud Ahmadinejad took office, ushering in a period of social and political conservatism (2005-2013). The rise and fall of the State's experiment with reform caused significant disenchantment within the women's movement over the reliance on parliamentary process and legislative change to improve women's position in society. In fact, one of the most outspoken members of the Women's Faction, Fatemah Haqiqatjoo, announced her resignation from parliament in 2004, before the end of her tenure. In her resignation speech Haqiqatjoo referred to the oath that all parliamentarians must take when sworn into the Majlis, which requires members to 'defend the independence and the interests of the country, and to serve the people'. Haqiqatjoo stated that 'since the possibility of me keeping my oath has been taken from me and I have been deprived of the ability to defend your legal rights, it is no longer a source of pride for me to stay in this house.'¹⁷

The Women's Faction had relied on the Islamic feminist belief that it is precisely the Islamic character of the Iranian state that allows the 'woman question' to come to the fore in Iranian politics. According to this analysis, the thorough Islamisation of Iranian society in the early 1980s made the language of Islam accessible to all.¹⁸ Now, women could claim rights and representation using the same language as the politically powerful, which, by default, placed pressure on the state to recognise their position as legitimate and just. By relying on sources endogenous to the Islamic tradition, Islamic feminists were provided room for movement inside the boundaries of state acceptability, while at the same time challenging conservative interpretations of women's status in Islam.

In reality, and as demonstrated by the experience of the Women's Faction, that has not been the case. In the interests of maintaining a culture of patriarchy according men a privileged position in public life, the Islamic government is careful and strategic in selecting which religious arguments to accept as legitimate for the 'Muslim woman', and which to dismiss. Lawyer and Nobel Peace Prize Laureate Shirin Ebadi, perhaps Iran's most well-known women's rights advocate, eloquently describes the problems with employing a theological basis for meaningful and sustained progressive change:

Ijtihad frees us by removing the burden of definitiveness – we can interpret and reinterpret *Quranic* teachings forever; but it also means...

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Haleh Afshar, "Islam and Feminism: An Analysis of Political Strategies".

it is possible for everyone, always, to have a point. It means that patriarchal men and powerful authoritarian regimes who repress in the name of Islam can exploit *ijtihad* to interpret Islam in the regressive, unforgiving manner that suits their sensibilities and political agendas... This does not mean that Islam and equal rights for men and women are incompatible; it means that invoking Islam in a theocracy refracts the religion through a kaleidoscope, with interpretations perpetually shifting and mingling and the vantage of the most powerful prevailing.¹⁹

Echoing Haqiqatjoo's sentiments and disillusionment with advocating for change within the formal walls of government, the women's movement at large took its effort to the streets. At a public protest for change in women's status on 12 June 2006, the protestors reportedly 'made a conscious effort to avoid any engagement... with religious arguments.'²⁰ In the same year a broad-based campaign gathered momentum on the Iranian landscape: the One Million Signatures Campaign, a signature drive petitioning the State to bring an end to all discriminatory laws against women. The first official campaign statement, posted on the *Change for Equality* website on 27 June 2006, read: 'The true path to equality will not be paved through the existing power structure or a dialogue solely with men and women in positions of power'. Rather, street politics were preferred, with activists going door-to-door, talking face-to-face with everyday Iranians about women's issues in cafes, parks, schools, and at sporting events and social gatherings.

This trajectory speaks to one of the core intellectual debates within the Iranian women's movement: reform, or reconstruction? That is, can the meaningful establishment and protection of women's rights in Iran occur within the existing State framework via woman-centred re-readings of Islamic sources? Alternatively, will this necessitate the use of secular human rights discourse (and on the far end of that spectrum, the separation of religion and state)? Given the various promises and constraints of the Islamic feminist method, exactly how Iranian women's rights advocates will go about promoting progressive change under the Rouhani government remains open. Will they focus on grassroots activism, or attempt to gain a foothold in a reformist-dominated government? To a large extent, that depends on the degree to which Rouhani will earnestly open up new lines of formal dialogue with women within the government, and the extent to which he will accept – but more importantly advocate and promote to those higher in power – a more liberal, gender-enlightened reading of Islamic sources.

19 Shirin Ebadi, *Iran Awakening, a Memoir of Revolution and Hope*, (New York: Random House, 2006), pp. 191–192.

20 Ziba Mir-Hosseini, "Iranian Women Protestors Strategize Against Violent Repression", *Peacework Magazine*, Issue 367, July-August 2006. <http://www.peaceworkmagazine.org/iranian-women-protesters-strategize-against-violent-repression>

The experience of the reform movement of the 1990s showed that the Islamic Republic is indeed capable of accommodating change in women's policy. However, those changes were severely restricted by the Guardian Council, which used its veto power to ensure a conservative understanding of women's place in Islam trumped the more liberal alternative view put forward by members of Women's Faction and the reform movement at large. The danger for the new regime, according to Iranian human rights lawyer Mehrangiz Kar, is that President Rouhani could cite the experience of the Khatami administration 'as an excuse to claim that he lacks the legal power to boldly tackle some of Iran's most pressing problems', most notably the issue of women.²¹

Rouhani's Inheritance

Rouhani, therefore, has inherited a vexed legacy when it comes to the status of women, who represent over half his constituents. The anti-reformist backlash that ensued under the presidency of Mahmoud Ahmadinejad saw what few positive changes that came out of the reform era hampered, and in some cases reversed. One of Ahmadinejad's first steps as president was to change the Centre for Women's Participation to the Centre for Women and Family Affairs, confirming his government's view on women's rightful place within the private sphere. The growth of the nongovernmental sector also slowed significantly under Ahmadinejad's presidency, and existing groups faced intensified intimidation and harassment.²² Many prominent women were jailed for speaking out on women's rights during this time, including lawyer Nasrin Sotoudeh, activists Bahareh Hedayat, Maryam Shafiepour, and Zhila Karamzadeh-Makvandi, and journalists Zhila Bani Ya'ghoub, Shiva Nazar Ahari, and Mahsa Amrabadi.

In a move that stifled women's voices in the public realm even further, in January 2008 the popular Islamic feminist magazine, *Zanan*, was shut down after ten years in publication for 'endangering the spiritual, mental, and intellectual health of its readers, and threatening psychological security by deliberately offering a dark picture of the Islamic Republic.'²³ That 'dark picture' was, quite simply, derived from *Zanan's* willingness to question the gender ideology of the regime in articles such as *Why Don't Women get Paid as Much as Men?*, and, *Man: Partner, or Boss?*. Edited by women's rights advocate, Shirla Sherkat, *Zanan* engaged in radical reinterpretations of Islamic sources to present a woman-centred understanding of women's rights in Islam. Sherkat and her team promoted the right and capacity of Iranian women to engage with Islamic sources without having to rely on Islamic jurists to derive the

21 Mehrangiz Kar, "What Rouhani Can and Must do for Iran's Women".

22 Nayereh Tohidi, *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Iran*, p. 29.

23 Nina Ansary, "Iranian Women's Magazine Zanan Makes Comeback", *Women's E-News*, 28 May 2014. <http://womensnews.org/story/media-stories/140528/iranian-womens-magazine-zanan-makes-comeback#.U7T-J6hCVdO>

meaning of their faith. In this way, writers for *Zanan* challenged the culture of patriarchy underpinning the State's gender ideology, making them an obvious target for censorship.

When the Green Movement uprising engulfed the streets of Iran to protest the reinstatement of Ahmadinejad, the State's reaction was harsh and unforgiving. Security forces were deployed to break up the protests, and a number of civilians died in the violence that ensued. Most prominent amongst these was 26-year-old student Neda Agha-Soltan, who was shot in the chest after being caught in the middle of a street protest. Reports circulated that Agha-Soltan was shot by a sniper, and reformist-politician, Mehdi Karroubi, publicly insinuated that this was the work of the *Basij* Militia – the paramilitary wing of the State's security forces. On his website, Karroubi stated: 'A young girl, who did not have a weapon in her soft hands, or a grenade in her pocket, became a victim of thugs who are supported by a horrifying security apparatus.'²⁴ Subsequently, Agha-Soltan became something of the poster-child for the Green Movement and the reform movement more broadly.

Following the uprising, authorities closed the Tehran-based Human Rights Defenders Centre, an NGO co-founded by 2003 Nobel Peace Prize Laureate, Shirin Ebadi, who had won the award for her work in defending the rights of women and children against the State. Ebadi's Nobel medal was confiscated by authorities, and Iran's Revolutionary Court froze her bank account and ordered her to pay \$410,000 in taxes it said was owed on the \$1.3 million prize money. Ebadi was barred from returning to Iran after attending a conference abroad just prior to the June 2009 election. Although the women's movement boasts decentralised leadership, Ebadi was a strong and dominant figure in the women's movement. She regularly spoke out public on matters of discrimination against women and was a founding member of the One Million Signatures Campaign. The State's efforts, and ultimate success, in removing her from the Iranian landscape seemed like another measure to silence public discourse on women and their rights.

Another blow to the same effect came in late-2012, when the government introduced new legislation to close a range of university courses to women applicants, despite the fact that around sixty-three percent of student enrolments in Iran are female. Women were prohibited from fourteen fields of higher education and severely restricted from admission to 241 additional fields. In a submission to the United Nations Working Group on Discrimination Against Women in Law and Practice, the London-based non-governmental organisation *Justice for Iran* reported that:

24 Nazila Fathi, "In a Death Seen Around the World, a Symbol of Iranian Protests", *The New York Times*, 22 June 2009. http://www.nytimes.com/2009/06/23/world/middleeast/23neda.html?_r=0

[Data] from 22,800 courses offered during the current academic year [2012-2013] at Iranian public universities indicates there are no women admitted into the following fields of study: petroleum engineering (reservoir evaluation or drilling), railway engineering, data management, communication, emergency medical technology, veterinary technician, mechanical engineering (water, gas and installations), electrical engineering (power), physical education and sports (coaching), law, political sciences (security studies), policing, social sciences (security studies), and religious studies. Gender-based university admission policies entirely impede women's participation in these fields. For instance, out of 1360 spaces available for new entrants into the field of emergency medical technology, none have been allocated to women.²⁵

Whilst the Islamic government gave no official reason for the motivation behind the legislation, Ebadi claimed it was a government attempt to exclude women from education 'to stop them being active in society and return them to the home.'²⁶

This claim is supported to an extent by official unemployment statistics. On 14 April 2014 the *Tehran Times* covered an announcement from the Statistical Centre of Iran that in the calendar year from 21 March 2013 to 20 March 2014, women were unemployed at a rate of 19.8 percent, more than double that of men at 8.6 percent. Female youth (those aged between 15-24 years) were unemployed at a rate of 40.8 percent, again doubling that of men who were unemployed at a rate of 20 percent.

Rouhani's First Year in Office: Signs of Progress and Stagnation

So when Rouhani took office on 4 August 2013, he was faced with a legacy of serious policy restrictions on women's participation in the public realm. This was a problem and a major challenge, since one of Rouhani's main election promises was to increase women's participation in economic and public life. Yet rather than use his inauguration day to boost women's public presence, Rouhani disappointed thousands of women voters when he announced an all-male list. Even former-president Mahmoud Ahmadinejad, who sat much further to the political right than his successor, had nominated three women for his second cabinet. One of those nominations, Marzieh Vahid Dastjerdi, was approved by the Guardian Council and appointed as the Minister for Health and Head of the Centre for Women and Family Affairs in 2009. In response to Rouhani's cabinet announcement, Iranian feminist and activist Susan Tahmasebi, who played a key role in the early years of the One Million

25 "Absence of Women from Iranian Universities", *Justice for Iran*, 6 December 2012. <http://justice4iran.org/english/reports/10059/>

26 Fariba Sahraei, "Iranian university bans on women causes consternation", BBC News, 22 September 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-19665615>

Signatures Campaign (but is now based in Washington) said: ‘We expected more from Rouhani, especially [since] he came in promising to have a positive view on women’s issues.’²⁷

In a press conference, which aired on the *Islamic Republic of Iran News Network* on 6 August, Rouhani defended his position:

I promised to provide gender equality to enhance women’s participation in social activities...[but] women would not have been satisfied if I had appointed a female minister. It is an illusion that if we have one woman minister, then we will achieve gender equality in society. Of course, all the inequalities towards women must be compensated. I will tell my cabinet to utilise women’s knowledge in different levels of management. The aim is not to have a woman in the government just to say ‘Look, we have a woman, so they got their rights’.

Tahmasebi agreed that the women’s movement was not interested in tokenism, but argued that Rouhani could have sent a strong message the value of women’s place in place life by including them in his ministry: ‘It would show that he recognises that half of the population is [made up of] women; that a lot of people who voted for him are women; that he wants to have a cabinet and a group of ministers that are somewhat representative of the general population of Iran.’²⁸

Rouhani followed the announcement of his Cabinet by appointing three women deputies out of a possible eleven. Elham Aminzadeh, a former-lawyer and university professor, was appointed to the office as Vice-President for Legal Affairs; Masoumeh Ebtekar was re-appointed to her posts as Vice-President and Head of the Environmental Organisation (Ebtekar held these posts under both Khatami and Ahmadinejad’s offices); and Shahindokht Molaverdi was appointed as Vice-President for Women and Family Affairs. In addition, Marzieh Afkham was appointed as the Spokesperson for the Foreign Minister, and a number of women were appointed as Governors in various provinces throughout Iran, including Rigi Homayra, governor of Sistan-Baluchestan province; Masoumeh Parandvar, governor of Hamoun; Marjan Nazqelichi, governor of Torkaman in Golestan province; and Maryam Shadivand, governor of Darreh-Shahr in Ilam.

On 6 May 2014 the *Islamic Republic News Agency* reported on the appointments as representing direct action from Rouhani to fulfill his promises to increase women’s economic and social participation. It is noteworthy, however, that there has been virtually no public discourse on the establishment of the independent ministry for women – one of Rouhani’s major election promises

27 Golnaz Esfandiari, “Perhaps Bowing to Pressure, Rouhani Appoints Women to Iranian Cabinet”.

28 Golnaz Esfandiari, “Perhaps Bowing to Pressure, Rouhani Appoints Women to Iranian Cabinet”.

– and no suggestion that under Rouhani's leadership the Centre for Women and Family Affairs should or might revert back to its original name and purpose, the Centre for Women's Participation.

Yet the appointment of Molaverdi as Vice-President for Women and Family Affairs does offer a real chance for change. Molaverdi has been well-known for cooperating and working with women's rights activists in Iran for many years. She was quick to publicly question Rouhani's all-male cabinet, asking 'why do men still not trust expert women?'²⁹ She was also openly critical of several policies introduced on women's status by the former Ahmadinejad regime. She decried, for example, the introduction of gender quotas in higher education, and criticised the Office for Women and Family Affairs for over-emphasising women's role in the private sphere, arguing the Office should also 'pay attention to women entrepreneurs, experts, and women's education.'³⁰ She also spoke out against a 2012 bill to reduce the number of hours pregnant women were allowed to work, arguing:

Reducing working hours for women may gradually threaten women's participation at the work place... We have better suggestion, namely offering flexible working hours for women... and involving men and boys more in household chores. In fact, household chores must be divided equally between family members when women work outside [the home]. Men and boys must consider this fact: they are no longer the only breadwinners.³¹

One of Molaverdi's first acts as Vice-President for Women and Family Affairs was to appoint a religious scholar to work on the question of how to incorporate more progressive interpretations of the Sharia into Iranian law. According to Tahmasebi, Molaverdi 'has also promised to re-examine, and attempt to revoke, discriminatory legislation introduced during Ahmadinejad's two presidential terms, but it is unclear whether she will have the support within the Rouhani administration, the parliament and the Guardian Council to make substantial changes.'³²

29 "Political Murmurings Around a Non-political Vice President: Who is supporting the most important woman in the cabinet?" *FarsNews Agency*, 19 October 2013. Translated by Fatemah Nejati. <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920727000734>

30 "The Third Woman Entered the Cabinet: Shahindokht Molaverdi, Rouhani's Vice-President for Women's Affairs", *Khabar Online*, 8 October 2013. Translated by Fatemah Nejati. <http://khabaronline.ir/detail/316731/society/4422> accessed 07.06.2014

31 "Molaverdi: Being a Member of Facebook is Not a Crime" *Tabnak News*, 17 March 2014. Translated by Fatemah Nejati. <http://www.tabnak.ir/fa/news/387362>

32 Sussan Tahmasebi, "Rouhani and Women's Rights in Iran: Evidence of Continuity and Change", *Association for Women's Rights in Development*, 4 November 2014. <http://www.awid.org/Library/Rouhani-And-Women-s-Rights-In-Iran-Evidence-Of-Continuity-And-Change>

At the very least, the appointment of Molaverdi is a sign of goodwill from the Rouhani government; a signal that the intention of his government is to move in the direction of reform of women's status to promote their place in the public sphere. Indeed, in a speech on 20 April 2014 – National Women's Day in Iran, held annually to commemorate the birthday of Hazrat Fatimah, daughter of the Prophet Muhammad – Rouhani criticised 'those who consider women's presence in society as a threat.'³³ And on 29 May, after being banned from publication for six years, *Zanan* magazine was re-launched as *Zanan-e Emrooz* ['Women of Today']. In the magazine's second life, *Zanan-e Emrooz* has already published articles that question the confinement of women's place to the private sphere, including on controversial topics such as women's exclusion from sporting arenas, the reporting of women's voices in parliament, and the incidence of domestic violence against women.³⁴

These are positive signs for the future of women's status in Iran and should not be dismissed. And yet, the underlying culture of patriarchy is powerful and continues to be advocated by those with much greater power than the President. Rouhani's position on women's status, in fact, appears to contrast sharply with those of the Supreme Leader Ayatollah Khamenei. The Supreme Council of the Revolution, a body headed by the Supreme Leader, for example, has insisted on the maintenance of traditional gender roles wherein women are homemakers and men are breadwinners and providers. In Kar's analysis, 'as a result of this presumption, the important topic of collaboration of men and women in domestic matters, and on a broader scale in social matters, has been completely omitted from government plans.'³⁵

In his 2014 National Women's Day speech, Khamenei commented that gender equality was 'one of the biggest mistakes of Western thought. Justice is a right,' he said, 'but equality is sometimes right, and sometimes wrong.' He added that whilst he did not oppose women's employment in the public sphere, it should not conflict with the 'main issue', that is women's role in the 'family environment and household.'³⁶

Just a few weeks later, Khamenei issued a public call to encourage Iranian women to augment the nation's birthrate – his policy response to a falling birth rate and concerns for the country's economy. He went so far as to criticize the widely lauded family planning programs implemented by the Iranian government in the 1980s, which won several awards from the United Nations Population Fund.³⁷ This was not just an empty statement. Khamenei's posi-

33 "Progress Impossible without Contribution of Women: Rouhani", *Tehran Times*, 20 April 2014. <http://www.tehrantimes.com/politics/115232-progress-impossible-without-contribution-of-women-rouhani>

34 Nina Ansary, "Iranian Women's Magazine *Zanan* Makes Comeback".

35 Mehrangiz Kar, "What Rouhani Can and Must do for Iran's Women".

36 "Progress Impossible without Contribution of Women: Rouhani".

37 "Supreme Leader Encourages Young Generation to Augment Birth Rate", *Islamic Republic News Agen-*

tion is backed by the Comprehensive Population and Sanctity of the Family Plan, a bill first introduced to parliament by the Ahmadinejad government, and still under consideration. The proposed legislation provides incentives for families who choose to have more children and, according to Tahmasebi, 'gradually institutes the employment of married only people into the education system'. 'If the bill is passed', says Tahmasebi, 'it will be a major setback for women.'³⁸

Conclusion

In his election campaign of June 2013 Rouhani promised to improve the status of women by increasing their social and economic participation. It is still early days in Rouhani's Presidency, and only careful observation over the next four years will reveal the true extent of his commitments. There are already some signs of goodwill, albeit very little concrete progress. Although the presence of women in his government is not as significant as many women's rights advocates had hoped, the appointment of several vice-presidents and governors may go some way in making women's voices heard in the public arena, as will the re-licensing of the popular feminist magazine, *Zanan-e Emrooz*. And the appointment of Shahindokht Molaverdi as Vice-President for Women and Family Affairs is of great significance. On several occasions, Molaverdi has publicly and forcefully spoken out against the view that women's rightful place is within the walls of domesticity. Following in the footsteps of Islamic feminists before her, and in spirit of *ijtihad*, she has appointed a religious scholar to work on the question of how to incorporate more progressive interpretations of the *Sharia* into Iranian law.

But the power of Rouhani and his team is seriously limited by the stipulations of the Iranian Constitution, which accords the 'final say' on all legal matters to the Supreme Leader and the clerical elite. Ayatollah Khamenei's position on women contrasts sharply with that of Rouhani and the reformist vision at large. The Supreme Leader has advocated a patriarchal view of women as homemakers who rely on men for sustenance and support. Khamenei's position is grounded in a political framework that is informed by a complex mix of culture, tradition and religion; one that sees women as subjects of the private sphere. This is an entrenched view amongst many political conservatives in Iran, including those who make up the executive arm of government and are charged with the power to vet all proposals for legislative reform. The patriarchal view of gender roles amongst those with great power in Iran has manifested itself in a number of policies, such as gender quotas in universities and the closure of several courses to women applicants, and the push for

cy, 5 May 2014. http://www.irna.ir/en/News/2684574/Politic/Supreme_Leader_encourages_young_generation_to_augment_birth_rate

³⁸ Sussan Tahmasebi, "Rouhani and Women's Rights in Iran: Evidence of Continuity and Change".

women to attend to their primary job of 'having babies for the nation'. In addition, official unemployment statistics show that women are unemployed at around double the rate of men, despite representing around sixty-three percent of university students.

The possibility for Rouhani to make good on his election promises to women depends largely on the willingness of the regime to accept a more liberal reading of Islamic jurisprudence. The state has shown some signs of accommodation in the past, and Rouhani's team can build on that precedence. For the most part, however, in the interests of maintaining men's privileged position in public life, the Islamic government has been very careful in selecting which religious arguments to accept as legitimate for the 'Muslim woman', and which to dismiss. This will be one of Rouhani's greatest challenges as he attempts to boost women's status in the public arena.

References

"Absence of Women from Iranian Universities", *Justice for Iran*, 6 December 2012. <http://justice4iran.org/english/reports/10059/>

"The Answer of the Government of the Islamic Republic of Iran to the Questionnaire to Governments on Implementation of the Beijing Platform for Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly (2000)", *Government of the Islamic Republic of Iran*, 2005. <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/IRAN-English.pdf>

"First press conference of H.E. Dr Hassan Rouhani the President of Islamic Republic with Domestic and Foreign Media", *Islamic Republic of Iran News Network*, 6 August 2013. Translate by Fatemeh Nejati. Available at YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=LsQMG-ZdW2SU>

The Impact of Laws on Women's Lives, 2006, (The information pamphlet of Iran's the One Million Signatures Campaign), Translated by Arash Nazari in Tehran, Iran, July 2007.

"Iran's Annual Average Jobless Rate Hits 10.4%", *Tehran Times*, 14 April 2014. <http://www.tehrantimes.com/economy-and-business/115099-irans-average-annual-jobless-rate-hits-104->

"Molaverdi: Being a Member of Facebook is Not a Crime", *Tabnak News*, 17 March 2014. Translated by Fatemeh Nejati. <http://www.tabnak.ir/fa/news/387362>

- “Overview of Trends in Achieving Gender Equality and the Advancement of Women”, *Government of the Islamic Republic of Iran*, 2000. <http://www.un.org/womenwatch/daw/followup/responses/Iran.pdf>
- “Political Murmurings Around a Non-political Vice President: Who is supporting the most important woman in the cabinet?” *FarsNews Agency*, 19 October 2013. Translated by Fatemeh Nejati. <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920727000734>
- “Progress Impossible without Contribution of Women: Rouhani”, *Tehran Times*, 20 April 2014. <http://www.tehrantimes.com/politics/115232-progress-impossible-without-contribution-of-women-rouhani>
- “Supreme Leader Encourages Young Generation to Augment Birth Rate”, *Islamic Republic News Agency*, 5 May 2014. http://www.irna.ir/en/News/2684574/Politic/Supreme_Leader_encourages_young_generation_to_augment_birth_rate
- “The Third Woman Entered the Cabinet: Shahindokht Molaverdi, Rouhani’s Vice-President for Women’s Affairs”, *Khabar Online*, 8 October 2013. Translated by Fatemeh Nejati. <http://khabaronline.ir/detail/316731/society/4422> accessed 07.06.2014
- “Women Governor Balances Work, Home Duties”, *Islamic Republic News Agency*, 6 May 2014. http://www.irna.ir/en/News/2684629/Social/Woman_governor_balances_work_home_duties
- Afshar, Haleh, “Islam and Feminism: An Analysis of Political Strategies” in Mai Yamani (ed.) *Feminism and Islam, Legal and Literary Perspectives*, (Garnet Publishing Limited: Berkshire, United Kingdom, 1996), pp. 197–216.
- Ansary, Nina, “Iranian Women’s Magazine *Zanan* Makes Comeback”, *Women’s E-News*, 28 May 2014. <http://womensenews.org/story/media-stories/140528/iranian-womens-magazine-zanan-makes-comeback#.U7T-J6hCVdO>
- Dareini, Ali Akbar, “Iran Parliament Provokes Opposition”, *Worldwide Religious News*, 4 August 2003. <http://wwrn.org/articles/6554/?&-place=iran§ion=church-state>
- Davachi, Azadeh, “Interview with Professor Ali Akbar Mahdi”, *Feminist School*, 11 June 2011. <http://www.feministschool.com/english/spip.php?article458>

- Ebadi, Shirin, *Iran Awakening, a Memoir of Revolution and Hope*, (New York: Random House, 2006).
- Esfandiari, Golnaz, “Perhaps Bowing to Pressure, Rouhani Appoints Women to Iranian Cabinet”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 13 August 2013. <http://www.rferl.org/content/rohani-woman-cabinet-iran/25074111.html>
- Fathi, Nazila, “In a Death Seen Around the World, a Symbol of Iranian Protests”, *The New York Times*, 22 June 2009. http://www.nytimes.com/2009/06/23/world/middleeast/23neda.html?_r=0
- Kar, Mehrangiz, “Women and Civil Society in Iran”, in Fereshteh Nouraei-Simone (ed.), *On Shifting Ground, Muslim Women in the Global Era*, (The Feminist Press at the City University of New York: New York, 2005), pp. 216–32.
- , “What Rouhani Can and Must do for Iran’s Women”, *The Brookings Institute*, 2 October 2013. <http://www.brookings.edu/blogs/iran-at-saban/posts/2013/10/02-womens-rights-rouhani-kar>
- Koolae, Elaheh, “The Prospects for Democracy: Women Reformists in the Iranian Parliament” in Fereshteh Nouraei-Simone (ed.), *On Shifting Ground, Muslim Women in the Global Era*, (The Feminist Press at the City University of New York: New York, 2005), pp. 203-215.
- Mir-Hosseini, Ziba, “Iranian Women Protestors Strategize Against Violent Repression”, *Peacework Magazine*, Issue 367, July-August 2006. <http://www.peaceworkmagazine.org/iranian-women-protesters-strategize-against-violent-repression>
- , “Fatemeh Haqiqatjoo and the Sixth *Majlis*, a Woman in Her Own Right”, *Middle East Report Online*, Vol. 34, 2004. <http://www.merip.org/mer/mer233/fatemeh-haqiqatjoo-sixth-majles>
- , “Islam, Women and Civil Rights: The Religious Debate in the Iran of the 1990s” in Sarah Ansari and Vanessa Martin (eds.), *Women, Religion and Culture in Iran*, (Curzon Press: Surrey, Great Britain, 2002), pp. 169–88.
- Monshipouri, Mahmood, “The Road to Globalization Runs through Women’s Struggle”, *World Affairs*, , vol. 167, no. 1, 2004, pp. 3–14.
- Najmabadi, Afsaneh, “Feminism in an Islamic Republic: ‘Years of Hardship, Years of Growth’” in Yvonne Yazbeck Haddad and John L Esposito (eds.), *Islam, Gender, and Social Change*, (Oxford University Press: New York, 1998), pp. 59–84.

- Sahraei, Fariba, "Iranian university bans on women causes consternation", *BBC News*, 22 September 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-19665615>
- Shahshahani, Maedeh, Personal communication with the author, 3 October 2013.
- Shekarloo, Mahsa, "Iranian Women Take on the Constitution" *Women Living Under Muslim Laws*, 21 July 2005. <http://www.wluml.org/node/2370>
- Tahmasebi, Sussan, "Rouhani and Women's Rights in Iran: Evidence of Continuity and Change", *Association for Women's Rights in Development*, 4 November 2014. <http://www.awid.org/Library/Rouhani-And-Women-s-Rights-In-Iran-Evidence-Of-Continuity-And-Change>.
- Tohidi, Nayereh, *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Iran*, (New York, NY: Freedom House, 2010). http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Iran.pdf

ÇİHAÇÇILIK NEREYE? ORTADOĞU'DA ÇİHAÇÇI SÖYLEMİN YENİDEN İNŞASI

ÖZ

Ortadoğu siyaseti, askeri faaliyetlerdeki motive edici rolünden dolayı, cihat söylemi ile iştilgal edilmiştir. Cihat Kur'ani bir kavramdır, bu da kutsal kitapta tanımı yapılan terimin İslami kurallara göre yeniden yorumlanmaya mevzu bahis olmaması anlamına gelmektedir. Kur'an'daki açık anlamına rağmen siyasi aktörler terimi farklı politik koşullara göre uyarlamaktadırlar. Klasik cihat anlayışından farklı olarak, günümüz radikal İslami hareketler cihatçı söylemi var olan uluslararası sistemi yıkmak, Müslüman toplumlar arasındaki sınırları yok etmek ve şeriat kurallarını yeniden kurmak amacıyla kullanılmaktadırlar. Cihat'tan cihatçılığa doğru gelişen söylemsel dönüşüm ise Ortadoğu'da İslam'ın siyasi bir araç olarak nasıl manipüle edildiğini göstermektedir. Çalışma, zaman ve mekanın tarihsel bağlamları içerisinde cihadın farklı anlamlarını incelemektedir. Çalışmada cihat kavramının tarih boyunca bir devlet politikası, bir doktrin aracı ve onlarca savaş, işgal, fetih ve direnişe sebep olan bir enstrüman olmak üzere çok çeşitli biçimlerde kullanıldığını ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cihat, Cihatçılık, İnşacılık, Söylem İnşası, Siyasi İslam

فكرة الجهاد الى أين؟ ظهور مقولة الجهاد من جديد في الشرق الأوسط
بقلم : هاجر جوشكون
عائشة اومور اتماجا
خلاصة :

تنهك سياسة الشرق الأوسط بمقولة "الجهاد" بسبب دوره الذي يجري تنشيطه في معرض الفعاليات العسكرية. والجهاد مفهوم قرآني، ويعني ذلك عدم امكان تفسير المصطلح الذي يتم تعريفه في الكتاب المقدس وفق القواعد الاسلامية مجددا. ورغم المعنى الواضح لهذا المصطلح في القرآن، فان الفاعلين السياسيين يعملون على تحويره وفقا للظروف السياسية المتباينة. ان الحركات الاسلامية الراديكالية في يومنا هذا تفسر مفهوم الجهاد، خلافا للمفهوم التقليدي له، على انه يعني هدم النظام الدولي القائم، وازالة الحدود القائمة بين المجتمعات الاسلامية، واعادة العمل بقواعد الشريعة الاسلامية. اما التحول اللفظي من مفهوم الجهاد الى مفهوم الوظيفة الجهادية، فانه يظهر كيفية تطويع مفهوم الاسلام في الشرق الاوسط ليكون اداة سياسية. وتتولى هذه الدراسة تحليل المفاهيم المختلفة للجهاد ضمن الروابط التاريخية للزمان والمكان، كما توضح كيفية استعمال مفهوم الجهاد عبر احقاب التاريخ كسياسة دولة، وكأداة تعليمية، وكسبب لعشرات من الحروب واحتلال البلدان والفتوحات وحركات التمرد، وذلك باساليب واشكال متعددة جدا.

الكلمات الدالة : الجهاد، الجهاد كمهنة، تكوين المفاهيم، الاسلام السياسي.

QUO VADIS JIHADISM? RECONSTRUCTION OF THE JIHADIST DISCOURSE IN THE MIDDLE EAST

ABSTRACT

Middle Eastern politics is occupied by *jihadist* discourse because of its motivating role in military campaigns. *Jihad* is a Qur'anic term which means that its definition is fixed within the sacred book and, according to Islamic rules, is not subject to re-interpretation. Despite its clear meaning within the Qur'an, political actors have appropriated it according to various political conditions. In contrast to the classical understanding of *jihad*, contemporary radical Islamic movements have used *jihadist* discourse in an effort to destroy the current international system, erase state borders among Muslim societies and reconstruct sharia rules. The discursive transformation from *jihad* to *ihadism* reflects how Islam has been manipulated as a political device in the Middle East. This article examines the varying meanings of *jihad* across time and space within their historical contexts. It is argued that *jihad* has performed numerous functions through history: as a state policy, a doctrinal tool, and an instrument with which dozens of wars, invasions, conquests, and resistances have been waged.

Keywords: Jihad, Jihadism, Constructivism, Discourse Construction, Political Islam.

Hacer COŞKUN*
Ayşe Ömür
ATMACA**

* Foundation Expert, TR Prime Ministry, General Directorate of Foundations

** Assist. Prof., Department of International Relations, Hacettepe University, Ankara.

Ortadoğu Etütleri
Volume 7, No 1,
July 2015, pp.58-81

Introduction

Islam has always been at the center of Middle Eastern politics, and *jihad* is one of its most influential terms, not only in the past when Islam was a dominant ideology, but also in the contemporary world where religion-based states are considered outdated. The Islamic rules on war and peace are considered to be based in an understanding of *jihad*. Islamist political groups thus feel the need to apply the concept of *jihad* to justify their actions. Therefore, studies about the discourse of *jihad* can be used to represent Islamic perspectives on war and peace.

Indeed *jihad* is a Qur'anic term. This means that the definition of the term is fixed within the sacred book and, according to Islamic rules, is not subject to re-interpretation. Within this framework *jihad* is divided into two categories: inner *jihad*, which relates to an individual's duties, and collective *jihad*, which involve state military participation. However, in the contemporary world, collective *jihad* no longer carries its traditional meaning. Despite its clear meaning within the Qur'an, political actors have appropriated it according to political conditions. This study will analyze the usages of *jihad* within their particular temporal and geographical contexts.

The concept of *jihad* was applied by early Islamic states and empires to motivate people and generate legitimacy for their state affairs. In contrast, contemporary radical Islamic movements have used *jihadist* discourse in an effort to destroy the current international system, erase state borders among Muslim societies and reconstruct *sharia* rules. Current Islamic radicalism contributes to violence and division within the Islamic world itself. Therefore, Islamism is perceived as a threat to the liberal-democratic ideals of the world system. Since the discursive transformation from *jihad* to *jihadism* reflects how Islam has been manipulated as a political device in the Middle East, this study will contribute significantly to an understanding of how Islam is affected by Middle East politics.

In addition, a study of *jihadism* is necessary in order to understand how the straightforward definition of *jihad* has lost its meaning in recent history. The international community has been confronted with the devastation caused in the name of *jihad*, the worst of these being the 9/11 attacks in 2001. As a result, the concept of *jihad* has become synonymous with terrorism or warfare. However, as is well known, *jihad* begins with verses in the Qur'an, and the early and imperial expansion of Islam cannot be explained with terrorism. The layered meanings of *jihad* are much more complex than a simple association with aggressive campaigns. This study also reveals reasons behind this misunderstanding.

A constructivist approach can be utilized to analyze discourses on *jihad* because of its focus on identity and discourse formation. Generally, con-

structivism argues that all human activity, including politics, is understood through the meanings people give to their world, and that such meanings are intersubjectively constructed with the events and institutions of their worlds.¹ This approach helps us form reasonable questions with regard to the actions of *jihadist* groups. By incorporating identity politics, the role of non-state actors and discourse construction processes, constructivism provides an attractive framework within which to explore how the notion of *jihad* is manipulated to attract people's attention and support.

The Early Islamic Period and the Emergence of *Jihad*

Islamic thinking on war and peace started with interpretations of Qur'anic verses on *jihad*, *harb* and *qital*. In the Qur'an, the word *jihad* appears to refer not to warfare, but rather to disputation and works undertaken in the name of God. Therefore, to understand the legal military framework of Islam, additional verses about fighting, treatment of non-Muslims, and relations with other countries should be considered.

Narratives on military *jihad*² begin with the Prophet Muhammad's *hijra* (emigration) from Mecca to Medina in 622.³ The Prophet became leader of a state and an Islamic community was formed. In this capacity he had to consider the material needs of all Medinian people⁴ (whether Muslim or not), which necessitated military campaigns following the establishment of the Islamic state (*al Dawla al Islamiya*).

The warfare policies and military campaigns of the new state were shaped around the concept of *jihad* in order to mobilize Muslims, and conversely, *jihad* as a state of mobilization shaped the development of the state's military and strategic dimensions.⁵ During those years, Islam was considered as a religion and a state system. Therefore, from the beginning, Islamic movements carried both religious and political meanings.⁶ By the time of the Prophet's death, most of Arabia had been united under the banner of Islam.⁷ Needless to say, no religion can spread widely without conquests.⁸ The Qur'an provides

1 Brenda Shaffer, *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, (Cambridge: M.I.T. Press, 2006), p.50.

2 Since this research is about *jihadist* discourse in International Relations, the spiritual developments of *jihad* will be excluded from the discussion.

3 Michael Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006), p.15.

4 Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, *Jihad and the Islamic Law of War*, (Jordan: Royal Aal al-Bayt Institute Publication, 2002), p.5.

5 Walid Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006), p.22.

6 *ibid.*, p.21.

7 *ibid.*, p.24.

8 David Cook, *Undersanding Jihad*, (Berkeley: University of California Press, 2005), p.13.

the doctrine of *jihad*, and the practical criteria of *jihad* were set during these conquests.

The conditions of *jihad* as an obligation are underlined clearly. The first condition occurs when the Muslims are in danger of being physically attacked. *Jihad* becomes the legitimate call for mobilization and action under the supreme religious leader of Islam.⁹ Secondly, *jihad* should be pursued to promote, propagate, and conquer for Islam.¹⁰ The aim should be Islam and no other gains can be considered. The early conquests of Islam were propelled by Islamic values rather than state objectives.¹¹ Early Muslims never waged *jihad* just for *jihad*; its ultimate aim was to introduce Islam to every parts of the globe.¹² The Prophet Muhammad succeeded in establishing a divine and moral message for all Muslims. Islam prevailed over wide geographies, long histories and varied cultures. It exhibited the ability to meet the social and moral needs of diverse societies over a long period of time, and under different historical and regional conditions.¹³

***Jihad* in the Imperial Period**

During the early years of Islam, classical *jihad* was invoked to inspire the military campaigns of Muslims. Thirty years after the Prophet's death, Islamic empires were formed and Islamic laws and principles were drawn up by religious scholars. Different schools emerged for evaluating Islamic principles according to divergent ways of life, and these differences affected expressions of *jihad*.¹⁴ Islamic imperial conquests led to the discursive division of the world into two: the Abode of Islam (*dar al-Islam*), where the jurisdiction of Islam was enjoyed, and the Abode of War (*dar al-Harb*), or those who should be converted to Islam. This conception can be explained in political and territorial, but not religious terms because neither the Qur'an nor the *hadiths* make this kind of division.¹⁵

As stated before, following the death of the Prophet Muhammad in 632, great conquests were continued by caliphs for thirty years. After a civil conflict, the Umayyad Dynasty came to power in 661¹⁶ claiming the authority of the caliphate; this marks the beginning of the imperial period in the history of Islam. The most important elementary point to remember is that the Qur'an

9 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, p.23.

10 *ibid*, p.24.

11 Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, p.60.

12 Bassam Tibi, *Political Islam World Politics and Europe*, (New York: Routledge, 2008), p.52.

13 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, p.25.

14 Richard Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, (London and New York: Palgrave Macmillan, 2004), p.71.

15 Paul L. Heck, "Jihad Revisited", *Journal of Religious Ethics*, vol.32, i.1, (2004), pp.127-128.

16 Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, p.119.

did not stipulate a specific form for the state or government, nor did the Prophet Muhammad appoint a successor for himself.¹⁷ Therefore, this change in the structure of the state system can be considered legitimate within the Islamic legal scheme as well. On the other hand, *jihad* became a state activity under the command of the caliphate. Although sufis and religious scholars applied *jihad* to spiritual development issues, ordinary *jihad* was thought of as a state affair. The army had a duty to go on *jihad*, but it was not the obligation of every individual.

The imperial period is one in which *jihad* can be regarded as a combination of the political and military aspects of Islam.¹⁸ Following the great conquests of the caliph period, various dynasties emerged, and a different understanding of *jihad* evolved to advance the position of each. The mainstream approach was continued by the Abbasid Empire and its consequent empires. The religious aspects of *jihad* gradually disappeared, and the concept came into the service of state ideology.¹⁹ Although the imperial powers engaged in wars in the name of *jihad*, these are not properly defined as *jihad* because soldiers were paid, while *jihad* should be voluntary. Simply, the conquests became Arabian rather than Islamic.²⁰

With imperial expansion, Islam reached far and wide, from the Atlantic coast of Africa to the Indian subcontinent.²¹ Since religion became an imperial tool for Islamic states, emperors employed religious scholars (ulama) to preach *jihad* in their military campaigns.²² The policies of the Umayyad Empire in particular led to divergent evaluations of Islamic principles, including *jihad*. For instance, the Maliki School proposed one of the first interpretations of *jihad* that opposed that of classical scholars. Imam Malik bin Anas, the founder of the school, argued that *jihad* could not be a principle that determines relations between Muslims and non-Muslims.²³ Since unbelievers should not be subjected to war, *jihad* could not be used to legitimize all military action against non-Muslims.²⁴

Crusaders of the Christian world brought the concept of ‘defensive *jihad*’ to Muslims. Against Cilician Armenia, considered to be the last Crusader state, the Mamluk emperor of Egypt employed Ibn Taymiyah to

17 Nazih Ayubi, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World*, (New York: Routledge, 1991), p.6.

18 Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, pp.128-130.

19 Heck, “Jihad Revisited”, p.128.

20 Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, p.60.

21 Tibi, *Political Islam World Politics and Europe*, p.51.

22 Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, pp.128-130.

23 *ibid.*, p.71.

24 Stephen Collins Coughlin, “To Our Great Detriment: Ignoring What Extremes Say about Jihad”, *Master of Science of Strategic Intelligence*, (July 2007), p.155.

preach *jihad*²⁵ for purposes of defense. In this context, *jihad* was perceived as the savior of Islam from both the Christian crusaders and the pagan Mongols.²⁶

There was also the Sufi movement's doctrine of *jihad*. In Sufism (a mystical sect of Islam) *jihad* was understood as an inner struggle against the base instincts of the body but also against corruption of the soul, and it was believed that the greater *jihad* was a necessary part of the process of gaining spiritual insight.²⁷ Today, most Muslims see *jihad* as a personal rather than a political struggle, while physical action taken in defense of the realm is considered the lesser *jihad*.

By the time the Ottoman Empire was established in the late 13th century, Islam already had a long history. However, one of the founding principles of Ottoman State was a *ghaza* (*jihad*) understanding, as religion was important legal principle (*sharia* rule).²⁸ Under the banner of Islam, Ottoman armies crossed the Bosphorus into the Balkans, and acquired the capital of Eastern Christianity, Istanbul.²⁹ Turkish conquests also expanded towards Anatolia, Asia and other Islamic lands. The conquest of Mecca and acquisition of the caliphate in the 16th century turned the Ottoman rulers into a global authority.³⁰ Until the First World War, the *nida'ul jihad* (call for *jihad*) was a matter of official state business in the Ottoman Empire. While *jihad* could be seen as a religious duty, it could only be legitimately called for by the caliph or his representatives.³¹

To sum up, during imperial times, *jihad* was interpreted as a collective duty under state authority rather than an individual obligation. Therefore, it should be waged under the caliph's authority and with the state's army. Thus, collective *jihad* activities also should be maintained by the state on behalf of the people.

The Reconstruction of *Jihad* in the Modern World

At the point at which European colonial expansion began, the Middle Eastern territory was controlled by the Ottoman Empire. When the First World War started in 1914 the Ottoman Empire entered the on the side of the Axis

25 Devin R. Springer et al, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, (Washington: Georgetown University Press, 2009), p.28.

26 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, p.42.

27 Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, p.9.

28 *ibid.*, p.128.

29 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, p.42.

30 Yılmaz Yurtseven, "Osmanlı Klasik Döneminde İdeoloji, Din ve Siyasi Meşruiyet", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, vol.11, no.1-2, (2007), p.1262.

31 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, p.44.

Powers in an effort to protect its territories.³² To that end, the first act of the Sultan, in his dual role as caliph and thus spiritual leader of all Muslims, was to declare a *fatwa* calling for *jihad* against the Allied Powers. However the *fatwa* did not result in significant Muslim defections from the Allied cause, nor did it prevent Arab revolt against Muslim rule.³³ This dramatic event showed that the Ottoman caliphate had already lost its moral influence over Muslims. All Muslim local leaders in the Middle East realized that the postwar political situation would change according to the new realities. The dynamics of the new world order led to the establishment of nation-states and democratic regimes not founded in pure Islamic principles.

With abolishment of the caliphate, the understanding of *jihad* from the imperial period also came to an end, since it had been linked to the authority of the caliph. The rebellion against the caliph's call for *jihad* during the First World War showed that state-centered *jihad* would no longer hold sway among Muslim societies. Yet this rebellion did not mark the end of Islam in state affairs. The Arab rebellion against the Ottoman sultan was a reaction against the Ottoman state, not against Islam, despite the fact that the sultan was also the leader of the Muslim world. Therefore, it is not surprising that understandings of *jihad* in the nation-state era were intertwined with the notion of independence from colonial powers; the people were united in independence movements through calls for *jihad*.³⁴

European leaders seized direct or indirect control of lands in the Middle East by collaborating with local Arab leaders, acquiring guidance regarding the development of local societies. However, not every local leader accepted European domination, or when the new states achieved enough power to govern themselves they wished to acquire full independence. *Jihad* played a role in these initial independence movements against European colonialism. A revival of *jihadist* movements was seen in struggles against colonial powers throughout the Muslim world. This had first appeared during the 19th century in Algeria against French domination, spreading towards Libya, Egypt, etc. Within this framework, *jihad* became understood as defensive warfare.³⁵

Middle Eastern Muslim societies used *jihad* discourse to rescue their societies from colonial powers. However, after gaining independence, the new leaders did not consolidate their new states on the basis of Islamic principles. With the adoption of nationalist ideas, change came with the abolition of the caliphate by the new Turkish Republic in 1924.

32 Mehran Kamrava, *The Modern Middle East: A Political History Since World War I*, (Berkeley: University of California Press, 2013), p.39.

33 Douglas E. Streusand, "What Does Jihad Mean?", *Middle East Quarterly*, vol.4, no.3, (September 1997), pp. 9-17.

34 Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, p.159.

35 *ibid.*, p.160.

The next understanding of *jihad* was shaped within this context. Scholars redefined *jihad* to emphasize defense, also establishing state and non-state organizations to increase their influence and disseminate their ideological framework to the masses—especially to youth.³⁶ These new organizations did not need the universal caliph to call for *jihad*. This understanding of the concept was not initially popular because of the popularity of nationalist leaders. However, as the nationalist leaders began to lose their popularity, Islamic groups were well positioned to step into the role of governance, bringing their ideologies with them.

***Jihad* in the Period of the Political Formation and Consolidation of Nation-States**

The leaders of the new Middle Eastern states focused on building nationalist-secular state structures during their wars of independence. Islamic identity had also been a primary vehicle for popular mobilization, but political consolidation was achieved through nationalism rather than Islamic identity. This caused a separation between Islamic intellectuals and state powers. The former felt uncomfortable with and distant from Western-style separation of state operations and religious faith.³⁷

The post-First World War period in the Middle East was not only one of new state consolidation but also one during which Islamic movements were being reshaped. It was clear that the end of the Ottoman Empire was also the end of faith-based rule, as well as the end of the caliphate, in the Muslim world. New Islamic movements therefore had to determine their policies in order to gain the support of society and the restoration of the caliphate. Madkhali (Jami) in Yemen, Albani Salfists in Albania, Suris in Saudi Arabia, The Libyan Islamic Fighting Group, and Egyptian Islamic Jihad are some examples of modern Islamic movements of the period. However, since the nationalist leaders were so effective in garnering public trust, the Islamic movements of those years could not make an impressive impact. During these years, none of the Middle Eastern states officially declared *jihad*; however, discussions about *jihad* from this period would form the basis for many Islamic activities in subsequent decades.

At the end of the First World War, the only Islamic state in the Middle East was Saudi Arabia. The ideological foundations of the state were rooted in the teachings of Muhammed ibn Abd al-Wahhab (1703-1792), a religious leader, and Muhammed Muhammed ibn Saud (1735-1765), the leader of an Arab tribe and adopter of the ideologies of al-Wahhab in state affairs. In 1935, Abd al-Aziz ibn Saud (1880-1953) defeated his rivals and united tribes

³⁶ *ibid.*, p.164.

³⁷ Graham E. Fuller, *Future of Political Islam*, (New York: Palgrave Macmillan, 2004), p.120.

under the banner of the modern state of Saudi Arabia.³⁸ Wahhabi teachings separate religious imams from state leaders, so Saudi leaders did not claim to also represent Muslims all over the globe.

The existing state leaders of Saudi Arabia pursued an Islamic cause and the *jihad* calls of its founding fathers of state. Wahhabism declared a perpetual *jihad* against any kind of Islamic corruption, and against modern and un-Islamic ways of life, advocating a return to the practices of the early years of Islam. The Saudi leaders after the First World War pursued *jihad* policies domestically and also began to support other Sunni organizations towards the expansion of Salafi doctrines around the Muslim world. They would become very effective agents of the emergence and development of Political Islam in the Middle East, and of the strengthening of Islamist groups around the world. Especially after the Arab-Israel War in 1973, which resulted in a worldwide oil crisis, Saudi Arabia would take advantage of huge economic opportunities to support Sunni Islamic movements.

The second cause for a call to *jihad* during these years was seen after the establishment of the Muslim Brotherhood (*al-Ikhwan al-Muslimun*). When the Turkish Republic abolished the caliphate, Muslims lost the symbol of their integrity. The most famous Islamic organization, the Muslim Brotherhood, was formed in 1928 in order to restore the position of the caliphate.³⁹ Founded by Hasan al-Banna (1906–49), the Muslim Brotherhood was a Salafi movement and adopted orthodox Sunni methods.⁴⁰ The founders established social services, and produced ideological writings to guide all Muslims and solve their problems not only in Egypt but also all over the Middle East.⁴¹ By the 1950s, the organization had established an international infrastructure for communicating, mobilizing, recruiting and fundraising.⁴²

The political workings of the Muslim Brotherhood started with combating British colonial control in Egypt in 1936. The organization also supported the 1952 Free Officers' Coup; however, the new regime banned the Muslim Brotherhood and six of its members, including Hasan al-Banna and Sayyid Qutb, were assassinated in 1966 for their anti-government opinions.⁴³ After this, the Muslim Brotherhood went underground. To increase their influence, Islamic organizations focused on providing social assistance, building hospi-

38 Beverley Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945*, (New York: Routledge, 2004), p.20 and Larbi Sadiki, "Saudi Arabia" in *Islam and Political Legitimacy*, Shahram Akbarzadeh and Abdullah Saeed, *Islam and Political Legitimacy*, (New York: Routledge, 2003), p.31.

39 Jarret M. Brachman, *Global Jihadism Theory and Practice*, (New York and London: Routledge, 2008), p.23.

40 Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, pp.211-212.

41 Aini Linjakumpu, *Political Islam in The Global World*, (Great Britain: Ithaca Press, 2008), p.60.

42 Brachman, *Global Jihadism Theory and Practice*, p.23.

43 Robert S. Leiken and Steven Brooke, "The Moderate Muslim Brotherhood", *Foreign Affairs*, vol.86, i.2 (March-April, 2007), pp.107-121.

tals and schools, and distributing media and publications.⁴⁴ Even if the Muslim Brotherhood was unable to attract widespread public support in its early years, the networks it formed and the literature it disseminated would form the basis of later Islamic movements, which would become dominant after the 1960s.⁴⁵ Their harsh discourse and understanding of *jihad*⁴⁶ would be adopted by nearly all later Islamist movements.

Thirdly, the longest-running *jihad* in the Middle East is accepted as the struggle against Israel for the Muslim holy lands. In 1948, a month before the Arab states declared war on the new state of Israel, the ranking cleric of Egypt, Hasanayn Muhammad Makhluf, issued a *fatwa* declaring that all Muslims should participate in the *jihad* to “rescue” Palestine because the true intention of the “Jewish Zionists” was to “dominate all Islamic states and to eliminate their Arabic character and their Islamic culture.”⁴⁷ The Muslim Brotherhood’s scholars also declared *jihad* against the presence of a “Zionist entity” in Palestine. All these calls for *jihad* by religious scholars emphasized the existence of an imminent threat to Muslims in and around Palestine.⁴⁸ Although these scholars had no armies at their command, their calls nevertheless became the foundation of subsequent military campaigns against the State of Israel.

Lastly, Sufi movements of this period pursued *jihad* in the spiritual development of society. It can be argued that non-state Islamic organizations were permitted in society as long as they did not pose a threat to the secular state structure.⁴⁹ The most important among these non-state actors were the sufi communities and their *Da’wa* (call to Islam). *Da’wa* is a classical strategy to transform a society into a truly Islamic one. It suggested that Islamic change in society will, over time, lead to change in the political order itself.⁵⁰ The most prominent *Da’wa* movement in the world is the *Tablighi Jama’at* in Pakistan.⁵¹ The Nur (Light) movement in Turkey is considered the second most influential Islamic movement in the world.

44 Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, p.163.

45 Barry Rubin, *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010), pp. 39-57.

46 The early leaders of Muslim Brotherhood branches defined defensive *jihad* as an individual rather than a collective duty. Thus, if Muslim identity is perceived as being under attack, there is no need to wait for the reactions of leaders. Every Muslim should instead take on the responsibility of joining a *jihad* movement regardless; in other words, defending Islam against foreign attacks became the responsibility not of governments but of people, and *jihad* became a form of warfare.

47 Rudolph Peters, *Jihad in Classical and Modern Islam: A Reader*, (Princeton: Markus Wiener Publishers, 1996), p.105.

48 Bonney, *Jihad from Qur’an to bin Laden*, p.270.

49 Fuller, *Future of Political Islam*, p.121.

50 Oxford Islamic Studies Online, “Dawah” <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e511>, Retrieved on December 16, 2013.

51 Alex Alexiev, “Tablighi Jamaat: Jihad’s Stealthy Legions”, *Middle East Quarterly*, vol.11, i.1, (Winter

In the preceding years, some displeased religious leaders had begun to exhibit their dissatisfaction by forming organizations against the state system. This period witnessed the transformation of the sufis into guerilla fighters or army commanders.⁵² Many of the new sufi leaders would call for *jihad*, describing it not only as a source of personal enhancement but also as a struggle against *fitnah*, or foreign occupation,⁵³ defined as both external imperialism and internal leadership that was allied with Western powers. This revolutionary and revisionist framework represented a supreme rejection of the existing political order.⁵⁴

Jihadist Discourse between the 1970s and 1990s

Throughout the 1970s and 1980s, Political Islam became the driving ideology in the Middle East. The process of secularization and modernization, promoted by states and through social change alike, had produced a political counter-reaction which satisfied society but disappointed some Islamist groups. The new governing force changed not only the politics of the Middle Eastern states but also led to the formation of radical Islamist groups.

From the 1970s, religion became widely viewed as acceptable grounds for political order. However, with the exception of the Shi'ite Iranian state, Political Islam at this time did not carry revisionist ideas. Sunni Islam, dominant in the Middle Eastern states, ordered obedience to rulers and support of the *status quo*; in other words, the states around the region had already been established and their Islamic governments were not interested in upsetting the existing state configuration. When they came to power, the main figures of Political Islam accepted the existing nation-states and abandoned the fundamentalist views which denied the legitimacy of the nation, advocating instead a supra-national community of believers (*umma*).⁵⁵

Political Islam was not equally successful in all Middle Eastern societies because of their different characteristics and particular histories. Most importantly, it did not gain the support of radical Islamist groups. The new parties adapted to the existing state systems. No one except Khomeini altered the structure of the state itself upon coming to power. Although they used the ideas of the Muslim Brotherhood or comparable ideas as a background for their propaganda, all also gave up radical discourses and dropped the war against Western values.

2005), p.3.

52 Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, p.172.

53 *ibid.*, p.173.

54 Fuller, *Future of Political Islam*, p.125.

55 International Crisis Group, "Understanding Islamism", *The Middle East and North Africa Report*, no.37, (March, 2005), p.6.

Divorcing *jihadist* discourses from the political sphere in the Middle East, the new political parties acted within the existing framework. This development among new governing parties drove a wedge between them and radical Islamist groups. The most important stumbling block was seen in the debate on secularism. By the start of the 1980s, only one predominantly Muslim state was purportedly ruling according to *sharia* laws, Saudi Arabia.

As has been argued, the 1970s and 1980s witnessed the resurgence of Political Islam in Middle East politics; however, the discourse of *jihad* did not figure prominently in these political developments. The term appeared in relation to three major events in this period: the assassination of Anwar Sadat in Egypt, the takeover of Grand Mosque (*Kabaa*) and during the Iran-Iraq War.

The assassination of Egyptian President Sadat (6 October, 1981)⁵⁶ was considered to be a turning point in this period. In contrast to Nasser, Anwar al-Sadat had viewed Islamist groups favorably, and tried to modify the state system according to *sharia* principles. He even oversaw a 1980 constitutional amendment which made Islam the ‘religion of the state’ and *sharia* the ‘main source of legislation’.⁵⁷ In addition, he allowed religious groups to act freely within the country. Under these political circumstances, an influential name in Egypt, Abdullah Faraj, founded the *Jihad Organization (al-Jihad or al-Jama’at-Jihad)* in 1979. For Faraj, *jihad* had been neglected by the Islamic ulama despite its strategic importance for the future well-being of Islam and Muslims; *jihad* should be duty of every Muslim against all kinds of threats to Islam, even if the threat is coming from state leader.⁵⁸ Faraj criticized other groups for their gradualist strategies and involvement in the existing political system. He insisted that active, immediate, and above all, violent *jihad* was the only strategy to achieve an Islamic state. In tactical terms, Faraj argued that the assassination of Egypt’s president (called the ‘evil prince’ and ‘the Pharaoh’⁵⁹) would be an effective first step in a revolution that would seize power and establish an Islamic state.⁶⁰ His *fatwa* was heeded by a member of al-Jihad who, in October 1981, assassinated Sadat. The police in Egypt undertook a huge investigation and the new leader Hosni Mubarak banned all opposing movements again.

The second seminal event in the *jihad* movement occurred in November 1979, when 2000 Islamic fundamentalists seized the Grand Mosque in Mecca during the annual hajj and held hundreds of pilgrims in hostage.⁶¹ This

56 Devin R. Springer et al., *Islamic Radicalism and Global Jihad*, p.33.

57 Shahram Akbarzadeh and Abdullah Saeed, *Islam and Political Legitimacy*, (New York: Routledge, 2003), p.7.

58 Cook, *Undersanding Jihad*, p.107.

59 Bonner, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, p.163.

60 Bonney, *Jihad from Qur’an to bin Laden*, p.291.

61 Jalil Roshandel and Sharon Chadha, *Jihad and International Security*, (New York: Palgrave McMillan, 2006), p.12.

showed that even the Islamic state of Saudi Arabia was not immune to Islamic resurgence. When the Saudi royal family established the Kingdom of Saudi Arabia, other tribes accepted its legitimacy. However, some groups felt defeated themselves and formed *Ikhwan* (Brotherhood—not to be confused with the Muslim Brotherhood in Egypt), an organization that criticized the Saudi monarchy for not being religious enough.⁶² A group of students had previously assassinated King Faisal in Medina in 1975, so the criticism became a cause for concern for the monarchy and many members of *Ikhwan* were arrested. Its leader, Juhaiman b. Muhammad al-Utaibi (1940–1979), who had planned to announce himself as *mahdi* at the end of the pilgrimage month on 20 November 1979, declared a *jihad* against the Saudi royal family. On the morning of 20 November, the heavily armed group occupied the Kaaba,⁶³ but the rebellion was violently suppressed. With the help of French security forces, the Saudis were able to bring the situation under control, though 250 people died and many more were wounded.⁶⁴

The Iran-Iraq War (1980-1988) was the most important *jihad* cause of new state of Iran. Although the Muslim countries of the Middle East were inspired by the Iranian Revolution, they felt threatened by the export revolution ideology of Iran. Finally, supported by Gulf countries and other Sunni states of the Middle East, Saddam Hussein invaded Iran on 22 September 1980 in an effort to contain the Shi'ite revolution in Iran. Saddam Hussein also defined the battle as a “heroic *jihad* and martyrdom for the cause of right”. Thus Saddam Hussein argued that the Iranians were not “true” Muslims, and that Muslims were now obliged to fight not just for Iraq but also to defend “the ideals for which the prophet Mohammed and his great supporters waged holy war.”⁶⁵ The eight-year war resulted in a million casualties and ruined the economies of both countries.⁶⁶ Thinking that he was fighting on behalf of Sunni states, Hussein claimed that all these countries were then responsible for Iraq’s war debt, a position which would cause further crisis.

At the same time, nonviolent *jihad* activities were also strengthened by religious people during 1970s and 1980s. Increasingly the theological connections between *Da'wa* (preach and call) and *jihad* were being made by street and neighborhood preachers. This populist version of Islam empowered thousands who took the demand of the Islamic call to heart. They saw it as their duty to bring fellow Muslims back to the “straight path” propagated by Islam. Their message was based in principles of reform and nonviolence.

62 Ayubi, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World*, p.99.

63 Reinhard Schulze, *A Modern History of the Islamic World*, (London: I.B. Tauris, 2000) p.228.

64 Roshandel and Chadha, *Jihad and International Security*, p.12.

65 *ibid.*, p.18.

66 Dilip Hiro, *The Longest War: The Iran-Iraq Military Conflict*, (New York: Routledge, 1991), p.250.

In places like Jerusalem and the West Bank *Da'wa* members worked in the refugee camps as well.⁶⁷

On the other hand, the most crucial debate over Islam in politics occurred outside of the Middle East, in Afghanistan, when the Soviet regime occupied the country in 1979. With the call for *jihad* by Abdullah Azzam,⁶⁸ the Afghan cause became the concern of all Muslims. Not only the Muslim states but the US also became involved in the Afghan *jihad*, and supported strengthening of Afghan mujahids. The arrows of *jihadist* mujahids who had been trained and armed by the US forces turned against Western powers and resulted in the most destructive attacks including 9/11 in 2001. The beginning of the Taliban regime in 1996 introduced a new dynamic to modern Islamist policies. As much as Khomeini made the Islamic term *fatwa* popular, so did bin Laden with *jihad*.

Jihadism after the 1990s

By the mid-1990s, the idea of a global *jihad* school had contributed to the philosophy of *jihadism*. Although there are many different types of *jihadist* organizations in the world, all share a common argument: There is a global conspiracy functioning to destroy Islam. It is argued that the Christian West and their ally Zionist Israel are working to destroy Islam, and Muslims are suffering from the aggression of Zionists and Crusaders⁶⁹ in the form of unending economic, military and cultural pressures on the Islamic world.

Hesitant religious groups shifted towards more aggressive tools in response to local and international developments. Since the 1990s, Islamist fighters have been found globally. Every day *jihadist* militants implement new combat tactics, techniques and procedures against the Western world, especially against the US and existing local leaders. Radical religious organizations have been using violence and terrorism, arguing that they were fighting under the banner of *jihad*. From then on, *jihad* as military tool has been used by non-state actors to gain legitimacy for their aggressive actions. This form of war is a threat to international security since it aims to be a destabilizing force. Over the course of Islam's politicization, followers have been mobilized through the call to *jihadist*.⁷⁰

67 Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945*, p.69.

68 Palestinian cleric Abdullah Azzam became the major Arab advocate of the *jihad* against the Soviets in Afghanistan. Azzam was assassinated by a car bomb in Peshawar, Pakistan in 1989. See: Springer et al., *Islamic Radicalism and Global Jihad*, pp.42-43.

69 Abubaker A. Bagader, "Contemporary Islamic Movements in the Arab World" in *Islam, Globalization and Postmodernity*, ed. Akbar S. Ahmed and Hastings Donnan, (New York: Routledge, 1994), p.124.

70 Bassam Tibi, "Radical Islam and International Security", in *Radical Islam and International Security: Challenges and Responses*, ed. Hillel Frisch and Efraim Inbar, (New York: Routledge, 2008), p.21.

The transformation of Political Islam into radical Islam has meant militarization, which were to be accomplished through irregular warfare. *Jihadism*, particularly in the form of terrorism, is based in Political Islam, which is not the case with all religious extremism. The irregular war of *jihadism*, unlike classical *jihad*, is warfare without rules and without a limit to the number and type of targets. This is indicative of a radical change in international affairs. Politically, it is related to a politicization of Islamic universalism that is striving to establish a new Islamic world order.⁷¹

Jihadism has little religious significance to Muslims. Unlike early *jihad* movements, the *jihadism*, which is a military and political version of *jihad*, started in Central Asia. In Afghanistan, in response to the Soviet occupation, a *jihad* had been called during the 1980s by Azzam. Saudi Arabia became the most important supporter of that *jihad*, providing key military and economic support to Afghan mujahids. However, the later call to *jihad* by Osama bin Laden in August 1996 received a different response,⁷² and the notion of *jihadism* would become synonymous with Osama bin Laden and Abu Musab al-Zarqawi. The mid-1990s witnessed the rise of the Taliban movement in Afghanistan. The second wave of Afghan *jihad* differed from that called against the Soviet invasion.⁷³ This time, *jihadism* formed within an exploitive environment.

In Sudan, Muslims in the north had been waging *jihad* against the largely Christian-Animist south. But in 1992, just after bin Laden moved there, the Sudanese regime extended the call to *jihad* to include the country's Nuba Muslims as well because they opposed the fundamentalist vision of the ruling party. The government declared that anyone who resisted the regime was an apostate and would be sentenced to death.⁷⁴

Radical Islam posed a threat not only to non-Muslim societies but also their states because the fundamentalists rejected every element of the modernity project. In some countries radical Islamist groups declared *jihad* against the ruling authority. For example, in Algeria, a group of Islamists immediately declared *jihad* against the regime. Since Algeria gained independence from France in 1962, one political party effectively dominated the system: the National Liberation Front. However, in 1991, an Islamist party, the Islamic Salvation Front (FIS), received a surge in popularity. The existing Algerian regime decided to close down the party for fear of losing power. Soon after, a more radical Islamist group—the Armed Islamic Group (GIA)—emerged, justifying its social and military activities as a form of defensive *jihad*.⁷⁵ In

71 *ibid.*, p.22.

72 Bonney, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, p.323.

73 Brachman, *Global Jihadism Theory and Practice*, p.8.

74 *ibid.*, p.19.

75 Roshandel and Chadha, *Jihad and International Security*, p.21.

neighboring Tunisia, and also in Yemen, radical Islamists declared *jihad* against Western powers.⁷⁶ Over time, *jihad* would expand around the world, including non-Muslim states. In short, *jihad* had gone global.

This new version of *jihad* is totally different than the traditional view. Global radical Islamist groups have based their philosophical development on *jihadism*. Global *jihad* emerged on the international scene after al-Qaida's 9/11 attack, and has since become synonymous with terrorism. The most important thing about *jihadism* is that it has been developed by non-state Islamic organizations (radical and global) rather than by Muslim states.

The governance of Political Islam has not been confronted by public opposition, but by radical Islamist organizations, which have been slowed by the policies of governments. Islamic governments have not changed their state systems, and have curtailed their foreign relations with non-Muslim states, especially the US. The radical Islamic groups are not happy with the activities of their governments and have shaped their own policies not only against the dominant Western powers but also against Islamic states that ally with them. The radical discourse is characterized in two basic slogans: “*Islam huva al-hall*” (Islam is the solution) and “*al-Qur’an dusturnā*” (The Qur’an is our constitution).⁷⁷

The new *jihadist* praxis is enabled through technology. Any interested parties can find digital articles, writings, personal stories, etc. in huge numbers on the internet. Any interested parties can follow links to discussion forums, learn about recent attacks, or discuss the future goals of *jihadist* movements. The al-Qaida web page contains a library of 3000 books by respected *jihadist* thinkers outlining core doctrines and religious legitimizations for their violent approach.⁷⁸ A *jihadist* thinkers group has disseminated a set of basic parameters of its ideologies in an effort to reach all Muslims. Their messages have now become available in variety of media formats, including cassette tapes, large books, CDs, web pages, etc., and have been translated into multiple languages by internal translation bureaus.⁷⁹ The teachings work to convince Muslims to commit to or support their violent acts by framing them as a response to a global conspiracy to destroy Islam.

There are several basic arguments in the justification for *jihadism*. The main argument is that there is a global conspiracy towards Islam. *Jihadist* leaders think that Muslims living in Christian countries face many challenges in their daily lives that make it difficult to practice their religion: Western civilization is in a state of perpetual war with Islam and the proof can be seen

76 *ibid.*, p.22, pp.28-29.

77 International Crisis Group, “Understanding Islamism”, pp.1-6.

78 Brachman, *Global Jihadism Theory and Practice*, p.14.

79 *ibid.*, p.11.

in everywhere. Western civilization works through mind control and social engineering. At Western schools, which Muslim children also have to attend, students are given a corrupted education. Western economics promote lending money for interest. Along the way, un-Islamic economic activities become integrated into the global economic system. International trade is used to exploit Muslim wealth and a Muslim labor force. Under these circumstances, a compromise with the West is impossible for Muslim communities. Muslims must be made aware of these enemy alliances and define their positions accordingly. The only solution is preparation for war.⁸⁰

Jihadists argue that Islam has deviated from the true path and Muslims face humiliation, aggression or persecution.⁸¹ The new activists criticize traditional *jihadist* scholars, claiming that the historical ideology of *jihad* had been exclusively preoccupied with individual behavior, which distracted the attention of Muslims from more urgent issues.

The Latest *Jihadist* Discourse

The most recent development seen in Iraq and Syria is the declaration of *jihad* by the Islamic State of Iraq and al-Sham (ISIS) (*al-Dawlah al-Islamiyah fi al-Iraq wa-al-Sham*), with which it announced the establishment of an independent Islamic state in occupied territory, along with the restoration of the caliphate for Muslim unification.⁸² In March 2011, demonstrations against the Bashar al-Asad regime led to civil war in Syria. Within a short time, radical groups such as Hezbollah and al-Qaida in Iraq joined the struggle, and the conflict spread rapidly all over the country. At the same time, the continuing sectarian conflict in Iraq led to the disobedience of some groups. Within this framework, the Iraqi branch of al-Qaida declared its independence from the main organization and announced it's the establishment of a new state under the name ISIS.

The organization was composed of some radical Islamic organizations during the Syrian Civil War. The group was formed in 2004 under the name of "the Organization of Monotheism and *Jihad*" (*Jama'at al-Tawhid wa-al-Jihad*) with the leadership of Abu Musab al-Zarqawi, who was the leader of al-Qaida at that time. In 2010 Abu Bakr al-Baghdadi, also known as Abu Dua, became the leader of the organization. In 2013, following a conflict with Afghan leaders, al-Baghdadi declared his separation and changed the name of his organization to the Islamic State of Iraq and

80 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, pp.61-62.

81 Brachman, *Global Jihadism Theory and Practice*, p.5.

82 Adam Withnall, "Iraq Crisis: ISIS Changes Name and Declares its Territories a New Islamic State with 'Restoration of Caliphate' in Middle East" *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html>, Retrieved on June 29, 2014.

al-Sham.⁸³ Abu Bakr al-Baghdadi also declared himself as the caliph and “leader for Muslims everywhere.”⁸⁴ His declaration of *jihad* calls for every Muslim to join the organization to fight for the new caliph.

ISIS controls many recruitment and logistics networks. Those who have previously fought with the organization remain connected with one another, and are likely to keep in touch even after returning to their places of origin. The solidarity and brotherhood established on the front lines cements enduring relationships, which will be important for the future of the *jihadist* movement. ISIS continues to build its prestige and legitimacy within the Islamist movement at large. The organization deploys social media effectively and Muslims around the world are joining them.⁸⁵ Indeed, the extent of ISIS’s political and media outreach aimed at garnering local support is unprecedented in the history of global *jihadist* movements.⁸⁶ It shows that Muslims are ready for establishment of a caliphate.

ISIS’s *jihad* approach differs from those of other current *jihadist* movements. Many Muslim groups, governmental or non-governmental, do not accept the validity of the call for *jihad* in the Syrian dispute because it is political, not religious.⁸⁷ Instead, the parties involved in the conflict were Shi’ite groups and Sunni groups or ideological opponents of Bashar al-Asad. Some religious leaders have issued *fatwas* blaming ISIS for creating disputes among Muslims.⁸⁸ In other words, the conflict is not between Muslims and non-Muslims so there is no threat to Islam.

In contrast to other *jihad* movements, ISIS has targeted Muslims, and specifically the Syrian and Iraqi people, rather than foreign powers. Many Muslim cultural groups are tolerant of other groups; ISIS shows no such tolerance to any non-Sunni group. This call to *jihad* has seen non-Muslim communities in Syria and Iraq attacked, and the majority of those killed have been Muslims. Although the organization announces its objections to foreign powers, especially Great Britain and the US, the targets of ISIS’s campaigns have been Muslim civilians and other local groups living within Muslim states.

83 BBC News, “Profile: Islamic State in Iraq and the Levant (ISIS)”, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084>, Retrieved on June 30, 2014.

84 BBC News, “ISIS Rebels Declare ‘Islamic State’ in Iraq and Syria” <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-28082962>, Retrieved on June 30, 2014.

85 Aaron Y. Zelin, “The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement”, *Research Notes of The Washington Institute for Near East Policy*, (June 2014), no. 20, p.7.

86 Aymenn Jawad al-Tamimi, “The Dawn of the Islamic State of Iraq and ash-Sham”, *Current Trends in Islamist Ideology, Middle East Forum*, v.6, (January, 2014), p.6.

87 Muhammed bin Ali, “Jihad in Syria: Fallacies of ISIS”, RSIS Commentaries, no.194, Nynang Technologies University, <http://dr.ntu.edu.sg/handle/10220/24352>, Retrieved on December 19, 2014.

88 Recep Tayyip Gürlür and Ömer Behram Özdemir “From Al-Qaeda to Post-Qaeda: The Evolution of ISIS”, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, vol.1, i.1, (May 2014), p.138.

As a last point, the two new *jihadist* organizations, al-Qaida and ISIS, declared *jihad* on each other in April 2015. This call to *jihad* is further evidence that these groups use *jihad* as a tool to realize their political and militaristic aims.

Conclusion

Jihad is a multi-faceted phenomenon both in theory and in practice. It is not a single, all-encompassing concept applied uniformly over the long history of Islam. This study shows that *jihad* has performed numerous functions throughout the history: as a state policy, a doctrinal tool, and an instrument with which dozens of wars, invasions, conquests, and resistances have been waged. The meaning of *jihad* has been determined by time and space according to situation.

From the Prophet Mohammed in the seventh century until the time of the last Ottoman Sultan in the twentieth century *jihad* was regarded as a state business. No call for *jihad* could be made or superseded outside the authority of the caliph. *Jihad* could not be proclaimed for personal reasons (it should aim to rescue all Muslims or protect Islam) either.

The First World War changed international norms and values. The division of the world into rival Islamic and non-Islamic territories is no longer a reality of current world system. However, the new system, which benefits the dominant Western powers, is slow to respond to the needs of other societies. Some Muslim scholars have perceived the new international values scheme as threat to the future of Muslim identity. The current iteration of the doctrine of *jihad* gained its meaning within this context.

During the independence period *jihad* calls were realized by national leaders even if they were not religious leaders. Since the caliphate had been abolished by the new Turkish Republic, there was no need to seek the support of the caliph. However, the leaders were aware of the power of religion to unite and motivate people for the sake of the independence struggle. Therefore, the independence movements were presented as a struggle to rescue Islam from Christian domination. Within this scope, some independence movements incorporated the concept of *jihad* or emphasized the religious importance of their causes, but ultimately these new states developed Western-style nationalist state systems rather than religious ones.

After the First World War, the most important factor in the declaration of *jihad* was Western involvement in the Middle East, and especially Jewish settlement in the Palestinian territories. Although full-scale war had been terminated around the globe, developments in Palestine led to the continuation of military conflict in the Middle East. In order to support military conflicts, the religious ulama announced *jihad* emphasizing the wellbeing of Muslims

in the Middle East. These *jihad* calls were more defensive in nature since Muslim political actors and scholars realized that the Christian world had already gained supremacy over the world. Therefore, Muslim scholars and politicians used *jihad* to protect their sovereignty in the Middle East and gain political power in international relations.

Although nationalist leaders had the support of their people in early times, the 1970s witnessed the rise of Islamic discourses. When nationalist movements failed to solve structural problems, the Islamic resurgence found its way to power.⁸⁹ Under the nationalist leaders, the involvement in the political sphere of the oppositional religious groups had been suppressed by harsh state interventions. Yet these religious groups continued their activities illegally or apolitically. Many youths were educated in Muslim Brotherhood schools in various countries, including Palestine, Egypt, Syria, etc., and the writings of mentors were distributed all over the Muslim world. The groundwork for Islamic resurgence was thus laid.

Within this emergent framework, *jihad* became understood as a form of opposition against not only foreign powers, which tried to control the politics of Muslim societies, but also against local leaders who were ready to cooperate with Western powers. This marks the beginning of the transition from understandings of classical *jihad* towards the contemporary idea and practice of *jihadism*. The overall context is the contemporary politicization of religion in predominantly Muslim countries as they endured periods of severe structural and moral crisis. The enemies of Islam were redefined and *jihad* was re-shaped accordingly.

In a globalized world, the aim of *jihad* has turned towards aggressive ends, to eliminate all perceived threats against Islam. When the Islamic Republic of Iran abandoned the policy of exporting revolution, its state-sponsored *jihad* came to an end. Instead, non-state or sub-state organizations have pursued *jihadist* aims, acting as representatives of all Muslims around the globe. A particular interpretation of *jihad* has inspired the establishment of an Islamic state and a reconstruction of the caliphate with the aim of uniting all Muslims against threats. At first the current *jihadist* organizations aimed to topple local regimes which were called as un-Islamic. However, over time the call has changed. From the first assault on the World Trade Center in New York back in 1993, followed by 9/11 and combined with the assaults in Europe between 2004 and 2006,⁹⁰ *jihadism* took on a global form. The phenomenon is explanation as a “revolt against the West”, or simply as anti-globalism.

89 İhsan D. Dağı, *Ortadoğu'da İslam ve Siyaset*, (İstanbul: Boyut Yayın, 2000), p.205.

90 Phares, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, pp.126-127.

Bibliography

- Ahmed, Akbar S. and Donnan, Hastings (eds.), *Islam, Globalization and Post-modernity*, (New York: Routledge, 1994).
- Akbarzadeh, Shahram and Saeed, Abdullah, *Islam and Political Legitimacy*, (New York: Routledge, 2003).
- Al-Tamimi, Aymenn Jawad, "The Dawn of the Islamic State of Iraq and ash-Sham", *Current Trends in Islamist Ideology, Middle East Forum*, v.6, (January, 2014).
- Alexiev, Alex, "Tablighi Jamaat: Jihad's Stealthy Legions", *Middle East Quarterly*, vol.11, i.1, (Winter 2005).
- Ayubi, Nazih, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World*, (New York: Routledge, 1991).
- BBC News, "Profile: Islamic State in Iraq and the Levant (ISIS)", <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084>.
- BBC News, "ISIS Rebels Declare 'Islamic State' in Iraq and Syria" <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-28082962>.
- Beverly Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945*, (New York: Routledge, 2004).
- Bin Ali, Muhammed, "Jihad in Syria: Fallacies of ISIS", RSIS Commentaries, no.194, Nynang Technologies University, <http://dr.ntu.edu.sg/handle/10220/24352>.
- Bonner, Michael, *Jihad in Islamic History Doctrines and Practice*, (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006).
- Bonney, Richard, *Jihad from Qur'an to bin Laden*, (London and New York: Palgrave Macmillan, 2004).
- Brachman, Jarret M., *Global Jihadism Theory and Practice*, (New York and London: Routledge, 2008).
- Cook, David, *Undersanding Jihad*, (Berkeley: University of California Press, 2005).
- Coughlin, Stephen Collins, "To Our Great Detriment: Ignoring What Extremes Say about Jihad", *Master of Science of Strategic Intelligence*, (July 2007).
- Dağı, İhsan D., *Ortadoğu'da İslam ve Siyaset*, (İstanbul: Boyut Yayın, 2000).

- Frisch, Hillel and Inbar, Efraim (eds.), *Radical Islam and International Security: Challenges and Responses*, (New York: Routledge, 2008).
- Fuller, Graham E., *Future of Political Islam*, (New York: Palgrave Macmillan, 2004).
- Gürler, Recep Tayyip and Özdemir, Ömer Behram, “From Al-Qaeda to Post-Qaeda: The Evolution of ISIS”, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, vol.1, i.1, (May 2014).
- Heck, Paul L., “Jihad Revisited”, *Journal of Religious Ethics*, vol.32, i.1, (2004).
- Hiro, Dilip, *The Longest War: The Iran-Iraq Military Conflict*, (New York: Routledge, 1991).
- International Crisis Group, “Understanding Islamism”, *The Middle East and North Africa Report*, no.37, (March, 2005).
- Kamrava, Mehran, *The Modern Middle East: A Political History Since World War I*, (Berkeley: University of California Press, 2013).
- Leiken, Robert S. and Brooke, Steven, “The Moderate Muslim Brotherhood”, *Foreign Affairs*, vol.86, i.2 (March-April, 2007).
- Linjakumpu, Aini, *Political Islam in The Global World*, (Great Britain: Ithaca Press, 2008).
- Oxford Islamic Studies Online, “Dawah” <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e511>.
- Peters, Rudolph, *Jihad in Classical and Modern Islam: A Reader*, (Princeton: Markus Wiener Publishers, 1996).
- Phares, Walid, *Future Jihad: Terrorist Strategies Against the West*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006).
- Roshandel, Jalil and Chadha, Sharon, *Jihad and International Security*, (New York: Palgrave Macmillan, 2006).
- Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, *Jihad and the Islamic Law of War* (Jordan: Royal Aal al-Bayt Institute Publication, 2002).
- Rubin, Barry, *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010).
- Shaffer, Brenda, *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, (Cambridge: M.I.T. Press, 2006).

- Schulze, Reinhard, *A Modern History of the Islamic World*, (London: I.B. Tauris, 2000).
- Springer, Devin R. at al, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, (Washington: Georgetown University Press, 2009).
- Streusand, Douglas E., "What Does Jihad Mean?", *Middle East Quarterly*, vol.4, no.3, (September 1997).
- Tibi, Bassam, *Political Islam World Politics and Europe*, (New York: Routledge, 2008).
- Withnall, Adam, "Iraq Crisis: ISIS Changes Name and Declares its Territories a New Islamic State with 'Restoration of Caliphate' in Middle East" *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html>.
- Yurtseven, Yılmaz, "Osmanlı Klasik Döneminde İdeoloji, Din ve Siyasi Meşruiyet", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, vol.11, no.1-2, (2007).
- Zelin, Aaron Y., "The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement", *Research Notes of The Washington Institute for Near East Policy*, no. 20, (June 2014).

THE IMPACT OF THE SYRIAN CRISIS ON THE JORDANIAN FOREIGN POLICY: SYRIAN REFUGEES AND PARTICIPATION IN THE COALITION AGAINST THE ISIS

ABSTRACT

This paper aims to explore the impact of Syrian civil war on the Jordanian foreign policy with a particular emphasis on Jordanian policies addressing Syrian refugees and Jordan's participation in the coalition against the ISIS (Islamic State of Iraq and Syria). The paper argues that, despite Jordan's initial attempts to remain neutral in the crisis, over time it has succeeded to turn risks and threats into the opportunities for its economy and national security. Jordan's traditional foreign policy orientation and patterns of foreign policy behaviors enabled it to take strategic steps and relatively benefit from regional crisis. Adopting the discourse in which Jordan is presented as the pivotal state to prevent further destabilization and radicalization in the region, it has been able to enhance its alliances, decrease the level of threats, increase foreign aid/loans, strengthen its army and lastly consolidate the legitimacy of its authoritarian regime.

Keywords: Jordan, foreign policy making, Syrian asylum seekers/refugees, ISIS, foreign aid.

تأثير الأزمة السورية على سياسة الأردن الخارجية : اللاجئين السوريون
والانخراط في الائتلاف القائم تجاه داعش
زينب شاهين منجوتاك
: خلاصة

تتولى هذه الدراسة تسليط الضوء على التأثيرات التي تحدثها الحرب الأهلية السورية على هيكلية السياسة الخارجية لدولة الأردن، وبصورة خاصة كيفية تطوير الأردن لسياسات تجاه قضايا اللاجئين السوريين وتجاه منظمة الدولة الإسلامية في العراق والشام الارهابية (داعش). ان المنطلق الرئيسي لهذه الدراسة، انه مهما حاولت الأردن البقاء على الحياد في بداية نشوب الحرب الأهلية، فانها وبمرور الزمن بدأت بالتحرك من منطلق استراتيجي نحو تحويل المخاطر والتهديدات الى فرص سواء من الناحية الاقتصادية او من زاوية الأمن القومي. ان السياسة الخارجية التقليدية للأردن وامكانياتها لإتخاذ خطوات استراتيجية لعبت دورا مهما في تحويل المخاطر المحتملة الى فرص. وقد استطاعت الأردن، من أجل وقف توسع حالة عدم الاستقرار والحيولة دون تحول المنطقة الى الراديكالية، ان تقلل من تأثير التهديدات الموجهة اليها ومن زيادة المعونات الخارجية التي تتلقاها من المجتمع الدولي، وزيادة القروض التي تحصل عليها، وتقوية جيشها، وإرساء أسس شرعية لسلطة نظامه.

الكلمات الدالة : الأردن، صنع السياسة الخارجية، اللاجئين السوريون، داعش، المعونات الخارجية.

SURİYE KRİZİ'NİN ÜRDÜN DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ: SURİYELİ MÜLTECİLER VE IŞİD'E KARŞI KOALİSYONA KATILIM

ÖZ

Bu çalışmada Suriye iç savaşının Ürdün'ün dış politika yapımı üzerindeki etkileri mercek altına alınarak, özellikle Suriyeli sığınmacılar ve Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) terör örgütüne karşın Ürdün'ün nasıl politikalar geliştirdiği incelenecektir. Bu çalışmanın temel argümanı her ne kadar iç savaş başladığında Ürdün tarafsız kalmaya çalışsa da zaman içerisinde stratejik davranarak risk ve tehditleri hem ekonomi hem de ulusal güvenlik açısından fırsata dönüştürdüğüdür. Ürdün'ün geleneksel dış politikası ve stratejik adımlar atabilme becerisi olası tehditleri fırsata dönüştürmesinde önemli rol oynamıştır. Ürdün, özellikle istikrarsızlığın yayılmasını durdurmak ve bölgedeki radikalleşmeyi önlemek için kritik önemde olduğu argümanı ile tehditlerin etkisini azaltmış, uluslararası dış yardımların ve borç alımlarının miktarlarını arttırmış ordusunu güçlendirmiş, otoriter rejimin meşruiyetini sağlamlaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, dış politika yapımı, Suriyeli sığınmacılar/mülteciler, IŞİD, dış yardım.

**Zeynep Şahin
MENCÜTEK***

* Yardımcı Doçent,
Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Gediz Üniversitesi, İzmir,
Türkiye

Ortadoğu Etütleri
Volume 7, No 1,
June 2015, pp.82-109

Giriş

Ürdün Haşimi Krallığı uluslararası akademik yazında kırılğan bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Bunun temel sebebi coğrafi olarak küçük, petrol ve su gibi doğal kaynaklar konusunda çok fakir, ekonomisinin dış etkilere çok açık ve kendisine göre savunma harcamaları daha fazla ve saldırgan olan İsrail, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan ile komşu olmasıdır.¹ Ülkenin kırılğanlığının diğer bir nedeni nüfus yapısıdır. Halkın yaklaşık yüzde doksan üçünü Arap ve Sünni Müslümanlar oluşturduğu için oldukça homojen bir nüfus yapısına sahiptir; fakat ülkede kimlik tanımlamaları oldukça güçlü olan iki grup bulunmaktadır.² Bunlar: ülkenin yaklaşık yedi milyonluk nüfusu içinde sayıları birbirine yakın olan ‘yerli’ Ürdünlüler (Doğu Yakalılar)³ ve 1948 ve 1967 savaşlarından sonra ülkeye sığınan Filistinlilerdir (Batı Yakalılardır). Ürdün Devleti tarafından 1950’den itibaren Filistinlilere vatandaşlık hakkı verilmiş olsa da devlet 1970’lere kadar ‘kontrollü’ bir homojenleştirme çabası içerisinde bulunmuş, zamanla ekonomik, sosyal politik alanlardaki ayrışmalar ve ayrımcı muameleler toplumsal ve siyasal huzursuzluklar yaratmıştır.⁴ İsrail-Filistin meselesi Ürdün’ün tarihi olarak merkezinde olduğu bir sorun olup, Batı Şeria ve Gazze’deki tüm gelişmeler Ürdün’ün iç işlerine de yansımaktadır. Ayrıca Ürdün, İsrail-Filistin meselesi dışında da Irak Savaşı ve Suriye İç Savaşı gibi bölgesel diğer krizlerin de çok yakınında bulunduğundan bunlardan da derinden etkilenmektedir.

Krallıkla yönetilen Ürdün’de ulusal güvenlik ve monarşi rejiminin devamı iç ve dış politika için açısından en temel meselelerdir. Rejimin güvenliğine ilişkin en ciddi iki endişe Filistinlilerin ülkede istikrarsızlık oluşturabilecekleri ve ülkede yükselebilecek olan İslami radikalizmdir. Bu ikisinin bir araya gelecek mobilize olabileceği ve Haşimi krallık rejimini yıkmaya teşebbüs edebilecekleri korkusu rejim elitleri arasında köklü bir inanıştır.⁵ Ayrıca Ürdün’deki monarşi rejimi kendisini tehdit edebilecek muhalefet ve huzursuzluk oluşmasının diye olabildiğince fakir halka verilen devlet desteklerinin azaltılması veya vergilerin arttırılması gibi popüler olmayan kamu politikalarını uygulamamaya çalışmaktadır. Bu tür maliyetli politikaların devamı için ekonominin iyi işlemesi şarttır. Dünya Bankası’nın sınıflandırmasına göre orta gelir grubunda yer alan Ürdün, piyasa temelli bir ekonomik yapıya sahiptir. Ürdün ekonomisinin iki temel özelliği, nitelikli bir işgücüne, ancak bölgedeki diğer

1 Ali E. Hillal Dessouki ve Karen Abul Kheir, “Foreign Policy as a Strategic Asset: The Case of Jordan” in *The Foreign Policies of Arab States: Challenges of Globalization*, ed. Bahgat Korany and Ali E. Hillal Dessouki (Cairo: American University in Cairo Press, 2008), ss. 253-283.

2 Ayrıca %1 oranında Çerkez, %1 oranında da Ermeni azınlığı yaşamaktadır. Nüfusun %92’sini Müslümanlar, %6’sı Hristiyanlar ve Şii Müslümanlar oluşturmaktadır.

3 Bu grup aynı zamanda Transjordanians şeklinde de isimlendirilmektedirler.

4 Brent E. Sasley, “Changes and Continuities in Jordanian Foreign Policy,” *Middle East Review of International Affairs*, 6, No. 1 (2002), s. 2.

5 A.g.e.

ülkelerin büyük çoğunluğunun aksine sınırlı doğal kaynaklara sahip olmasıdır. 1980'lerde petrol fiyatlarının düşmesi ve 1990 Irak Savaşı Ürdün'ün hali hazırda çokta güçlü olmayan ekonomisini zayıflattığından ekonomi güvenliği ve bağlantılı olduğu rejim güvenliği de endişe uyandırıcıdır. Bu yüzden rejim güvenliğinin, askeri ve ekonomik unsurlar içerdiği iddia edilebilir.⁶ Ordunun güçlü tutulması kadar kalkınmanın da rejim güvenliği için gerekli olduğu düşünülür ve kalkınma ulusal bir hedeftir.

Tüm olası risklere, tehditlere ve kırılganlıklara rağmen Ürdün, Ortadoğu bölgesindeki en başarılı ve güçlü rejimlerden biri olarak görülür. Burada başarıdan kasıt Bassel F. Salloukh'un tanımladığı şekliyle "rejimin gücünü devam ettirebilmesi, siyasi süreçleri kontrol edebilmesi, Pan-İslamizm, Pan-Arabizm gibi ulusötesi ideolojilerin olası zararlı etkilerinin nötrlenmesidir."⁷ Aynı zamanda Ürdün monarşi rejiminin varlığına, politik reformların çok yavaş ilerlemesine ve yaygın yolsuzluklara rağmen Arap Baharı protestolarının en cılız geçtiği ülkelerden biridir. Birçok ülkeden farklı olarak protestocular var olan rejimin yıkılmasını değil sadece düzeltilmesini ve yeniden yapılanmasını talep etmişlerdir. Hassan A. Barari ve Christina A. Satkowski bu muammayı Ürdün'deki devlet-toplum ilişkilerinin tarihiyle, özellikle hami-müvekkil ve uygulanan kazan-kazan çözümleriyle açıklamaktadırlar.⁸ Hem Arap Baharı öncesi hem sonrası Ürdün'deki görece siyasi istikrar da rejimin izlediği realist dış politikanın da rolü olduğu göz ardı edilmemelidir. Ürdün kendisinden daha güçlü komşuları ve bölge dışı aktörlerin baskılarını kendi çıkarları doğrultusunda bir derece manipüle edebilmektedir.⁹ Uygulanan bölgesel ve bölge dışı politikalarla rejime meşruiyet kazandırılarak rejimin devamı sağlanmaktadır.¹⁰

Ürdün bağımsızlığını sağlamlaştırmaya çalışma, yıkıcı olabilecek savaşlara dahil olmaktan kaçınma ve yayılcı olmama ilkelerine dayalı dış politika izler. Geleneksel dış politikasında uluslararası müttefikliklere büyük önem verilmektedir. Ürdün'ün dış politikasının temel yönelimi coğrafi pozisyonunu, komşularına göre daha istikrarlı iç politikasını ve Batı yanlısı duruşunu Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Japonya¹¹ ve Körfez ülkelerine pazarlamaktır. Ürdün kendisinin bölgesel önemini abartarak sunma yoluyla destek bulmaya

6 Ertan Efeğil, "Mısır'ın ve Ürdün'ün Dış Politikası," *Ortadoğu Analiz*, 5, No. 51, 2013, s. 27.

7 Bassel Salloukh, "State Strength, Permeability and Foreign Policy Behavior: Jordan in Theoretical Perspective," *Arab Studies Quarterly*, Vol. 18, No. 2, 1996, s. 43.

8 Hassan A. Barari ve Christina A. Satkowski, "The Arab Spring: The Case of Jordan", *Ortadoğu Ertütleri*, 3, No. 2, 2012, s. 41.

9 Dessouki ve Kheir, s. 266.

10 A.g.e.

11 Japonya Ürdün'ün önemli yardım sağlayıcılarından birisidir. Aralık 1999'ta Kral Abdullah başa geçer geçmez bu ülkeye resmi ziyarette bulunmuş, yaklaşık 400 milyon dolarlık bir yardım sözü almış, ayrıca borçlarına uygulanan faiz oranı da 3,9 dan 2,2'ye indirilmiştir. 2004'te Japonya'yı yeniden ziyaret eden Ürdün Kralı bu sefer benzer bir dış yardımı garantilemiştir. (Dessouki ve Kheir, s. 269).

çalışmaktadır.¹² Bu sunumdan da dış yardım ve müttefiklik şeklinde bir kazanç elde etmektedir. Bu durum, öncülleri Kral I. Abdullah (1946-1953) ve Kral Hüseyin (1953-1999) gibi, şu anda başta olan Kral II. Abdullah'ın (1999-) rejiminin devamını sağlayan en önemli faktördür. Dış politika araçları ile rejim güvenliği ve kalkınma maksimize edilmeye çalışılmaktadır.

Suriye'deki iç savaş diğer bölge ülkeleri gibi Ürdün'ün iç istikrarı için tehdit ve ekonomisi için risk oluşturmaktadır. Bu çalışmada bölgedeki birçok ülkenin dış politikalarını revize etmek zorunda kaldıkları Suriye iç savaşının ülkenin komşularından biri olan Ürdün'ün geleneksel dış politikasında herhangi bir değişiklik oluşturup oluşturmadığı tartışılacaktır. Özellikle Suriyeli sığınmacılar ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütüne karşı Ürdün'ün nasıl politikalar geliştirdiği incelenecektir. Bu çalışmanın temel argümanı her ne kadar iç savaş başladığında Ürdün tarafsız kalmaya çalışsa da zaman içerisinde stratejik davranarak risk ve tehditleri hem kalkınma hem de güvenlik açısından fırsata dönüştürüldüğüdür. Ürdün'ün geleneksel dış politikası ve stratejik adımlar atabilme becerisi olası tehditleri fırsata dönüştürmesinde önemli rol oynamıştır. Ürdün, özellikle istikrarsızlığın yayılmasını durdurmak ve bölgedeki radikalleşmeyi önlemek için kritik önemde olduğu argümanı ile uluslararası dış yardımlarını ve borç alımlarının miktarlarını arttırmış ordusunu güçlendirmiş, otoriter rejimin meşruiyetini sağlamlaştırmıştır.

Ürdün'ün Dış Politika Tarihi

1921 de Maverai Ürdün Emirliği olarak İngilizler tarafından sınırları çizilen, 1946'da bağımsız bir devlet olan, 1948'de resmi olarak ismi Ürdün Haşimi Krallığı olarak kabul edilen ülkede on yıllarca İsrail-Filistin meselesi en temel dış politika sorunu olmuştur. 1948-49 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü ilhak eden Ürdün, 1953'te Doğu Kudüs'ü başkenti olduğunu ilan etmiştir. 1967'de İsrail'e karşı savaşan Arap ülkeleri arasında yer almış fakat başarısızlığa uğramıştır. Bu tarihten sonra Ürdün topraklarında Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) çatısı altında organize olan Filistinli paramiliter güçler faaliyetlerini arttırmışlardır. Bu yapılanmalar Ürdün tarafından kendi egemenliğine tehdit olarak da değerlendirilmiştir. 1970-71 yılları arasında çıkan ve Kara Eylül olarak adlandırılan iç çatışmalardan sonra FKÖ'nün birçok üyesi Kral Hüseyin'in askeri güç kullanmasıyla Ürdün'den sürülmüştür. İsrail'e karşı herhangi bir zafer kazanılamayacağına ikna olan Ürdün 1988'de Batı Şeria üzerindeki iddialarından vazgeçtiğini açıklayarak bu toprakların Filistinlilerin toprakları olduğunu ifade etmiş ve Filistin meselesinden Ürdün'ü olabildiğince ayırtırmaya çalışmıştır.¹³ Bu tarihten sonra Filistinlilerin 'öteki' olarak tanımlandığı bağımsız bir Ürdünlülük kimliğinin geliştirilmesi ve

12 Dessouki ve Kheir, s. 263.

13 Nur Köprülü, "Ürdün Haşimi Krallığı Ve Siyasal Liberalleşme Süreçleri: 2010 Parlamento Seçimlerinin İçsel ve Bölgesel Dinamikler Açısından Bir Değerlendirmesi", *Akademik Ortadoğu*, 5, No. 2 (2011), s. 47.

bunun Filistin meselesinden ayrı tutulması için çaba gösterilmiştir.¹⁴ Ürdün, 1994'te İsrail ile barış imzalayarak bu ülke ile ilişkilerini tamamen normalleştirme yolunu seçmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda İntifadanın da etkisiyle iç ve dış politikaya uygun (Haşimi rejiminin devamı ve İsrail ile barışçıl ilişkiler) bir teritoryal kimlik oluşturma çabaları ivme kazanarak 'Önce Ürdün sonra Arap Dünyası' kampanyasıyla ulus-oluşturma süreci hızlandırılmaya çalışılmış, Ürdünlülük kimliği ön plana çıkarılmıştır.¹⁵

Ürdün anayasal bir monarşi ile yönetilmekte olup yasama ve yürütme gücü kralda toplanmıştır. Ürdün'deki siyasi yapı 'monarşik çoğulculuk' rejimi şeklinde tanımlanabilir.¹⁶ Elli beş temsilciden oluşan Senato ve 110 temsilciden oluşan Millet Meclisi adı altında iki parlamento vardır. Meclis herhangi bir yasa önerisi sunamaz fakat bakanlar kurulunun kendisine sunduğu yasalara düzeltme, onay veya ret verebilir.¹⁷ Kral başbakanı ve bakanları atamaktadır. Sayıları otuzdan fazla olan siyasi partiler tam bir muhalefet gücü oluşturamazlar. Partiler arasında sosyal tabanı en güçlü ve örgütlü olan Müslüman Kardeşler Cemaatı'dır (al-Ikhwan al-Muslimin). 1989 yılında katıldığı ilk seçimde seksen sandalyeden yirmi ikisini kazanmıştır. 1992'de siyasi partiler yasağının kaldırılması ile İslami Hareket Cephesi adıyla kurulan parti Ürdünlülerin ve Filistinlilerin desteğini alabilmektedir.¹⁸ İlimli olan bu parti, Haşimi Krallığı'nın meşruluğunu kabul eder. Rejimin İsrail ile anlaşması ve İslami değerlere yeterince önem vermemesi muhalefetin temel argümanları olup, en ciddi eleştirisi ekonomik darboğaz ve kötü yönetimdir.¹⁹ Filistin topraklarında 2006 yılında Hamas'ın başa geçmesi İslami Hareket Cephesi ile iktidarın arasında gerginliğe sebep olmuş, sonuçta Kral II. Abdullah'ın baskısından dolayı bu parti Hamas ile kendisini tamamen ayırtmış, rejimle iyi geçinme politikasına geri dönmüştür.²⁰ Medya uyguladığı oto-sansürden, sivil toplum kuruluşları da üzerlerindeki devlet kontrollerinden dolayı siyasi alanda çok kısıtlı olarak etkinlik gösterebilmektedirler. Rejimin güvenliği devamlı öncedeği için siyasi reformlar gayet yavaş gitmektedir.

İç politika gibi dış politikayı şekillendiren ve yürüten temel aktör kraldır. Yayılmacı bir dış politika izleyen Kral I. Abdullah'ın aksine 36 yıllık iktidarı döneminde Kral Hüseyin çok temkinli, realist, ve faydacı bir dış politika izlemiş, uluslararası sistemin ve bölgesel dinamiklerin gerekliliklerini iyi okumaya çalışmıştır. Coğrafi konumundan dolayı uğraşmak zorunda olduğu ve pozis-

14 Dessouki ve Kheir, s. 256.

15 Köprülü, s. 48.

16 Andrew Shryock, "Dynastic Modernism and its Contradictions: Testing the Limits of Pluralism, Tribalism, and King Hussein's Example in Hashemite Jordan," *Arab Studies Quarterly*, 22, No. 3 (2000), 57.

17 Dessouki ve Kheir, s. 260.

18 Parti 1993 ve 2000 yıllarında yapılan seçimleri boykot etmiştir.

19 Mustafa Kaya, "Ürdün'de Toplumsal Muhalefet: Tunus Etkisi ve Değişen Retorik," 23 Ocak 2011. <http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=1410> (Erişim tarihi: 23 Mart 2015).

20 Dessouki ve Kheir, s. 262.

yon almasını gerektiren birçok ciddi dış politika meselesi olmuştur. Bunlar, Arap-İsrail anlaşmazlığı, Ürdün'deki Filistinliler ve onların sınır ötesi siyasi ve askeri faaliyetleri, Suriye ve Irak'ın Ürdün topraklarına dair hırsları/iddiaları, İran-Irak savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra uluslararası arenada yalnız kalması şeklinde özetlenebilir.²¹ Ürdün her durum karşısında sıklıkla farklı ülkelerle bölgesel müttefiklik kurarak, yeni gelişmelere ve çıkarlarına göre müttefik değiştirmiştir.

Tarihi olarak Ürdün, küçük ordusu, zayıf ekonomisi ve sürekli çok yüksek olan dış borçlarından dolayı²² devamlı dış kaynaklara bağımlı olmuş, bu da dış politika yapımını etkilemiştir. İlk kurulduğu yıllarda ordusu Birleşik Krallık tarafından finanse edilirken, 1950lerden beri ABD Ürdün ordusuna her türlü desteği sağlayan dış güç olmuştur. Bölgedeki Arap Petrol ülkelerinden aldığı yardımlar ve yurtdışında çalışan Ürdünlüler'in gönderdiği dövizler işsizlik oranlarının yüksek, rekabet gücünün zayıf olduğu ekonominin kurtarıcılarında olmuştur.

Rejimin güvenliği ve ekonomik istikrar/kalkınma hedeflerinin uygulanması Ürdün'ün en temel meseleleridir. Dış politika da bu iki mesele için bir araç olarak görülür; dış politika yaklaşımı ile rejim güvenliği ve ekonomik istikrar makimize edilmeye çalışılmaktadır.²³ Bölge uzmanı Laurie Brand'ın ifade ettiği gibi "Ürdün herhangi bir ülkeyle müttefiklik kararlarında mutlaka bu ittifakın bütçesini dengelemeye ve yurtdışından gelebilecek herhangi bir ekonomik probleme karşı durabilmeye yardımcı olup olmadığını göz önünde bulundurmaktadır."²⁴ Örneğin, 1970'lerin ortalarında Suriye ile müttefik olurken, ilişkilerinin bozulmasıyla 1970'lerin sonu ve 1980'lerde İsrail ve Suriye arasındaki çatışmaya dâhil olmamak, komşularına karşı kendini savunabilmek ve İran kaynaklı siyasi İslam'a karşı korunmak için Irak ile yakınlaşmış ve müttefiklik ilişkileri geliştirmiştir.²⁵ Irak aynı zamanda Ürdün'e ucuz petrol sağlamış ve ithalat/ihracat ilişkilerini geliştirmeleri için kolaylaştırıcı tedbirler almıştır. Ürdün iyi ilişkiler döneminde Irak'ın Kızıldeniz'e ulaşabilmesi için transit bir güzergâh haline gelmiş, böylece Aqaba limanının ticaret hacmi oldukça arttırılmış ve Ürdünlüler için iş olanakları yaratılmıştır.²⁶ Tüm bunlar Ürdün'ün ekonomisine ve kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmuştur.²⁷ Yani Ürdün'ün 1990'daki Kuveyt işgaline kadar süren Irak ile müt-

21 Sasley, ss.3-4.

22 Kral Abdullah 1999 yılında başa geçtiğinde Ürdün'ün borcu gayri safi milli hasılasının %90'nuna eşitti. 2005'de bu oran %82'ye, 2006'da %72'ye düşmüştür. ("Emerging Jordan 2006", *Annual Business Economic and Political Review*, Oxford Business Group, Cilt. 3)

23 Efegil, s. 27.

24 Laurie Brand, *Jordan's Inter-Arab Relations: The Political Economy of Alliance Making*, (New York: Columbia University Press, 1994), s.3.

25 Sasley, ss.3-4.

26 Dessouki ve Kheir, s. 267.

27 Dessouki ve Kheir, s. 255.

tefikliği hem güvenliği hem de ekonomisi için kazançlı olmuştur. Fakat Irak'ın Kuveyt'i işgali bu kazançlı birlikliğin sonunu getirmiştir.

1980'lerde ekonomik büyüme oranlarının düşüşünden dolayı Ürdün bölgesel yardımlar dışında kaynak araması ve uluslararası ekonomik sisteme daha fazla entegre olması gerektiğini düşünmüştür. 1988 yılında Uluslararası Para Fonu ile antlaşma imzalayarak bir "yapısal uyum programı" uygulamaya başlamıştır. 1993'ten beri Ürdün ABD'nin bölgeye sürekli dayattığı neoliberal ekonomik reformlar ve serbest ticaret bölge teşviklerinin merkezindedir.²⁸ Bu teşviklerden beklenti Arap ülkeleri ve İsrail arasında ticaretin gelişmesinin özel sektörü büyütmesi ve zamanla barışın koşullarını oluşturabilmesidir. Arap ülkeleri arasında bu teşviklere ve İsrail ile işbirliği konusunda en toleranslı olan ülke Ürdün olmuştur.

Akademik yazında İsrail ile 1994'te barış anlaşması imzalanmasının nedenlerinden birinin ekonomik hesaplamalar olduğu belirtilmiştir.²⁹ Ürdün'de dönemin kralı Hüseyin eğer İsrail ile anlaşırca karşılık olarak borçlarının düşürüleceğini, dış yardım ve yabancı yatırım sağlanabileceğini öngörmüştür. Ürdün'ü barış anlaşması masasına oturtan diğer nedenler olarak İsrail'in askeri konulardaki üstünlüğü, Ürdün içinde gelişen Filistin ulusal hareketinin hem Ürdün'ü hem de İsrail'in güvenliğini tehdit etmesi, I. Körfez Savaşı'nda Saddam Hüseyin'e verilen destekle kaybolan Batı desteğinin yeniden kazanılmak istenmesi sayılabilir. Ekonomik açıdan, beklendiği şekilde, anlaşma imzalamasından sonra Ürdün'ün ABD'ye olan 833 milyon dolarlık borcu silinirken, diğer Batılı ülkeler Ürdün'ün borçlarını birçok defa yeniden yapılandırmıştır. 1997'de Avrupa Birliği Ürdün ile işbirliği anlaşması imzalamış ve 2010'da serbest ticaret bölgesi açılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği ve Japonya Ürdün'e birçok formlarda dış yardım ve kredi sağlamışlardır. Ekonomik liberalizasyon konusunda çok kararlı olan Kral II. Abdullah'ın başa geçmesiyle Ürdün 2000 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün üyesi olmuştur. Yani tüm müttefiklik ilişkilerinin ekonomik boyutu da mevcuttur, ekonomik istikrar da kaynak yoksunu Ürdün monarşisinin devamlılığı için hayati önemdedir, ancak bu şekilde istikrar sağlanabilmekte, popülist politikalar devam ettirilebilmektedir.

Ürdün'ün dış politikasının genel eğilimlerinden biri ABD müttefikliğidir. Tarihi olarak Ürdün ABD'nin bölgedeki en güvenilir müttefiklerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş sırasında, FKÖ'nün İsrail'in güvenliğini tehdit etmesi ve komünizmin bölgede yayılmasına karşı, İran İslam Devrimi'nden sonra bölgede artan radikal hareketler ve rejimler karşı tampon olarak algılanmış-

28 Peter Moore, "The Newest Jordan: Free Trade, Peace and an Ace in the Hole", 26 Haziran 2003, <http://www.merip.org/mero/mero062603> (Erişim tarihi: 10.04.2015).

29 Julia Choucair, "Illusive Reform: Jordan's Stubborn Stability," Carnegie Paper, 76, Democracy and Rule of Law Project, 2006, s. 17.

tır.³⁰ Ürdün için de ABD müttefikliği bulunduğu coğrafyada güvenliğini sağlayabilmesi için çok önemlidir. İki ülke arasındaki askeri işbirliği Soğuk Savaş yıllarından beri çok kuvvetlidir. Ürdün'ün ABD'nin bölge politikalarına destek vermediğini ve Körfez ülkeleriyle karşı karşıya geldiği nadir durumlardan biri 1990'daki Irak'ın Kuveyt'i işgalinde Saddam Hüseyin'i desteklemesidir. Fakat Ürdün'ün Irak'a karşı oluşturulan koalisyona dâhil olmaması ve tarafsız kalacağını söylemesi Ürdün için çok maliyetli sonuçlar doğurmuştur. Suudi Arabistan sınırı kapatmış, Kuveyt ile birlikte Ürdün'e verdikleri dış yardımı kesmişler, diğer bir önemli gelir kaynağı olan işçi dövizleri de Kuveyt'teki çok sayıdaki Ürdünlü ve Filistinli göçmenin ülkeden kovulmasıyla kesilmiştir.³¹ Bunun üzerine Kral Hüseyin Saddam'ı destekleme politikasından vazgeçmiş ve birkaç yıl sonra kamuoyu tepkisine rağmen yukarıda bahsedildiği gibi ekonomik olası getirilerini de düşünerek İsrail ile barış anlaşması imzalanmıştır.

Kral Hüseyin ve onun ölümüyle 1999'da başa geçen oğlu Kral II. Abdullah ABD ile ilişkilerin yeniden düzeltilmesi için çaba harcamışlardır. İlişkilerin iyi gitmesi Kral Abdullah'ın ülkenin ekonomik problemlerini çözmesi, yani uluslararası yardım garantisi, borçların yeniden yapılandırılması, yabancı yatırımın teşviki ve turizmin devam etmesi için zaruridir.³² George W. Bush yönetimi sırasında da Ürdün Ortadoğu İşbirliği Girişimi'nin (Middle East Partnership Initiative, MEPI) en başat ülkesi olarak görülmüştür. ABD Eylül 2001'de Kral II. Abdullah ile serbest ticaret antlaşması imzalamış, Ürdün'de yirmiye yakın serbest ticaret ve yatırım bölgesi inşa etmiştir. Bu ticaret ve yatırım bölgeleri Ürdün ekonomisine ciddi katkılar sunmuştur, 1999'da ABD'ye yapılan 20 milyon dolarlık ihracat, 2002 yılında 200 milyon dolara çıkarken, 20.000'den fazla yeni işyeri açılmıştır.³³ Fakat bu serbest ticaret bölgelerinin aslında Ürdün ekonomisine çokta kazanç sağlamadığını savunan, bunun bir sebebinin çalışanların yarısından fazlasının Ürdünlü olmamasına bağlayan analizlerde mevcuttur.³⁴

Ürdün, ABD'nin Kanada, Meksika ve İsrail'den sonra serbest ticaret anlaşması imzaladığı dördüncü ülkedir. Bu girişimlerin zaman içinde diğer ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesinin (Middle East Free Trade Area, MEFTA) kurulması planlanmaktadır. Hatta Ürdün ABD tarafından diğer Ortadoğu ülkeleri için ekonomik reform alanında model ülke olarak sunulmuştur.³⁵ Ürdün tarafından 2005 yılında on yıllık

30 Efeğil, s.25; Dessouki ve Kheir, s. 264.

31 Sasley, ss.3-4.

32 Dessouki ve Kheir, s. 269.

33 Moore, ss.1-2.

34 Dessouki ve Kheir, s.257; Moore, ss.1-2;

35 Moore, ss.1-2;

bir süreyi kapsayacak “ulusal ajanda girişimi” adı verilen kalkınma merkezli yeni bir program uygulamaya koyulmuştur.³⁶

Kral II. Abdullah, ABD'nin Ortadoğu bölgesinin barışı ve istikrarı için gerekli bir aktör olduğunu düşünmektedir. Abdullah, İsrail'in bölgeye tam entegrasyonu ve de komşu Arap ülkelerle iyi ilişkiler kurması için babasından daha fazla çaba göstermiştir.³⁷ Bu düşüncesinin oluşumunda ülkesinin ekonomik ve siyasi geleceğinin, güçlü Batılı ülkeler ve kurumlar ile yakın işbirliğine bağlı olduğu gerçeği de etkilidir. 13 Kasım 1996'ta Bill Clinton döneminde yapılan düzenleme ile Ürdün, ABD'nin NATO üyesi olmayan en büyük müttefikidir.³⁸ ABD ve Ürdün her yıl birlikte askeri tatbikat yapmakta, 1995'ten beri de ülkede ABD askeri üssü bulunmaktadır. Kuzey Irak üzerindeki uçuşa yasak bölgenin kontrolünü sağlayan F-15 ve F-16 uçakları ve ABD askeri personeli Ürdün'ü kullanmıştır. ABD'nin Afganistan'daki müdahalesini tam olarak desteklemiş, Üsâme bin Ladin'i Ürdün'ün düşmanı ilan etmiş, uluslararası koalisyon güçlerine katılmıştır.³⁹ Asıl büyük desteğini Irak Operasyonu sırasında kendi hava sahasını kullanmasına ve 5000 Amerikan askerinin ülkede bulunmasına izin vererek sağlamıştır.⁴⁰ Ayrıca ABD istihbarat servisi de Ürdün'ü sıklıkla kullanmıştır. Mustafa Kaya'nın ifade ettiği gibi “Ürdün istihbarat servisi de ABD dış istihbarat birimi CIA tarafından İngiliz MI6'dan sonra en yakın işbirliği içinde olunan istihbarat birimi olarak görülmektedir.”⁴¹

Suriye ve Irak arasındaki yakınlaşma da Ürdün'ün güvenlik kaygılarından dolayı İsrail ve ABD'ye yaklaşmasını gerekli kılmıştır. Uzun süredir Suriye-Irak düşmanlığından avantaj elde eden Ürdün, 1997'den sonra bunu devam ettirememiştir. Saddam Hüseyin açıktan Ürdün'ü tehdit eder hale gelmiştir. İlişkilerin yeniden biraz yumuşaması Kral II. Abdullah'ın 2000 yılında Bağdat'ı ziyaret etmesi ve Irak'a uygulanan yaptırımların kabul edilemez olmasını söylemesiyle gerçekleşmiştir.

Güvenlik konularının yanı sıra Ürdün'ün ekonomisi için de ABD desteği ve İsrail ile iyi ilişkiler hayati önemdedir. 1991'den sonra Ürdün İsrail'e karşı çok ılımlı ve ihtiyatlı bir devlet söylemi geliştirmiştir; İsrail'i bir düşman olarak tanımlamamıştır. 2000 yılında başlayan ikinci İntifada'ya ve İsrail'in orantısız güç kullanmasına rağmen, diğer bölge ülkelerinin söyleminden farklı olarak İsrail'i hiçbir zaman direkt hedef almamıştır. Hatta onun da terörizmden olumsuz etkilenen bir ülke olduğunu ve istikrar için bölgeye entegre edilmesinin şart olduğu argümanlarını sık sık Arap Birliği gibi

36 Harun Öztürkler, “Ürdün Ekonomisinin Genel Özellikleri,” *Ortadoğu Analiz*, 4, No. 46, 2012, s. 75.

37 Dessouki ve Kheir, s. 265.

38 Dessouki ve Kheir, s.270.

39 Sasley, s.6.

40 William M. Arkin, “Keeping Secrets in Jordan”, *Washington Post*, 16 Kasım 2005.

41 Kaya, ss.1-2.

bölgesel toplantılarda ve uluslararası toplantılarda tekrarlamıştır.⁴² Hem rejimin devamına en büyük tehdit olarak algılanan Filistinli unsurların güçlenmesini önlemek, sınır güvenliği ve egemenliğini pekiştirmek hem de İsrail ile imzaladığı anlaşmaya sadık olduğunu göstermek için Ekim 1999'da Hamas'ın Ürdün'deki ofisini kapatarak, üst düzey birçok Hamas lideri Halid Meshal de dahil olmak üzere, sınır dışı etmiştir.

Karşılıklı olarak kazan-kazan mantığına dayalı ABD-Ürdün ikili ilişkileri birçok konuda yapılan sürekli işbirlikleriyle güçlendirilmektedir. 1951'de beri Ürdün'e dış yardım sağlayan ABD, 22 Eylül 2008'de imzalanan ikili bir anlaşma ile beş yıl süreyle 2014 e kadar her yıl 660 milyon dolar yardımda bulunacağını taahhüt etmiştir.⁴³

2000'li yıllarda bölgenin istikrarı için kilit rol oynadığına inanan Ürdün bölge ve global arenada kendisine "barış yapıcı" bir ülke rolünü uygun görmüştür.⁴⁴ Bölgedeki birçok askeri operasyona topraklarını yabancı askerlere açarak verdiği desteğin yanı sıra, Birleşmiş Milletler Barış Gücü operasyonlarına askeri personelle destekte bulunmaktadır. Hatta ABD, İsrail ve FKÖ arasında arabulucu rolü oynamaya da istekli davranmıştır.⁴⁵ Benzer şekilde Ürdün komşu ülkelerle kötü ilişkiler içerisinde olma riskini almak istemektedir. Suriye ile ilişkileri 1950'lerden beri inişler ve çıkışlara sahne olmuş, devamlı her iki tarafta birbirine karşı şüpheli yaklaşmıştır. Fakat iki ülkedeki uzun süreli liderlerin çok yakın tarihlerde ölümüyle başa yeni geçen oğullarının ilişkileri normalleştirme çabaları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda Kral II. Abdullah babasından farklı olarak Körfez ülkeleri ile de yeniden diplomatik ilişkileri iyileştirmeye çalışmış, bu çabalar sonunda Suudi Arabistan yeniden Ürdün'e ekonomik yardım sağlamaya başlamıştır. Her ne kadar babasının Pan-Arabizm ideolojini benimsemese ve Araplar arasında popüler bir lider olmasa da Kral II. Abdullah pragmatik bir şekilde Suriye ve Irak'ın yanı sıra Körfez ülkeleri, Mısır ve Libya gibi diğer Arap ülkeleriyle de yeniden iyi ilişkiler kurmaya çaba sarf etmiş, karşılıklı ziyaretlere önem vermiştir.⁴⁶

Arap Baharı birçok Arap ülkesi gibi Ürdün'ün de iç ve dış politikasını etkilemiştir. Tunus'ta ve Mısır'daki Arap Baharı ayaklanmalarını doğuran birçok neden Ürdün'de de gözlemlenmektedir. Ekonomik liberalleşme ve yapısal uyum programlarının bazı toplumsal sonuçları olmuş, toplumun zengin ve fakir kesimleri arasındaki uçurumlar katlanarak büyümüştür.⁴⁷ Ekonomik liberalleşme tam bir siyasi liberalleşme getirmemiştir. Siyasi partilerin ku-

42 Sasley, s.6.

43 Jeremy M. Sharp, "Jordan: Background and U.S. Relations," *Congressional Research Service* 7-5700, 2 Aralık 2014, www.crs.gov. s.5.

44 Sasley, s.6.

45 Efeğil, s. 27.

46 Dessouki ve Kheir, s.272.

47 A.g.e., s. 258

rulmasına izin verilmesi, seçimlerin düzenli yapılmasına konusundaki Kral Hüseyin'in 1989'da başlattığı ve Kral II. Abdullah tarafından devam ettirilen reformlara rağmen demokratikleşme gerçekleşmemiş, birçok şey söylem düzeyinde kalmıştır.⁴⁸ Fakat otoriter iktidar kendi meşruiyet ve gücünü dış yardımlarla perçinlemiş, siyasi temsili önemsemek durumunda kalmamış, yapılan bazı siyasi reformlardan kısa sürede geri adım atmıştır.⁴⁹

Dış politikası açısından en önemli etkilenme Suriye iç savaşıyla ve 2014 yazından itibaren faaliyetleri artan IŞİD ile başlamıştır. Arabulucu rolü yerine bu sefer bölgedeki istikrarsızlığın yayılmasını durdurmak ve radikalleşmeyi önlemek için kritik bir ülke olduğu tezini öne çıkarmaktadır. Özellikle Suriyeli mültecilerin ülkede oluşturduğu yük konusunu ve IŞİD'e karşı koalisyon verilen destek oldukça önemlidir. Ürdün'ün bu konulardaki politikaları ve bunun dış politikasıyla ilgisi aşağıdaki bölümlerde incelenecektir.

Ürdün'ün Suriyeli Mülteciler Konusundaki Politikaları

Ürdün hem İsrail-Filistin probleminden hem de Irak Savaşı'ndan dolayı yüksek sayılarda mülteci/sığınmacı barındıran bir ülkedir. Ürdün'de hala kayıtlı ve kayıtlı olmayan 20.000'den fazla Iraklı mülteci/sığınmacı ve yaklaşık üç milyon Filistinli bulunmaktadır.

Suriye iç savaşıyla birlikte diğer komşu ülkelere olduğu gibi Ürdün'e de mülteci akını olmuştur. Coğrafi yakınlık, akrabalık ilişkileri, kültür ve mezhep benzerliği gibi nedenlerden dolayı Ürdün iç savaş başlayınca Suriyeliler tarafında Lübnan ve Türkiye'den sonra en fazla tercih edilen komşu ülke olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2015 Raporuna göre ülkede toplam 1,4 milyon Suriyeli olup bunlardan 646.700'ünün 2012'den itibaren gelen mülteciler, diğerlerini de ülkede savaş öncesi çeşitli nedenlerle gelen ve ülkelerine dönemeyen veya evlilik, akrabalık ilişkileri veya çalışma amacıyla Ürdün'de bulunan Suriyeliler oluşturmaktadır.⁵⁰ Böylece Suriyeli mülteciler Ürdün nüfusunun yaklaşık yüzde dokuzunu oluşturmaktadır.

Suriye iç savaşının başından beri açık kapı politikası izleyen Ürdün, resmiyette, Suriye'de yaşayan Filistinliler⁵¹ Iraklı göçmenler ve bekâr erkekler dışında pasaportu olan tüm Suriyelilerin ülkeye girişine izin vermektedir.⁵²

48 Choucair, ss.3-4.

49 Daha fazla bilgi için bakınız Paul Lalor, "Jordan, Israel and Palestine: looking beyond the peace process," *Disarmament Forum*, No. 1 (2001), ss.34-39; Nur Köprülü, "Monarchical Pluralism or De-democratization: Actors and Choices in Jordan," *Insight Turkey*, 14, No. 1, 2012, ss.71-92.

50 ABD Kongresi raporuna göre de ülke de Aralık 2014 itibarıyla kayıtlı 618,000 den fazla mülteci vardır. Bakınız Sharp, s.5.

51 Kısıtlamalara rağmen 15.000 e yakın Suriye'de yaşayan Filistinlinin Ürdün'e mülteci olarak geldiği tahmin edilmektedir. SNAP Report, "Syria Needs Analysis Project Report," Q3, 2014, 13 Kasım 2014, s. 74.

52 Oram Raporu, "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar Ve Öneriler," Rapor No. 189, 2014, s.23

Fakat Suriye ile iki sınır kapısının bulunduğu bölgelerde tam güvenli olmadığından geçişler sınırın diğer noktalarından yapılmakta olup bazı durumlarda pasaportu olmayan Suriyeliler de giriş yapmıştır. Geçişlerden sonra gruplar ilk olarak Ürdün ordusu askerleri tarafından karşılanıp daha sonra kayıt için Ürdünlü yetkililerin ve BMMYK temsilcilerinin görev yaptığı Geçici Koruma Merkezleri'ne getirilmektedirler. Kayıt olmayı tercih etmeyen, resmi kurumlardan gizlenebilmiş Suriyelilerin olduğu da bilinmektedir.

Hemen hemen yarısının çocuklardan oluştuğu Suriyeli mülteci nüfusunun %80-85'i kamplar dışında ülkenin oldukça fakir Suriye sınırına yakın kuzey bölgelerindeki İrbid, Mafrak, Amman ve Zarka gibi şehirlerde, %20-25'i de Mafrak ve Azrak'daki kamplarda yaşamaktadırlar.⁵³ Ülkede toplam üç kalıcı kamp bulunmaktadır. Suriyelilerin kamptan çıkıp şehirde yaşayabilmeleri için bir Ürdün vatandaşının kefilliğine ihtiyaçları vardır. İşyeri sahipleri, akrabalar veya para ödenen kişiler Suriyelilerin kefil olmaktadır.

Mültecilerin barınma, yiyecek, sağlık hizmetleri, eğitim ve altyapı (elektrik, su, kanalizasyon) gibi konulardaki sürekli ihtiyaçları Ürdün'ün kamu hizmetlerine ek bir külfet getirmektedir. Mafrak and Ramtha gibi bazı yerleşim bölgelerindeki yoğunlaşmadan dolayı mal ve hizmet fiyatlarının arttığı, ev kiralalarının yükseldiği, kamu hizmetlerine ve kaynaklarına erişimin zorlaştığı, istihdam olanaklarının azaldığı sıklıkla raporlarda bahsedilmektedir. Bu yüzden Ürdünlüler arasında genel olarak Suriyeli mültecilere karşı bir hoşnutsuzluk bulunduğu ve Ürdünlüler'in Suriyelilerin kamplarda tutulmasını istediği ifade edilmektedir.⁵⁴ Ürdün'e gelen mültecilerin hem ekonomik yük oluşturdukları, hem de ülkeyi istikrarsızlaştırabileceğine dair kuşku vardır. Sınır bölgelerinde yaşayan Ürdünlüler Suriyelilerin gelişinden oldukça rahatsızlık duymaktadırlar; hatta zaman zaman gerilimler oluşmaktadır. Tüm bunların uzun vadede ülkede sosyal huzursuzluk getireceği düşünülmektedir. Zaman zaman yerel halk ve Suriyeliler arasında anlaşmazlıkların olduğu, Tawilah gibi bazı kentlerde birkaç Suriyelinin suça karışmasından dolayı kentteki tüm Suriyelilerin kriminilize edildiği ve kovulduğu yönünde haberler de basına yansımaktadır.⁵⁵

Ürdün yönetimi için Suriyelilerin oluşturduğu ekonomik yük kadar olası sınır güvenlik tehdidi ve iç güvenlik tehdidi de söz konusudur. Özellikle Suriye sınırdan mülteci olarak El-Kaide bağlantılı kişilerin geçişinden endişe edil-

53 "Jordan Response Plan for the Syrian Crisis, Executive Summary," 2015 http://static1.squarespace.com/static/522c2552e4b0d3c39ccd1e00/t/54acc46be4b0f42962ffd5a2/142060861.9313/JRP_Executive+Summary_WEB.pdf. (Erişim tarihi: 14.04.2015).

54 "Analysis of Host Community-Refugee Tensions in Mafrak, Jordan," Ekim 2012, *Mercy Corps*, <https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=2958>. (Erişim tarihi: 14.04.2015).

55 David Schenker, "Jordan's King Abdullah Comes to Washington," *Policywatch* 2342, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/jordans-king-abdullah-comes-to-washington1>. (Erişim tarihi: 13.04.2015)

mehtedir. Bu tehdit algısının belirgin sonuçları olmuştur. Özellikle 2014'ün yaz aylarından beri, yani IŞİD'in sınır bölgelerindeki güvenlik tehdidinin artmasına ve ülkedeki Suriyeli mültecilere IŞİD'den kaçan Iraklıların da eklenmesine paralel olarak açık kapı politikasından vazgeçmiştir. Suriyelilerin ve Iraklıların girişlerine kısıtlamalar getirilmiştir. Hava yoluyla bu iki ülkeden gelenlere vize verilmesi uygulamasından vazgeçilmiştir. Ürdün ordusu Temmuz ayında sınırın Suriye tarafında tarafsız bölge (no man's land) oluşturmuş, çok sayıda mülteciyi Eylül ayına kadar burada bekletmiş, çok sınırlı insani yardım sağlamıştır. Ürdün Hükümetinin beyanlarına göre bekleyenler ancak Eylül ayında Azrak kampına kabul edilmişlerdir. Ayrıca Ürdün ordusu bu bölgeye insani yardım kuruluşlarının erişimine de izin vermemiştir. Eylül'den itibaren Ürdün birçok Suriyeliyi eksik-geçersiz belge veya Suriye'ye gidip geldikleri gerekçesiyle sınır dışı etmiştir. Kasım ayında da Ürdün Suriyeli mültecilere sınırını resmi olarak kapatmıştır.⁵⁶ Aynı zamanda içeride de kontrol arttırılmış, 14 Temmuz'dan sonra Ürdün Hükümeti başlattığı yeni bir düzenleme ile BMMYK'dan veya diğer yardım kuruluşlarından bile koruma hizmeti ve yardım alırken Suriyelilerin Ürdün hükümeti tarafından sağlanan izin belgelerini göstermelerini istemiştir.⁵⁷

Ürdün Suriye'den mülteci akımının başlangıcından beri bunu bir tehdit olarak sunmuş, mümkün olduğunca sorunu bölgesel ve uluslararası forumlara taşımaya çalışmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi sıfatıyla mülteciler konusunun gündemine alınması için çaba sarf etmiştir. Çeşitli ülke ve kuruluşlardan yardım ve yük paylaşımı istemiştir. 1951 Mülteciler Konvansiyonu ve 1967 Ek Protokolünü imzalamamış olsa da, BMMYK ile İçişleri bakanlığı arasında 1998'de imzalanan Mutabakat Zaptı çerçevesinde BMMYK hem sığınmacıların durumlarını belirlemekten hem de taleplerini yönetmekten sorumludur. Fakat BMMYK tarafından mültecilik statüsü onaylanmış olsa da veya geçici statü altında olup kart sahibi olsa da sığınmacıların Ürdün yasalarına göre herhangi bir statüsü, çalışma ve oturma izinleri yoktur.⁵⁸ Bu yüzden bu kişiler devamlı yardım talep eden durumundadırlar. BMMYK Ürdün'deki sığınmacı ve mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Suriyeli ailelere aylık nakdi yardımda bulunmaktadır (yaklaşık 570 dolar).⁵⁹ Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere BMMYK Ürdün'e önemli miktarlarda finansal destek sağlamaktadır, bu miktar 2011'de 43.620.558 iken 2015'te 404.432.393 şeklinde kaydedilmiştir.⁶⁰

Ürdün'ün finansal destek talebi BMMYK ile sınırlı değildir. Birçok ülke ve kuruluştan sadece mülteci/sığınmacılar konusunda değil kendi kalkınması

56 Schenker, ss.1-2.

57 SNAP Report, ss.65, 74.

58 ORSAM Raporu, s. 23.

59 A.g.e, s. 24.

60 Sayılar UNHCR Global Appeal Reports, Jordan'dan alındı.

konusunda da yardım talep etmektedir. Ürdün'ün sıklıkla kullandığı temel argümanları şunlardır: Suriye ile ikili ticaretin devam ettirilememesi ve Suriye üzerinden transit ticaretin durması Ürdün'ün ekonomisine zarar vermiştir; her ne kadar mültecilere yardım sağlansa da eğitim ve sağlık hizmetleri üzerine binen yük ve temel hizmetlerin kalitesinin düşmesi ve kısıtlı olan su kaynakları konusu gibi yan etkiler vardır; mülteci yükü paylaşımı, hem kendisinin hem de bölge istikrarı için kalkınmanın sürdürülmesi ve bu konuda desteklenmesi herkesin yararına olacaktır. Bu argümanlar tüm diplomatik görüşmelerde sürekli vurgulamakta, müzakerelerde Ürdün'ün elini güçlendirmektedir. Örneğin Kral II. Abdullah Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 24 Eylül 2014 tarihinde yaptığı konuşmasında, 28 Mart 2015 tarihinde 26. Arab Ligi Toplantısında ve televizyonda yayınlanan röportajlarında da ülkesinde yaklaşık bir buçuk milyon mülteci olduğunu bunun nüfusun yüzde 25'ini oluşturduğunu ve bunların yaklaşık yüzde 90'ının kamplar dışında yaşadığını ifade etmiştir. Bu konuşmalarda Birleşmiş Milletlere mülteci konusunda verdiği katkıdan dolayı teşekkür ederken, uluslararası yardımların sadece masrafların yüzde 25'ini karşıladığını söylemiş, hem uluslararası topluma hem de Arap ülkelerine yük paylaşımı konusunda çağrıda bulunmuştur.⁶¹

Hatta Ürdün daha fazla yardım alabilmek için ülkedeki Suriyelilerin sayısını fazla göstermek, özellikle savaş öncesi ülkede bulunan kişileri de ekonomik kaygılarla resmi sayılara dâhil ettiği sık sık dile getirilmektedir.⁶² Ayrıca kamplardan ayrılanlar olsa da, o kişiler için de kamplara yardım sağlandığı ifade edilmektedir.⁶³ Aşağıda görüleceği gibi BMMYK'in 2013-2015 arasındaki raporlarındaki sayılar bu ithamı desteklemektedir, çünkü sadece yıllara göre ülkede bulunan Suriye ve Irak kökenlilerin sayısını gösteren raporlar yayınlanmış ve bu rakamlar bu kişilerin ne zaman giriş yaptığını yansıtmayacak şekilde düzenlenmiştir.

61 Charlie Rose interview with King Abdullah II on Syrian Refugees, CBS TV Station, 5 Aralık 2015, [https://www.youtube.com/watch?v=F3jNfK4Wg00.](https://www.youtube.com/watch?v=F3jNfK4Wg00;); Remarks by His Majesty King Abdullah II At the Plenary Session of the 69th United Nations General Assembly New York, US, 24 Eylül 2014, http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/speeches/view/id/546/videoDisplay/0.html. (Erişim tarihi: 13.04.2015); Speech of His Majesty King Abdullah II At the 26th Arab Summit Sharm El Sheikh, Egypt 28 March 2015. http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/speeches/view/id/555/videoDisplay/0.html. (Erişim tarihi: 13.04.2015)

62 Schenker, ss.1-2.

63 ORSAM Raporu, s. 24.

Tablo 1. Ürdün'deki Sığınmacı ve Mültecilerin Yıllara ve Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı

	Kaynak ülke	2011	2012	2013	2014	2015
Sığınmacı	Suriye	-	-	1.254.950	1.410.520	1.324.210
	Irak	58.000	29.500	24.730	23.290	20.790
	Irak(kayıtlı olmayan)	442.000	419.900	419.900	?	35.220
	Diğer	300	1.000	1.350	1.800	2.260
Mülteci	Suriye	-	-	490	490	490
	Irak	-	1.200	1.200	1.600	900
	Diğer	800	700	790	740	680
Toplam		503.111	454.312	1.705.513	1.440.454	1.386.565

Kaynak: UNHCR Global Appeal Updates

BMMYK Ürdün'e 2012'den beri özel önem vermektedir. BMMYK Yüksek Komiseri António Guterres 2015 yılı için Ürdün'ün Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için üç milyar dolara ihtiyacı olduğunu ve de Dünya Bankasının Ürdün'e orta gelir düzeyi ülke olduğu için yardım sağlamadığını da belirterek, uluslararası toplumu yardıma çağırmıştır.⁶⁴

Petrol zengini Körfez ülkeleri de Suriyeli mülteciler konusunda finansal yardım sağlamakta, yardımların bir kısmı Ürdün merkezi hükümetine ve yerel yönetimlere direkt verilmektedir. En büyük mülteci kampı Zaatarı Kampından sonra kurulan 'Ürdün-Emirlikler' Kampı tamamen Birleşik Arap Emirliği tarafından finanse edilmekte olup çok iyi şartlara sahiptir. Bu kampta hangi Suriyelilerin kalacağına da Birleşik Arap Emirlikleri karar vermektedir. Diğer Körfez ülkeleri de ciddi yardımlarda bulunmaktadırlar.⁶⁵ Örneğin, Kuveyt 2015 yılı başında 18 milyon dolarlık bir yardımda bulunmuş, bu yardımın Ürdün'ün kuzeyindeki Irbid ve Mafrak gibi illerin sağlık ve belediye hizmetlerinin geliştirilmesi için kullanılmasına karar verilmiştir.⁶⁶

Ürdün bölge ülkeleri dışındaki gelişmiş ülkelerden de mülteci yük paylaşımı ve bölgenin güvenliği ve barışı için Ürdün'ün hayati önemi tezleriyle

64 Khetam Malkawi , "Jordan, UNHCR need over \$3b to cover Syrian refugee needs in 2015," 14 Ocak 2015, <http://jordantimes.com/jordan-unhcr-need-over-3b-to-cover-syrian-refugee-needs-in-2015> (Erişim tarihi: 14.04.2015).

65 ORSAM Raporu, s. 23.

66 Omar Obeidat, " \$18 million Kuwaiti grant to support health, municipal sectors in northern governorates," 23 Kasım 2014, <http://jordantimes.com/18-million-kuwaiti-grant-to-support-health-municipal-sectors-in-northern-governorates> (Erişim tarihi: 14.04.2015)

maddi yardım almaya çalışmaktadır. Örneğin uzun karşılıklı görüşmelerin sonunda Almanya 2015 yılında 193 milyon Euro yardım yapacağına söz vermiştir.⁶⁷ Yeni Zelanda da yardımlarını devam ettireceğini ve arttıracağını ikili görüşmelerde beyan etmiştir.⁶⁸ ABD de Ürdün'e Suriyeli mülteciler konusunda yardımda bulunmaktadır. 2012'den beri yaklaşık 445 milyon dolarlık insani yardım sağlanmıştır.⁶⁹

Direkt talep edilen yardımlar dışında Ürdün bazı dolaylı yollarla da dış yardımı ülke kalkınmasına kanalize etmeye çalışmaktadır. Ülkeye yönetilen tüm mülteci finansmanları Ürdün hükümeti kontrolünden geçmektedir. Mültecilere yardım sağlamak isteyen sivil toplum kuruluşları Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı'ndan onay almak zorunda bırakılmışlardır. Herhangi bir projeye onay verilirken bu projenin Ürdünlülere de önemli bir yarar sağlaması, örneğin yararlanıcılarının yaklaşık %30-50'sinin Ürdünlü olması şartı koyulmuştur.⁷⁰ Alınan uluslararası yardımlar sayesinde Ürdün, Lübnan ve Türkiye ile karşılaştırıldığında mülteciler konusunda en az mali yük altında kalan ülke durumundadır.⁷¹

Tüm diğer mülteci alan komşu ülkeler gibi Ürdün için de mültecilerin ülke güvenliği ve kamu düzeni için tehdit oluşturabileceği düşünülmektedir. Örneğin Kral II. Abdullah kendisine bu konuda sorulan bir soruya şu şekilde cevap vermiştir. "Tabii ki her zaman mültecilerin güvenlik tehdidi oluşturması mümkün. Problemin bir kısmı şununla ilgili: bu kadar yüksek sayıda kişi giriş yapıyor; teknik olarak bunların hepsi mülteci değil, bunların içinde bazı kötü elmalar var."⁷² Bu bağlamda, Ürdün rejimi ülke güvenliğinin öncelikleri olduğu ve gerekirse bu konularda önlem alabileceklerini, silahlı kuvvetleri ve güvenlik güçlerini kullanacakları yönünde mesajlar vermektedirler.⁷³

67 "Germany to provide 193m euros in development aid to Jordan," 25 Şubat 2015, <http://jordantimes.com/germany-to-provide-193m-euros-in-development-aid-to-jordan>, (Erişim tarihi: 14.03.2015).

68 "Kingdom needs more int'l aid to sustain services to refugees," 28 Ocak 2015, <http://jordantimes.com/kingdom-needs-more-intl-aid-to-sustain-services-to-refugees---king>, (Erişim tarihi: 14.03.2015)

69 Sharp, s.3.

70 SNAP report, s.75.

71 UNESCO'nun 2013 raporuna göre Ürdün'ün mülteci konusundaki ihtiyaçlarının yaklaşık %73 ü dış kaynaklardan sağlanırken, Lübnan için bu oran %68, Irak için % 54, Türkiye için %37'dir. Detaylı bilgi için bakınız. "How Humanitarian Funds For The Syria Crisis Were Spent," Covering January to December 2013 Syria Humanitarian Assistance Response Plan / Regional Response Plan. <http://www.unesco.org/science/syria/Syriacrisis-achievementsreportforKuwaitConference2.pdf>.

72 "Charlie Rose interview with King Abdullah II on Syrian Refugees," CBS TV Station, 5 Aralık 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=F3jNfK4Wg00>.

73 Interview with His Majesty King Abdullah II By: Jumana Ghneimat For: Al Ghad, 10 Augustos 2014, http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/interviews/view/id/514/videoDisplay/0.html. (erişim tarihi: 13.04.2015)

Ürdün rejiminin Suriyeli mültecilere ilişkin diğer bir kaygısı da zamanla ülkedeki hassas siyasi dengeleri değiştirebilme ve Haşimi rejimini tehdit edebilme potansiyelleridir. Her ne kadar mülteci nüfusunun ne kadarının İslamcı olduğu tahmin edilemiyor olsa da ülkedeki Filistinliler gibi Müslüman Kardeşlere daha yakın bir çizgide olabilecekleri düşünülmektedir. Hatta bu yüzden Rejimin mülteci kamplarındaki dini ve siyasi faaliyetler konusunda istihbarat çalışması yapıldığı düşünülmektedir.⁷⁴

Ürdün'ün IŞİD'e Karşı Koalisyon Katılımı

IŞİD meselesi Ürdün için güvenlik ve iç politika tehdidi olabilecek kapasitedir. 2006'da öldürülene kadar El-Kaide'nin Irak liderliğini yürüten Abu Musab al-Zarqawi, Ürdünlü'dür. Haşimi Krallık ailesinin de düşmanı olduğunu açıkça ilan etmiştir. Ayrıca birçok Ürdünlü'nün Irak'ta ABD'ye karşı El-Kaide saflarında savaşmaya gittikleri ve bunlardan yaklaşık 1000'inin 2003-2007 arasında Ürdün'e döndüğü bilinmektedir. Bunlardan bazıları hapiste bazıları da gözetim altında tutulmuşlardır.⁷⁵ Bu yüzden IŞİD ortaya çıkmadan bile Ürdün'de cihatçı potansiyelinin yüksek olduğu öngörülmüştür.

Aynı zamanda vatandaşları IŞİD'e en fazla katılan ülkelerden biri Ürdün'dür. IŞİD'in Ürdün'deki gençleri kendi tarafında çekmek için faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda üç milyon dolar ayırdığı, militan devşirme ofisi açtığı, özellikle %25 işsizlik oranına sahip, Ma'an bölgesinde faaliyette olduğu tespit edilmiştir. RAND'ın raporuna göre genel olarak Ürdün'de özel olarak bu bölgelerde genç işsizliği krizi vardır.⁷⁶ Kral II. Abdullah'ın CBS isimli Amerikan Televizyonuna verdiği röportajda da her ne kadar Ürdün'ü referans olarak göstermese de genç işsizliği ile IŞİD'in militan devşirme başarısı arasında bir bağlantı kurulduğu ve Ürdünlü yetkililerin bundan endişelendiği sonucu çıkmaktadır. IŞİD'e katılımların en önemli nedenlerinden birinin militanlara verilen yüksek maaş olduğunu ve bunun gençleri cezbediğini, çünkü bu miktarın silahlı kuvvetlerde çalışan askerlere verilen maaştan yüksek olduğunu ifade etmiştir. Hatta bu yüzden hava saldırılarıyla öncelikle IŞİD'in petrol gelirlerinin önüne kesmeye çalıştıklarını söylemiştir. Ek olarak İsrail-Filistin meselesinin de, örneğin 2014 yazında Gazze'de yaşananların da IŞİD'e katılımları çok arttırdığını iddia etmektedir.⁷⁷

74 "The Syria crisis is keeping Jordan's King Abdullah on his toes," 17 Eylül 2013, <http://www.haaretz.com/news/middle-east/.premium-1.547296> (Erişim tarihi: 13.04.2015)

75 Dessouki ve Kheir, s. 263.

76 "Is Jihad Coming to Jordan?" You tube video, <https://www.youtube.com/watch?v=25dwG-wTtIE>, Ryan Andrew Brown, Louay Constant, Peter Glick, and Audra K. Grant, "Youth in Jordan: Transitions from Education to Employment," 2014, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR500/RR556/R...

77 Charlie Rose interview.

Ürdün içerisinde IŞİD'e verilen destek konusunda tam olarak netlik mevcut değildir. Steven Simon'a göre 2014 yılının temmuz ayı başında Amman yakınlarındaki Ma'an'daki gösterilerde her ne kadar IŞİD bayrakları göze çarp- sa ve de Ürdünlülerden destek bulduğu yönünde söylentiler olsa da IŞİD'in Ürdün içinde kuvvetli bir destek bulabilmesi mümkün değildir.⁷⁸ Bunun se- bep ve göstergeleri şunlardır: Birincisi, bu ülkedeki selefi-cihatçı eğilimliler IŞİD'in meşru bir yapılanma olmadığını düşünmektedir. En güçlü İslami grup olan İslami Hareket Cephesi, IŞİD'in Ürdün için tehdit ve tehlike ol- duğunu ilan etmiştir. İkincisi, sosyal medya ve facebook kullanıcılarına dair gözlemlere göre IŞİD karşıtlığı ve Ürdün silahlı kuvvetlerine destek verenlerin sayısı oldukça yüksektir.⁷⁹ Üçüncüsü, Irak'takinin aksine Ürdün'deki aşiretler de IŞİD'e destek vermemektedirler, çünkü Ürdün Krallık rejimi ile hem pat- ronaj hem de karşılıklı bir bağımlılık ilişkileri var. Dördüncüsü, Ürdün polis güçleri protestolarda halka sertlikle davranmamak ve olabildiğince az can kay- bı yaşanması için oldukça tedbirli davranmaktadır. Bu da IŞİD'in gösterileri manipüle etmesine imkân tanımamaktadır. Aynı zamanda Krallık içeriden gelecek bir tehdidi önlemek için Haziran 2014 tarihinde anti-terör yasası çı- karmış ve muhalif ve radikal gruplar üzerindeki kontrollerini arttırmıştır. Yak- laşık 200-300 İslamcı bu yasaya dâhilinde tutuklanmıştır.⁸⁰ Örneğin Ürdün Müslüman Kardeşler Örgütünün liderlerinden Zaki Bani Irshid anti-terör ya- sasına dayanılarak Ürdün'ün komşu ülkelerle ilişkilerini bozduğu gerekçesiyle 20 Kasım 2014'te tutuklanmıştır.⁸¹ Fakat bu tutuklamaların güvenlik endi- şelerinden ziyade siyasi olduğuna ve özellikle muhalefeti sindirmeye dayalı olduğu düşünülmektedir.

Tüm bunlara rağmen IŞİD Ürdün için açık bir tehdittir. Örneğin, IŞİD Youtube'da yayınlandığı bazı videolarda düşman hedeflerinden birinin Ürdün olduğunu söylemektedir. Özellikle Irak sınırından IŞİD militanlarının ülke- ye sızabileceğine dair makul kuşkuvar mevcuttur. Bu yüzden, sınır güvenliği önemli görülmektedir. Fakat IŞİD'in bunu göze alamayacağı, çünkü olası bir Ürdün saldırısına ABD ve İsrail'in hemen cevap verebileceği ihtimali çok güç- lüdür ve IŞİD'in bunu değerlendirebilecek stratejik akla sahip olduğu düşü- nülmektedir.⁸²

Ürdün IŞİD'a karşı yapılan Uluslararası Koalisyon'un yaptığı *Operation Inherent Resolve* şeklinde adlandırılan operasyona askeri hava saldırılarına katkı- larak ve istihbarat ve diplomatik işbirliği sağlayarak destek vermektedir. ABD

78 Steven Simon, "How Vulnerable is Jordan?," *Middle East Institute*, 5 Ağustos 2014, <http://www.mei.edu/content/at/how-vulnerable-jordan>. (Erişim tarihi: 13.04.2015)

79 A.g.e.

80 Schenker, ss.1-2.

81 Areej Abuqudairi, "Jordan Brotherhood arrest sparks questions," 24 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/11/jordan-brotherhood-arrest-sparks-questions-20141123135412923885.html> (Erişim tarihi: 13.04.2015)

82 Simon, ss.1-2.

Kongresi'nin raporuna göre Ürdün 60'ı F-16 olmak üzere 85 uçakla IŞİD'a karşı hava saldırılarına destek vermekte, fakat kara harekâtına asker göndermemektedir. Bunun sebebi Ürdün askerlerinin katılımının Krallığı IŞİD'in hedefi haline getirebileceği korkusudur. Ürdün'ün sağladığı en önemli destek istihbarat paylaşımı, Suudi Arabistan'ın yardımıyla Irak Özel Askeri Güçlerinin ve Beşar Esad'ın rejimini yıkacağı düşünülen Suriyeli muhaliflerin Ürdün topraklarında eğitimidir.⁸³ 1700 tane de Amerikan askeri Ürdün'ün güvenliğini konsolide etmek için Ürdün'de bulunmaktadır. Ürdün ayrıca IŞİD'in rehini aldığı Amerikalı gazeteci James Foley'in kurtarılması için yapılan operasyona da katılmıştır.⁸⁴ Siyasi olarak da Batı Irak, Doğu ve Güney Suriye'deki Sünni aşiretlerin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Bu aşiretlerin silahlandırılarak Ürdün'e sınır bölgelerinden olası IŞİD sızmalarını önlemek şeklinde de resmi bir strateji geliştirmiştir.⁸⁵

Ürdün IŞİD'e karşı koalisyonla ivedikle ABD ile çok yakın çalışarak destek vermekte olduğu desteği de geleneksel dış politikasına uyumlu bir şekilde iyi pazarlamaya çalışmaktadır. Öncelikle ABD'nin çok iyi bir müttefiki olduğu fikrini daha da güçlendirmek istemektedir. Bunun askeri yardım konusunda birçok getirisi vardır. Örneğin Aralık 2013'te yapılan 'Eager Lion' tatbikatı çerçevesinde 6000 askerini Ürdün'e gönderen ABD Başkanı Barack Obama 14 Şubat 2014'te şunu söylemiştir. "Dünya'nın her yerinde Ürdün Kralı Abdullah ve Ürdün halkı dışında başka bu kadar hızlı davranan güvenebileceğimiz ancak birkaç tane arkadaş, dost ve müttefikimiz var".⁸⁶ Bu sözler Condoleezza Rice'in Irak işgali sırasında yani on yıl önce söylediklerini hatırlatmaktadır. "ABD, teröre karşı verilen savaşta Ürdün'den daha yakın bir müttefik bulamaz, aynı zaman Ürdün de ABD'den daha iyi bir arkadaş bulamaz."⁸⁷ Müttefikliğin güçlendirilmesinin de güvenliğin yanı sıra ekonomik ilişkiler de önemli rol oynamaktadır. Son yıllarda Ürdün'e en önemli yardım daha önce de olduğu gibi ABD'den gelmektedir. Bölgedeki istikrarsızlıktan rahatsızlık duyan ABD Ürdün'e mali dış yardımını arttırarak devam ettirmektedir. 2014 yılı için Ürdün aldığı 675,900 milyon dolar ile, ABD'den İsrail (3 075 000 milyon dolar) ve Mısır'dan (1 556 489 milyon dolar) sonra en fazla dış yardım alan ülke olmuştur.⁸⁸ 2015 yılı için, 300 milyon dolarlık askeri yardım ve 360 milyon dolarlık ekonomik yardım verilmesi öngörülmüştür. Ayrıca "bölgedeki istikrarsızlıkların sebep olduğu ekstra harcamalar için" de

83 "The Syria crisis is keeping Jordan's King Abdullah on his toes".

84 Sharp, s.1.

85 "Jordan to arm Sunni tribes in Iraq, Syria," 5 Ocak 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/jordan-arming-sunni-tribes-iraq-syria.html#ixzz3XH0pUy9E>. (Erişim tarihi: 13.04.2015)

86 "Remarks by President Obama and His Majesty King Abdullah of Jordan after Bilateral Meeting", 5 Aralık 2014; <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/12/05/remarks-president-obama-and-his-majesty-king-abdullah-jordan-after-bilat>. (Erişim tarihi: 14.04.2015)

87 William M. Arkin, "Keeping Secrets in Jordan", Washington Post, 16 Aralık 2005.

88 Congressional Budget Justification FOREIGN ASSISTANCE SUMMARY TABLES Fiscal Year 2014, <http://www.state.gov/documents/organization/208292.pdf>. (Erişim tarihi: 23.03. 2015).

340 milyon dolar ayrılmış, bunun Suriye ve Irak sınır bölgelerinin güvenliği için kullanılabileceği ifade edilmiş, gerekli olursa da ABD Savunma Bakanlığı'nın ek ödeme yapabileceği raporlanmıştır.⁸⁹

IŞİD'e karşı oluşturulan koalisyonla destek vererek aynı zamanda bölge ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Bağdat hükümeti Ürdün'den teröre karşı mücadelesinde destek istemektedir, işbirliği kurmaya çalışmaktadırlar.⁹⁰ Bahreyn Hava Kuvvetleri koalisyona katıldıkları için Ürdün ordusuna hava jetleri hediye etmişlerdir.⁹¹

Koalisyona verilen desteğin olası olumsuz etki ve sonuçları Ürdün tarafından göz ardı edilmemektedir. Bunlardan en önemlisi IŞİD'in 3 Ocak 2015'te bir aydır elinde tuttuğu Ürdün vatandaşı F-16 pilotu Mu'aadh Kasasbeh'i yakarak öldürmesi ve buna dair görselleri sanal âlemde paylaşmasıdır. IŞİD'in Kasasbeh'i infaz etmesinin nedeni Ürdün'ün El-Kaide'nin 2005'te Amman'daki otel saldırılarına karışan Iraklı kadın intihar bombacısı Sajida al-Rishawi hakkında idam kararı vermesidir. IŞİD eğer Ürdün al-Rishawi'yi kısa süre içinde salıvermezse rehin aldığı Ürdünlü pilotu hemen öldürmekle tehdit etmiştir. Fakat Ürdün IŞİD'in talebini yerine getirmemiş ve IŞİD pilotu öldürmüştür. Bunu üzerine Ürdün de Sajida al-Rishawi ve Ziad al-Karbouli isimli IŞİD mensubu bir militanı idam etmiştir. Bu pilot Koalisyon Güçlerinin IŞİD'a esir düşen ve öldürülen ilk pilotu olmuştur. Bu olay hükümetin IŞİD karşıtı söylemini daha da sertleştirmesi sebep olmuştur.⁹² Pilotun öldürülmesini takip eden günlerde Ürdün Koalisyon güçleriyle birlikte günlerce IŞİD mevzilerine hava saldırısı düzenlemiştir. Ürdün Kraliyet Hava Kuvvetleri Generali Mansour Jabour yaptığı bir basın toplantısında koalisyon güçlerine katıldıklarından beri 7000'e yakın IŞİD militanın öldürdüklerini ve IŞİD'in askeri gücünün %20 sini yok ettiklerini açıklamış "kendilerine IŞİD diyenlere karşı savaşta İslam'ı savunmak ve öldürülen şehit pilotun intikamını almak için bulunuyoruz" şeklinde beyanatta bulunmuştur.⁹³ Bu beyandaki sayıların abartılı olacağı olasıdır.

Bu olayın aynı zamanda bazı dış politika çıktıları olmuştur. Koalisyonun ana yürütücüleri olan ABD ve Birleşik Krallığın Ürdün'e verdiği desteğin artmasına sebep olmuştur. Kral Abdullah öldürülen pilotun video görüntülerinin

89 Sharp, s.2.

90 Raed Omari, "Iraq seeks Jordan's help to fight terrorism," 23 Kasım 2014, <http://jordantimes.com/iraq-seeks-jordans-help-to-fight-terrorism>, (Erişim tarihi: 23.03. 2015).

91 "Bahrain sends Jordan warplanes to fight Daesh," 16 Şubat 2015, <http://www.albawaba.com/news/bahrain-sends-jordan-warplanes-fight-daesh-657474>, (Erişim tarihi: 23.03. 2015)

92 "Jordan executes ISIS jihadists: Female suicide bomber among two put to death in dawn hangings in retaliation for terrorists releasing video of pilot being torched to death in cage," <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2938199/Burned-alive-cage-ISIS-release-video-claiming-horrifying-murder-captured-Jordanian-pilot.html#ixzz3VI mjhNfA> i (Erişim tarihi: 23.03.2015)

93 Ahmed Hussein, "Jordan confirms killing 7000 ISIL terrorists," 8 Şubat 2015, <http://www.iraqnews.com/baghdad-politics/jordan-confirms-killing-000-isil-terrorists/>, (Erişim tarihi: 23.03.2015)

internete yüklenmesinden hemen sonra ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. ABD Başbakanı Barack Obama, Kral Abdullah ile yaptığı görüşme sonucunda Savunma Bakanlığı'na talimat vererek Ürdün'ün IŞİD'le mücadele etmesi için ihtiyacı olan tüm silahların hemen gönderilmesini istemiştir.⁹⁴

Fakat genel olarak Ürdün'deki bir çok kesim, IŞİD ile savaşa dâhil olmasından rahatsız olmaktadır. Bu savaşın kendilerinin savaşı olmadığını, Ürdün'ü IŞİD'in hedefi haline getireceği ve ülke içi istikrarı bozabileceğini düşünmektedirler.⁹⁵

Hem mülteci yükü hem de IŞİD'le olan mücadelesinden dolayı 2014 yılında Ürdün'ün aldığı dış yardım 1.03 milyar dolara erişmiştir. Bu da 2011'e kıyasla üçte birlik bir artış anlamına gelmektedir. Uluslararası Para Fonuna göre Nisan 2014-Mart 2014 arasında toplam Ürdün'ün alacağı toplam yardım ve kredi miktarı 2,5 milyar dolara ulaşmıştır.⁹⁶ Ayrıca ekonomik refah kaybı yaşıyor olsa da bunun oranı 1,5 i geçmemektedir, fakat kayıp örneğin Lübnan için %11 oranındadır.⁹⁷

Sonuç

Zorlu bir coğrafyada bulunan ve kırılgan bir ülke olan Ürdün'de Haşimi rejiminin devamı, ekonomik istikrar ve dış politika iç içe geçmiştir. Batı yanlısı ve barışçıl dış politika eğilimi ile rejim güvenliği ve ekonomik istikrar makimize edilmeye çalışılmaktadır. Tüm ikili ilişkilerinin ekonomik boyutu da mevcuttur, çünkü ekonomik istikrar da kaynak yoksunu Ürdün monarşisinin devamlılığı için hayati önemdedir, ancak bu şekilde istikrar sağlanabilmekte, popülist politikalar devam ettirilebilmektedir. Bu yüzden Haşimi Krallığı ABD ile sağlam müttefiklik ilişkisi, İsrail ve Arap ülkeleri ile iyi ilişkiler kurulması için çaba gösterilmektedir.

Bölgesel gelişmeler özellikle İsrail-Filistin meselesi Ürdün'ü 1950'lerden beri derinden etkilemektedir. Son yıllarda ise Suriye iç savaşı ve 2014 yazından itibaren faaliyetleri artan IŞİD ülke için ciddi iç ve dış güvenlik tehditleri ya-

94 "UPDATE 3-Pentagon nominee vows to resolve Jordan arms sales delays", 5 Şubat 2015, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/02/05/Pentagon-nominee-vows-to-resolve-jordan-arms-sales-delays.html>, (Erişim tarihi: 23.02.2015)

95 David Schenker, 'Jordan's King Abdullah Comes to Washington', Policywatch 2342, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/jordans-king-abdullah-comes-to-washington1>. (Erişim tarihi: 13.04.2015)

96 Bu yardımların 600 milyon doları Körfez İşbirliği Konseyi, 340 milyon doları Dünya Bankası ve Japonya, 319 milyon doları AB, 177 milyon doları ABD ve 100 milyon doları Suudi Arabistan'tan sağlanmaktadır. Kalan 1 milyar dolarda Eurobond tarafından verilecektir. .

97 Elena Ianchovichina ve Maros Ivanic, "Economic Effects of the Syrian War and the Spread of the Islamic State on the Levant," Policy Research Working Paper 7135, Aralık 2014, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/TW3P/IB/2014/12/08/000158349_20141208155229/Rendered/PDF/WPS7135.pdf.

ratmıştır. Filistinli mülteciler ile olan tecrübesinden ve ekonomik külfetinden dolayı Suriyeli mülteciler ülke için tehdit olarak görülmektedir. Ayrıca IŞİD, komşu ülkeleri istikrarsızlaştırdığı, sınır güvenliğini tehlikeye soktuğu, Ürdün içinden sempatzan bulma kapasitesinde dolayı Ürdün'ün için çok önemli bir güvenlik tehdidi haline gelmiştir.

Ürdün Suriye iç savaşını rejim güvenliği ve ekonomisi için fırsata çevirebilen nadir ülkelerden biridir. Geleneksel realist ve pragmatik dış politikasını devam ettiren Ürdün, bölgedeki istikrarsızlığın yayılmasını durdurmak ve radikalleşmeyi önlemek için kritik bir ülke olduğu argümanını öne çıkarılmaktadır. Özellikle Suriyeli mültecilerin ülkede oluşturduğu yük konusunu ve IŞİD'e karşı koalisyona verdiği desteği bölge ve uluslararası platformlarda başarılı şekilde işlemektedir. Bunun sonucunda uluslararası dış yardımları ve borç alımlarını arttırarak hem ekonomisini görece dengede tutmakta hem de Haşimi rejiminin devamını sağlanabilmektedir.

İki ülkenin de çıkarına olan ABD müttefikliği ekonomik kalkınma ve rejim konsolidasyonunu büyük oranda desteklemektedir. Ürdün IŞİD'e karşı koalisyona ivedikle ABD ile çok yakın çalışarak destek vermekte olduğu desteği de geleneksel dış politikasına uyumlu bir şekilde iyi pazarlamaya çalışmaktadır. Öncelikle ABD'nin çok iyi bir müttefiki olduğu fikrini daha da güçlendirmek istemektedir.

Her ne kadar halkın bir kısmı koalisyona verilen destekten rahatsız olsa da ülkedeki istikrar öncelikli konu olarak görülmektedir. Bu da rejime monarşi gücünü pekiştirme ve siyasi reformları devamlı öteleme fırsatı vermektedir. Bulunulan coğrafya içerisinde, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin toprakları gibi komşu ülkelerdeki durum düşünüldüğünde demokrasi-güvenlik ikileminin güvenlik kısmı genelde ağır basmakta, bu da rejimin iç ve dış politikasını hem halkı nezdinde hem de uluslararası platformlarda meşrulaştırmasını kolaylaştırmaktadır. Ürdün bu şekilde tüm olanlara rağmen bölgede Suriye krizinin başlangıcından beri olumlu bir uluslararası imaj yaratabilen nadir ülkelerden biri olmuştur.

Kaynakça

Abuqudairi, Areej, "Jordan Brotherhood arrest sparks questions," 24 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/11/jordan-brotherhood-arrest-sparks-questions-20141123135412923885.html> (Erişim tarihi: 13.04.2015)

"Analysis of Host Community-Refugee Tensions in Mafraq, Jordan," Ekim 2012, *Mercy Corps*, <https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=2958>. (Erişim tarihi: 14.04.2015).

Arkin, William M., "Keeping Secrets in Jordan", *Washington Post*, 16 Kasım 2005.

"Bahrain sends Jordan warplanes to fight Daesh," 16 Şubat 2015,

<http://www.albawaba.com/news/bahrain-sends-jordan-warplanes-fight-daesh-657474>, (Erişim tarihi: 23.03. 2015).

Barari Hassan A. ve Christina A. Satkowski, "The Arab Spring: The Case of Jordan," *Ortadoğu Etütleri*, 3, No. 2 (2012), 41-57.

Brand, Laurie, *Jordan's Inter-Arab Relations: The Political Economy of Alliance Making*, (New York: Columbia University Press, 1994).

Brown, Ryan, Andrew; Louay Constant; Peter Glick ve Audra K. Grant, "Youth in Jordan: Transitions from Education to Employment," 2014, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR500/RR556/R... (Erişim tarihi: 13.04.2015)

Choucair, Julia, "Illusive Reform: Jordan's Stubborn Stability," Carnegie Paper, 76, *Democracy and Rule of Law Project*, 2006.

Congressional Budget Justification Foreign Assistance Summary Tables Fiscal Year 2014, <http://www.state.gov/documents/organization/208292.pdf>. (Erişim tarihi: 23.03. 2015).

Dessouki, Ali E. Hillal ve Karen Abul Kheir, "Foreign Policy as a Strategic Asset: The Case of Jordan" in *The Foreign Policies of Arab States: Challenges of Globalization*, ed. Bahgat Korany and Ali E. Hillal Dessouki (Cairo: American University in Cairo Press, 2008), 253-283.

Efegil, Ertan, "Mısır'ın ve Ürdün'ün Dış Politikası," *Ortadoğu Analiz*, 5, No. 51 (2013), 19-28.

"Emerging Jordan 2006", *Annual Business Economic and Political Review*, Oxford Business Group, Cilt. 3.

"Germany to provide 193m euros in development aid to Jordan," 25 Şubat 2015, <http://jordantimes.com/germany-to-provide-193m-euros-in-development-aid-to-jordan>, (Erişim tarihi: 14.03.2015).

Ghneimat, Jumana, interview with His Majesty King Abdullah II for *Al Ghad*, 10 Ağustos 2014, http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/interviews/view/id/514/videoDisplay/0.html. (Erişim tarihi: 13.04.2015).

"How Humanitarian Funds For The Syria Crisis Were Spent," Covering January to December 2013 Syria Humanitarian Assistance Response

- Plan/Regional Response Plan. <http://www.unesco.org/science/syria/SyriacrisisachievementsreportforKuwaitConference2.pdf> (Erişim tarihi: 10.04.2015).
- Hussein, Ahmed, “Jordan confirms killing 7000 ISIL terrorists,” 8 Şubat 2015, <http://www.iraqinews.com/baghdad-politics/jordan-confirms-killing-000-isil-terrorists/>, (Erişim tarihi. 23.03.2015).
- “Jordan Response Plan for the Syrian Crisis, Executive Summary,” 2015 http://static1.squarespace.com/static/522c2552e4b0d3c39ccd1e00/t/54acc46be4b0f42962ffd5a2/142060861.9313/JRP_Executive+Summary_WEB.pdf. (Erişim tarihi: 14.04.2015).
- “Jordan executes ISIS jihadists: Female suicide bomber among two put to death in dawn hangings in retaliation for terrorists releasing video of pilot being torched to death in cage,” <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2938199/Burned-alive-cage-ISIS-release-video-claiming-horrifying-murder-captured-Jordanian-pilot.html#ixzz3VImjhNfA> i (Erişim tarihi. 23.03.2015).
- “Jordan to arm Sunni tribes in Iraq, Syria,” 5 Ocak 2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/jordan-arming-sunni-tribes-iraq-syria.html#ixzz3XH0pUy9E>. (Erişim tarihi: 13.04.2015)
- Ianchovichina, Elena ve Maros Ivanic, “Economic Effects of the Syrian War and the Spread of the Islamic State on the Levant,” *Policy Research Working Paper* 7135, Aralık 2014, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/1W3P/IB/2014/12/08/000158349_20141208155229/Rendered/PDF/WPS7135.pdf.
- “Is Jihad Coming to Jordan?” You tube video, <https://www.youtube.com/watch?v=25dwG-wTtIE>.
- Kaya, Mustafa, “Ürdün’de Toplumsal Muhalefet: Tunus Etkisi ve Değişen Retorik,” 23 Ocak 2011. <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1410> (Erişim tarihi: 23 Mart 2015).
- “Kingdom needs more int’l aid to sustain services to refugees,” 28 Ocak 2015, <http://jordantimes.com/kingdom-needs-more-intl-aid-to-sustain-services-to-refugees---king>, (Erişim tarihi: 14.03.2015).
- Köprülü, Nur, “Ürdün Haşimi Krallığı Ve Siyasal Liberalleşme Süreçleri: 2010 Parlamento Seçimlerinin İçsel V Bölgesel Dinamikler Açısından Bir Değerlendirmesi,” *Akademik Ortadoğu*, 5, No. 2 (2011), 43-60.
- Köprülü, Nur, “Monarchical Pluralism or De-democratization: Actors and Choices in Jordan”, *Insight Turkey*, 14, No. 1 (2012), 71-92.

- Lalor, Paul, "Jordan, Israel and Palestine: looking beyond the peace process," *Disarmament Forum*, No. 1 (2001), 34-39.
- Malkawi, Khetam, "Jordan, UNHCR need over \$3b to cover Syrian refugee needs in 2015," 14 Ocak 2015, <http://jordantimes.com/jordan-unhcr-need-over-3b-to-cover-syrian-refugee-needs-in-2015> (Erişim tarihi: 14.04.2015).
- Moore, Peter, "The Newest Jordan: Free Trade, Peace and an Ace in the Hole", 26 Haziran 2003, <http://www.merip.org/mero/mero062603> (Erişim tarihi: 10.04.2015).
- Remarks by His Majesty King Abdullah II At the Plenary Session of the 69th United Nations General Assembly New York, US, 24 Eylül 2014, http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/speeches/view/id/546/videoDisplay/0.html. (Erişim tarihi: 13.04.2015)
- "Remarks by President Obama and His Majesty King Abdullah of Jordan after Bilateral Meeting", 5 Aralık 2014; <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/12/05/remarks-president-obama-and-his-majesty-king-abdullah-jordan-after-bilat>. (Erişim tarihi: 14.04.2015)
- Rose, Charlie, Interview with King Abdullah II on Syrian Refugees, CBS TV Station, 5 Aralık 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=F3jNfK4Wg00>.
- Obeidat, Omar, "\$18 million Kuwaiti grant to support health, municipal sectors in northern governorates," 23 Kasım 2014, <http://jordantimes.com/18-million-kuwaiti-grant-to-support-health-municipal-sectors-in-northern-governorates> (Erişim tarihi: 14.04.2015).
- Omari, Raed, "Iraq seeks Jordan's help to fight terrorism," 23 Kasım 2014, <http://jordantimes.com/iraq-seeks-jordans-help-to-fight-terrorism>, (Erişim tarihi: 23.03. 2015).
- Orsam Raporu, "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar Ve Öneriler," Rapor No. 189 (2014).
- Öztürkler, Harun, "Ürdün Ekonomisinin Genel Özellikleri," *Ortadoğu Analiz*, 4, No. 46 (2012), 73-79.
- Salloukh, Bassel, "State Strength, Permeability and Foreign Policy Behavior: Jordan in Theoretical Perspective," *Arab Studies Quarterly*, 18, No. 2 (1996), 39-65.
- Sasley, Brent E., "Changes and Contunities in Jordanian Foreign Policy," *Middle East Review of International Affairs*, 6, No. 1 (2002), 1-12.

- Schenker, David, "Jordan's King Abdullah Comes to Washington," *Policywatch* 2342, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/jordans-king-abdullah-comes-to-washington1>. (Erişim tarihi: 13.04.2015).
- Sharp, Jeremy M., "Jordan: Background and U.S. Relations," *Congressional Research Service* 7-5700, 2 Aralık 2014.
- Shryock, Andrew, "Dynastic Modernism and its Contradictions: Testing the Limits of Pluralism, Tribalism, and King Hussein's Example in Hashemite Jordan," *Arab Studies Quarterly*, 22, No. 3 (2000), 57-79.
- Simon, Steven, "How Vulnerable is Jordan?," *Middle East Institute*, 5 Ağustos 2014, <http://www.mei.edu/content/at/how-vulnerable-jordan>. (Erişim tarihi: 13.04.2015)
- SNAP Report, "Syria Needs Analysis Project Report," Q3 2014, 13 Kasım 2014.
- Speech of His Majesty King Abdullah II At the 26th Arab Summit Sharm El Sheikh, Egypt 28 Mart 2015. http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/speeches/view/id/555/videoDisplay/0.html .(Erişim tarihi: 13.04.2015)
- "The Syria crisis is keeping Jordan's King Abdullah on his toes," 17 Eylül 2013, <http://www.haaretz.com/news/middle-east/.premium-1.547296> (Erişim tarihi: 13.04.2015).
- "UPDATE 3-Pentagon nominee vows to resolve Jordan arms sales delays", 5 Şubat 2015, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/02/05/Pentagon-nominee-vows-to-resolve-jordan-arms-sales-delays.html>, (Erişim tarihi: 23.02.2015).

EXPULSION OF AHMAD SUKKARY FROM THE MUSLIM BROTHERHOOD AND HIS CRITICISM OF HASAN AL-BANNA

ABSTRACT

After establishment in 1928, there were several divisions within and expulsions from the Muslim Brotherhood. The most severe of them was Ahmad Sukkary's expulsion from the community. The distinctive point of his expulsion was because of his status in the community as the deputy chairman of Hasan al-Banna for 20 years and being the closest friend to him for 30 years. This article discusses Sukkary's criticism of Hasan al-Banna, with background of historical and political events and the reason of his sympathy to Wafd Party that have a far reaching influence on his expulsion from the community, while evaluating the political perspective of Hasan al-Banna as a leader of this community. This article can highlight the reason of the most important separations that happen recently within the community by going back to the root of these conflicts in early stages.

Keywords: Muslim Broththerhood, Hasan al-Banna, Ahmad Sukkary, Conflicts within the Community, Wafd Party.

فصل احمد السكّري من الإخوان المسلمين والانتقادات التي وجّهها الي البنّا زهرا ب. كوناى خلاصة:

بدأت حوادث الفصل والاستقالة من جماعة الإخوان المسلمين بعد فترة قليلة من تأسيسها الموافق عام ١٩٢٨، وكان أكثر هذه الأحداث تأثيراً هو فصل احمد السكري عام ١٩٤٧. ان اهم ما يميّز هذا الحدث عن غيره، هو ان السكري كان صديقاً لحسن البنّا لأكثر من ثلاثين عاماً وكونه يشغل منصب رئيس الوكلاء في الجماعة منذ عشرين عاماً. وفي هذا المقال، وبعد ان نتطرق الى عداة الجماعة لحزب الوفد والخلفية التاريخية لهذا العداة، سنتناول بالبحث النقد الذي كان يوجهه السكري للوقفة السياسية للبنّا، وسنقوم على ضوء هذا النقد بتقييم شخصية البنّا كزعيم وتقييم مرئياته السياسية. ونأمل ان يكون هذا البحث مفيداً من حيث ترك من هم بمصاف الزعماء لهذه الجماعة وواقع عدم الانسجام المتفشي في داخل الجماعة.

الكلمات الدالّة: الإخوان المسلمين، حسن البنّا، احمد السكري، الخلافات الداخلية لدى الجماعة، حزب الوفد

AHMED SUKKERİ'NİN MÜSLÜMAN KARDEŞLER'DEN İHRACI VE BENNA'YA YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER

ÖZ

1928 tarihinde kurulduğundan kısa süre sonra Müslüman Kardeşler Cemaati'nden ihraçlar ve kopuşlar başlamış bunların en etkili olanı 1947 yılında Ahmed Sukkeri'nin ihracı olmuştur. Bu ihracı diğerlerinden ayıran en önemli husus Sukkeri'nin, Hasan el-Benna'nın 30 yıllık arkadaşı olması ve 20 yıldır cemaatin başvekilliğini yapmasıdır. Bu makalede Sukkeri'nin cemaatten ihracına sebep olan cemaatin Vefd Partisine olan husumeti ve bu husumetin tarihsel arka planına değindikten sonra onun Benna'nın siyasi duruşuna yönelttiği eleştiriler ele alınacak ve bu eleştiriler ışığında Benna'nın bir lider olarak kişiliği ve siyasi vizyonu değerlendirilecektir. Bu makalenin, günümüzde de en üst perdeden yaşanan cemaatin lider konumundaki şahsiyetlerinin kopuşlarını ve cemaat içi iç huzursuzlukları da anlamak açısından aydınlatıcı olacağını umut ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Kardeşler, Hasan el-Benna, Ahmed Sukkeri, Cemaat içi İhtilaflar, Vefd Partisi.

**Zehra B.
GÜNEY***

* Öğretim Görevlisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.

Ortadoğu Etütleri
Volume 7, No 1,
July 2015, pp.110-131

GİRİŞ

Müslüman Kardeşler Cemaati'nin ileri gelenlerinin kopuşları ya da ihraç edilmeleri, kökü Hasan el-Benna dönemine dayanan bir kriz olup, Benna'nın başyardımcısı ve vekili olan Ahmed Sukkeri'nin 27 Kasım 1947 yılında cemaatten ihracı ile zirve yapmıştır. Onun ihraç edilmesi cemaatin büyük derecede kan kaybına sebep olmuş ve cemaat hiç olmadığı kadar yara almıştır.

Bu makale kapsamında 20 yıl boyunca cemaatin başvekilliğini yapan Sukkeri'nin Benna'nın siyasi ve dini duruşuna yönelttiği eleştiriler ele alınırken, Benna'nın siyasi vizyonu da değerlendirilecektir. Sukkeri'nin, cemaatten ihracının ardından Benna'ya yönelttiği eleştirileri anlamak için öncelikle Sukkeri'nin cemaat içindeki rolü ve ihracına etkisi olan tarihsel olayları zikretmemiz gerekmektedir.

Sukkeri'nin Cemaat İçindeki Rolü

Müslüman Kardeşler Cemaati kurulmadan önce Benna ile birlikte Hasafiyye Hayır Cemiyeti'ni kuran Sukkeri¹, oldukça zengin bir aileden gelmesi hasebiyle 1928 yılında da cemaatin kuruluşunda ciddi maddi yardımlarda bulunmuştur². Cemaati, ilk kendisinin kurduğunu iddia eden Sukkeri³, aslında bu iddiasıyla bir bakıma hiçbir zaman Benna'nın liderliğini de kanıksamadığını yansıtmaktadır. Benna da 1947 tarihine kadar her ne kadar her fırsatta Sukkeri'yi⁴ cemaatin siyasi temsilcisi olarak görevlendirse de⁵ Sukkeri'nin girişken yapısı ve Benna'nın klasik liderlik anlayışına olan kayıtsız tutumu, Benna ile arasının açılmasına neden olmuştur.

Benna ile cemaatin tuğlasını teker teker inşa eden Sukkeri⁶, 1929 yılında açılan Mahmudiyye şubesinin vekili olmuştur. Ardından cemaatin 1933 yılında kurulan şura meclisinin ilk üyelerinden olan Sukkeri, cemaat merkezinin 1932 yılında Kahire'ye taşınmasının ardından Benna'nın başvekili olmuştur⁷.

1 Richard Michell, *The Society of the Muslim Brothers*, Oxford University Press, London 1969, Terce-mehû Abdusselâm Rıdvân, Râce'ahû Fâruk 'Afiî, Bölüm III, dijital kitap: (http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=ريتشارد_ميشل_..._الإخوان_المسلمين) erişim tarihi: 03.Mart.2014.

2 Ahmed Sukkeri, "Keyfe İnzega Hasan el-Benna fi Davetihi", (Hasan el-Benna Nasıl Yoldan Çıktı), *Ceridetu Savru'l-Ummeh*, tarih 25/11/1947, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/ed/Image00019.jpg>, erişim tarihi: 20.05.2013.

3 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/5/56/Image00011.jpg>, 12/11/1947.

4 Cum'a Emin Abdulaziz, *Merhaletu't-Tekvin 1938-1943*, (Cemaatin Oluşum Süreci 1938-1943), *Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye*, Kahire 2005, s. 72-79. Mahmud 'Abdulhalim, *Ahdâsun Sana'ti't-târîh*, (TarihYazan Olaylar), c.I, Dâru'd-Da'Ve, İskenderiyye 1985, s. 120.

5 Michell, *The Society*...Bölüm III,

6 <http://www.dar.akhbarelyom.com/issue/detailze.asp?mag=akh&akhbarelyom=&field=news&cid=28204>, erişim tarihi: 27.03.2015.

7 http://www.masralarabia.com/530917/إلى_أين_وصل_المنشقون_عن_الإخوان_؟_الحياة_السياسية, erişim tarihi: 03.05.2015.

Benna'nın siyasete girmeye karar verdiği 1938 yılından itibaren siyasilerle görüşmesi için görevlendirdiği özel elçisi olan Sukkeri, cemaatten ihraç edildiği 1947 tarihine kadar Benna yerine diplomatik görüşmeleri yapan en önemli şahsiyet olmuştur.⁸

Sukkeri'nin Benna ile Ayrışma Noktası ve İhrac Edilmesine Sebebiyet Veren Olaylar

II. Dünya Savaşı esnasında cemaat Mısır'ı işgal eden İngilizleri zayıflatmak için Almanların yanında durmuş ve onları desteklemiştir⁹. Bundan oldukça rahatsızlık duyan İngilizler, Sukkeri ile görüşerek cemaate rüşvet teklif etmişlerdir. Teklif edilen bu rüşveti kabul etmedikleri için¹⁰ Sırrı Paşa hükümeti döneminde Sukkeri ve Benna sürgüne gönderilmiş, cemaatin faaliyetleri de yasaklanmıştır¹¹.

Sukkeri ve Benna, üç ay kaldıkları sürgünden Ali Mahir'in saraya ricada bulunması sayesinde dönmüşlerdir¹². Ancak Sırrı Paşa hükümeti 1942 yılında iktidardan inene kadar cemaate yönelik yasaklar devam etmiştir¹³. Vefd hükümeti 1942 yılında başa geçince Başbakan Nahhas Paşa'yı ziyarete giden ikili, Paşa'dan İngilizlerin baskısını ve haklarında açtığı soruşturmayı kaldırması için ricada bulunmuşlardır. Bu ricayı memnuniyetle karşılayan Nahhas Paşa, bu soruşturmayı bizzat kendisi yapmış ve cemaatin sadece hayır cemiyeti olduğunu ispatlayarak eski faaliyetlerine dönmesine izin vermiştir.

1944 tarihindeki düşüşüne kadar Vefd hükümeti ile balayı yaşayan cemaat, Nahhas Paşa'nın bu iyiliğini unutmamış ve teşekkürlerini ve minnetlerini sunmak için gazetelerde hükümeti öven makalelerin yayınlanmasına özen göstermiştir¹⁴. Elbette bu övgülerden Nahhas Paşa hükümetinin kabine başkanları da nasiplerini fazlasıyla almışlardır. Bunlardan Sağlık Bakanı Abdulvahid Bey, Malzeme Tedarik Bakanı Ahmed Hamza Bey, Ticaret Bakanı Mahmud Bey Selman sadece birkaçıdır. Bu bakanların işlerini oldukça dürüst yaptıkları, dindar oldukları, sabah namazlarını dahi kaçırmadıkları ve Kuran'ı okumaya özen gösterdikleri, hacca giderek mümin bir lider gibi davrandıkları ve Mısır'ı

8 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/e8/Image00021.jpg>, 28/11/1947, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/eb/Image00022.jpg>, 30/11/1947.

9 Abdulhalim, *Abdâsu'n...*, c.I, s. 310-311.

10 'Abdurrahîm 'Alî, *Kirâe fi'l-Meffâti's-Sirriyye*, (Gizli Belgeler) el-Hey'e'l-Mısriyye'l-Âmme li'l-Kitâb, Kahire 2011; Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/b/b0/Image00015.jpg>, 21/11/1947.

11 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/d/d3/Image00013.jpg>, 16/11/1947.

12 Lia, *Müslüman...*, s. 302.

13 Lia, *Müslüman...*, s. 295, 302; Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/d/d3/Image00013.jpg>, 16/11/1947.

14 Seyyid Yusuf, el-İhvânul-Muslimûn, (Müslüman Kardeşler), c. VI, Merkezu'l-Mahrûse, Kahire 1994, s. 39; Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/c/ca/Image00017.jpg>, 24/11/1947.

dindarlaştırmak için büyük çaba gösterdikleri sürmanşetten girilen haberlerle gazetelerinde duyurmuşlardır.

Cemaatin Nahhas Paşa hükümetine olan minnetinin zirve noktaya taşınmasına o kadar dikkat edilmiştir ki, Müslüman Kardeşler Gazetesinde yayınlanan “Ticaret Bakanı Camide!” başlıklı haberde Vefd hükümeti dönemi altın çağ olarak bilinen dört halife dönemine benzetilmiştir. Eski hükümetlerin daha önce hiç yapmadığı bir geleneği başlatan Vefd hükümetinin camilerde halkın içine karıştığını ve namazdan sonra halkın şikayet ve taleplerini dinleyerek Mısır’ı altın çağ olan sahabe dönemlerine geri döndürdükleri ifade edilerek hükümete teşekkürlerini arz etmeyi borç bildikleri belirtilmiştir¹⁵.

Bu övgü dolu haber ve makalelerin bazıları da bizzat Benna tarafından kaleme alınmıştır. O, makalesinde tarihli makalesinde Adalet Bakanı Muhammed Sabri Paşa’nın hayatını adım adım kaleme alarak oldukça dindar bir aileden geldiğini, küçüklükten itibaren cihad ve zulümle savaşmak için çaba gösterdiğini, avukatlık yaptığı dönemlerde her zaman mazlumun yanında yer aldığını, Medine fakirleri için açılan derneğe başkanlık yaptığını, namazlarını vaktinde kılarak dinine ne kadar önem verdiğini, defalarca hacc yapma şerefine nail olduğunu, akrabalarından fakir olanları gözettiğini, ailesinin de kendisi gibi dindar bir hayat sürmesi için çaba gösterdiğini ve oldukça salih bir baba ve eş olduğunu yazmıştır¹⁶.

Vefd hükümeti Benna’nın bu jestini ve cemaatinin bu iltifatlarını karşılıksız bırakmamış cemaate aralarında birçok bakanların da bulunduğu sayısız ziyaretler düzenlemiştir. Cemaatin gazetesinde yayınlanan bu ziyaretler uzun uzun övgü ve yaldızlı sözlerle anılmıştır¹⁷. Bu dönemde yüzlerce şubenin açıldığını bunun en önemli sebeplerinden birinin de hükümet tarafından yapılan yardım fonlarının olduğunu belirten Sukkeri, örneğin Müslüman Kardeşler Gazetesinin 12 Haziran 1943 tarihli sayısında yayımlandığı üzere Fuad Sıraceddin Paşa’nın 50 pound üyelik ücreti ödeyerek cemaate üye olduğunun duyurulduğunu açıklamıştır. O dönemde cemaat maddi yönden büyük bir refaha ulaşmış, fikir özgürlüğü açısından da hiç olmadığı kadar serbest hareket etmiştir¹⁸.

Nahhas Paşa’nın düşüşü ile cemaat ile Vefd’in balayı da bitmiştir. Hükümetlerle sıfır sorun politikası güden Benna, Vefd’in düşüşüyle birlikte sonraki hükümetlere odaklanmıştır. Bu stratejisinden ötürü iktidarda olan parti ve şahsiyetlerle iyi geçinmeye gayret gösteren cemaat, iktidara muhalefet konumuna düşen bütün parti ve cemiyetlerle de husumet yaşamıştır. Özellikle de 16 Şubat 1946 yılında Sıdkı Paşa’nın iktidarı döneminde bu hükümete şid-

15 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/eb/Image00022.jpg>, 30/11/1947.

16 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 300.

17 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 300.

18 ‘Alî, *Kırâ’e...*, s. 28-30.

detli muhalefet gösteren Vefd partisine karşı geriye dönüşü olmayan bir yola giren Benna, bu stratejik manevrasıyla cemaat içi huzursuzlukların da başlamasına sebep olmuştur. Cemaatin Vefd ile biten balayı dönemi, bu tarihten itibaren Sukkeri ile de bitmiştir.

Sukkeri'nin Vefd'e minnet borcunu idame ettirmek istemesi ve onun başını güttüğü halkın işgale karşı direnişine katılması ve bunun için Benna'ya baskı uygulaması Benna ile arasının açılmasına neden olmuştur. İngilizlere olan yakınlığı ile bilinen Sıdkı Paşa hükümetiyle cemaatin yakınlaşmasını yanlış bulan Sukkeri, derhal halk ile tek bir güç olunması için ciddi adımların atılması gerektiğini savunan makaleler yayınlamaya başlamıştır. Daha önce işgalcilerle yapılan bütün anlaşmaların ve protokollerin ilga edilmesini savunarak bu işgalci ülkelerdeki elçi ve diplomatların da geri çağrılmasını ve ordunun güçlendirilerek gençlerin bunun için eğitilmesini talep etmiştir. Parlamentonun da derhal feshedilerek millet meclisinin kurulmasını savunmuştur. Sukkeri'nin gazetelere verdiği bu demeçlerin ardından karşı atağa geçen Benna, cemaatin gazetesinde parlamentonun feshedilmesine karşı olduğunu savunarak adeta Sukkeri'nin düşüncelerine katılmadığını söylemek istemiştir¹⁹.

Vefd'din biraz daha liberal kolu olan Saadçılar ve Anayasalcılarla koalisyon hükümeti kuran Sıdkı Paşa, bu yaklaşımıyla Vefd'i zayıflatmak istemiştir. Aynı zamanda muhafazakar bir toplum olan Mısır'ın en popüler muhafazakar cemaati olan İhvanın da desteğini alarak bu gücünü, saray ile her zaman düşman olan Vefd'in aleyhine kullanmak istemiştir. Benna'nın bu tarihten itibaren hükümetleri sadece kendi çıkarları için desteklediği gözlemlenmiştir²⁰.

Cemaatin kaynaklarına göre Benna bu stratejisiyle Mısır'ın modern tarihi boyunca her krizden en popüler parti olarak çıkan Vefd'e engel olmak istemiştir. Çünkü Vefd'in bu başarısı siyasete girmeyi hedefleyen Benna için rahatsızlık verici bir rekabet olmuştur. Dolayısıyla, Sıdkı Paşa hükümeti devraldığında sokaklara dökülen halkın yanında olan ve dönemin en güçlü muhalefet partisi olan Vefd'i desteklemek kendi cemaatinin de oylarını ona kaydıracağı için ne pahasına olursa olsun artık bu partiyle yolların ayrılması gerektiğine inanarak kerhen de olsa Sıdkı Paşa'ya tutunmaları gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“Her ne kadar Sıdkı Paşa'nın siyasi geçmişi onu desteklememiz için teşvik edici olmasa da ben yine de kendisinden ümitliyim”*²¹.

Sıdkı Paşa İngiliz gazeteciler tarafından siyasi ve iktisadi yolsuzlukların baş adamı olarak tanımlanmış bir siyasetçidir. İngilizler, 1933 yıllarına kadar kendilerinin en güçlü müttefiği olan Sıdkı Paşa'nın Kral Fuad tarafından iki defa azledilmesine engel olmadıkları için pişman olduklarını belirterek, Sıdkı

19 *Ibid.*, s. 152; Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/ef/Image00018.jpg>, 24/11/1947.

20 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 365, 369.

21 *Ibid.*, s. 375.

Paşa'nın Anglosakson eksenden Batı eksenine kaymasını kayıp olarak görmüşlerdir. Ancak oldukça kişiliksiz olduğunu ifade ettikleri Sıdkı Paşa'nın çıkarı için herşeyi yapabileceğine dikkatleri çekmişlerdir²².

Sıdkı Paşa'nın cemaati kullanmak istemesi açık bir şekilde cemaatin kaynaklarında belirtilmesine rağmen, Benna'nın onu desteklemesi stratejik bir manevra olarak değerlendirilerek Benna savunulmuştur²³. Ancak, hayatı boyunca Mısır'ın en bariz kapitalist örneği ve siyasi yolsuzlukların başı olarak bilinen Sıdkı Paşa'nın, başbakanlık yaptığı dönem olan 1930 yılında öğrenci gösterilerinde birçok İhvan'ı öldürtmesine rağmen²⁴, yıllar sonra yeniden hükümetin başına geçtiği dönemde Benna tarafından desteklenmesi halkın büyük tepkisini çekmiştir. Benna'nın "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" ilkesiyle hareket ettiğini ifade eden ilk nesil İhvan'ın²⁵, bununla Benna'yı savunmaya çalıştığı ortadadır. Hatta bu savunma o kadar akıl dışı bir hale dönüşmüştür ki, Sıdkı Paşa'nın İngiliz ve Yahudi dostu olduğu²⁶, Yahudi bir kadınla uzun yıllar gayri meşru ilişki içinde bulunduğu ve 15 ayı Yahudi şirketine ortak olduğu herkes tarafından bilinirken Benna'nın bunlardan yıllar sonra haberdar olduğunu savunmuşlardır²⁷.

Cemaatin kaynakları Benna'nın Sıdkı Paşa'nın bütün bu olumsuz yanlarından haberdar olmadığını savunurken, farkında olmadan bununla Benna'nın Vefd kadar siyasi tecrübesinin olmadığını da kabul ederek Benna hakkında olumsuz bir imaj çizmişlerdir. Aslında Benna ve taraftarları tarafından savunulan "şartlı ve stratejik ittifaklar" Benna'nın siyasi hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Oldukça pragmatist bir lider olan Benna bütün ilişkilerini "ne sürekli düşmanlık, ne de sürekli dostluk" çizgisi üzerine koymuştur²⁸. İngiliz yanlısı bir hükümetin yanında yer alarak o hükümete karşı bir halk direnişini başlatmış olan Vefd'e karşı olması onun ultra pragmatist olduğunu ve kişisel çıkarlarını yeri geldiğinde milli çıkarların üstünde tutulması gerektiğine inandığını göstermektedir.

Vefd_Benna tarafından samimi olmadığı iddia edilse de²⁹ o dönemde hiç olmadığı kadar halkın yanında olmuş, işgalin bitmesi için işçi sendikalarını

22 Muhsin Muhammet, *Men Gatele Hasan el-Benna*, Dâru'ş-Şurûğ, Kahire 1987, s. 100-102.

23 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=1946_صدقي_سنة_وَحُكُومَةُ_المُسلِمُون_والإخوان_المُسلِمُون erişim tarihi: 19.08.2014; Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 365.

24 Enver 'Abdulhadi, *el-Ahzâbu ve'l-Harakâtu ve'l-Cemâ'âtu'l-İslâmiyye*, (İslami Örgütler, Cemaatler ve Ekoller), c. I, The Arab Center for Strategic Studies, Şam 2000, s. 96.

25 Ahmed 'Âdil Kemâl, *en-Nugâtu Fevge'l-Hurûf*, (Son Söz), ez-Zehrâ li'l-İ'lâm, Kahire 1989, s. 181; Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 365.

26 Abdurrahman er-Râfi'î, *A'ğâbu's-Sevre'l-Mısrıyye*, (Mısır Devrimin Ardından), Dâru'l-Maârif, Kahire 1989, s. 191; Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 373.

27 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=1946_صدقي_سنة_وَحُكُومَةُ_المُسلِمُون_والإخوان_المُسلِمُون; Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 365-375.

28 'Abdulhadi, *el-Ahzâbu...*, s. 98.

29 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=فتنة_أحمد_السكري, erişim tarihi: 08.02.2013; 'Abdulhadi, *el-Ahzâbu...*, s. 95-99-103; Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 476.

örgütleyerek *Ulusal Koalisyon* oluşturmuştur. Ülke çapında genel grev başlatan Vefd'in bu hareketine katılmayan Benna, bu koalisyona rakip bir koalisyon olarak *Milli Koalisyon* adı altında müstakil bir hareket başlatmış, ancak farkında olarak ya da olmayarak bununla halkın gücünü ikiye bölmüştür. Müslüman Kardeşler Cemaati gibi muhafazakar olan Müslüman Gençler Cemiyeti ve Genç Mısır Cemiyeti, Vefd'in başlattığı koalisyonda bulunurken Benna bu koalisyonda bulunmaktan imtina etmiş ve cemaatin en radikal gençlerinden olan ve cemaatin silahlı timi olarak bilinen *Özel Teşkilat*'ın ileri gelenlerinden olan Mustafa Mümin'in üniversite ayaklanmalarının başını çekmesine bile engel olmuştur³⁰.

Benna'nın koalisyonu olan Milli Koalisyon Sıdkı Paşa hükümeti tarafından desteklendiği için İhvan'ın işçi kesimi Vefd'in başını çektiği Ulusal Koalisyon'a destek vermeye devam ederek Benna'yı desteklemekten imtina etmişlerdir. Benna o tarihten itibaren işçi İhvan'la da bağlarını koparmıştır. Michell, Benna'nın Vefd'e karşı kurduğu Milli Koalisyon'un halk ittifakını kırdığı için halkın bu ittifakı desteklemediğini belirtmiştir. Halktan ve kendi öğrenci ve işçi tabanından fazla destek görmeyen Benna'ya karşılık işçilerin ve birçok öğrencinin ısrarla Vefd'in yanında saf tutarak grevlerini özellikle Sıdkı Paşa hükümetine karşı başlatmaları Benna'nın koalisyonunun başarısız olmasına neden olmuştur. Benna bu başarısızlığın ardından halkın tamamının temsil edilmediğini ve bu hareketlerin birliği yansıtmadığını gerekçe göstererek hiçbir koalisyona katılmayacağını ilan etmiştir³¹.

17 Nisan 1946 tarihinde Vefd ile İhvan'ın çatışması zirve yapmış, taraflar arasında silahlı çatışma başlamış ve cinayetler işlenmiştir. Diğer yandan Sıdkı Paşa ve İngilizler arasında yapılan gizli anlaşmayı Vefd ifşa etmiş³² ardından yeni bir halk koalisyonu kurarak bu sefer bütün muhalefeti bir araya toplamak istemiştir. Benna bu çağrıya da yanaşmamıştır. 02 Şubat 1942 tarihinde başlatılan büyük Mısır ayaklanmasına sessiz kalan Benna, bu tarihte de bir kez daha halkın büyük ayaklanmasına karşı sessiz kalarak belki de bir devrime götüreceği olan bu halk dayanışmasının güçlenmeden kırılmasına neden olmuştur. Ardından hacca giderek bu ortamlardan uzaklaşan Benna'nın aksine Sukkeri, Vefd'in başlattığı bu hareketin savunucusu olmuş ve direnişçileri savunan bildiri ve makaleler yayınlamaya özen göstermiştir.

Benna hacca gittiğinde Vefd tarafından işgal aleyhine son bir hamle olarak başlatılan bu koalisyona bütün muhalefet partileri ve genelde bütün sivil toplum kuruluşları katılmıştır. Tek bir cephe oluşturulması için Sukkeri'de bu koalisyona cemaati temsilen katılmıştır. Ancak haccdan döner dönmez böyle bir koalisyonun içinde yer alamayacaklarını belirten Benna, İngilizlerle anlaş-

30 Kemâl, *en-Nuğâtu...*, s. 223, 192; Muhammet, *Men...*, s. 107-18.

31 Michell, *The Society...*, Bölüm III.

32 Târık el-Bişri, *el-Harekes-Siyâsiyye fi Mısır 1945-1952*, (Mısır'da Siyasi Hareketler), Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 2002, s. 196.

ması ortaya çıkan Sıdkı Paşa'dan Vefd'in bir farkının olmadığını ve hükümetin başına geçmek için riyakarca davranarak bu koalisyonun başını çektiğini savunmuştur. Sukkeri ısrarla Benna'yı ikna etmeye çalışmış, halkın dayanışmasının kırılmaması için Vefd'in kendilerine uzattığı eli tutmaları gerektiğini savunmuştur. Ancak Benna, bir cihad fonu oluşturulmasını ve fona Vefd'in 50.000 sterlin bağış yapması dahilinde Vefd ile ittifak yapmaya razı olacağını belirterek adeta işi yokuşa sürmüş ve bu astronomik bağışı kabul etmeyen Vefd ile yollarını sonsuza kadar ayırmıştır³³.

Her ne kadar Benna hacca gitmeden önce ülke çapında herkesin İngiliz mallarını boykot etmeleri için çağrıda bulunsa da, hatta işgal meselesinin ve Filistin meselesinin Uluslar arası Güvenlik Konseyi'ne götürülmesi için ülke çapında direniş hareketlerini başlatmış³⁴ olsa da, artık bu direnişi "göstermelik bir günah çıkartmak"tan öteye gitmemiştir. Bu eyleminin "göstermelik" olarak nitelenmesinin sebebi, Vefd'in daha önce başlattığı halk koalisyonuna sıcak bakmaması hatta bunu destekleyen Sukkeri'yi ve cemaatin ileri gelen vekillerinden olan Dr. İbrahim'i hacc dönüşü cemaatten ihraç etmesidir. Bazı siyaset bilimciler Benna'nın bu göstermelik olarak niteledikleri manevralarını, Sukkeri'nin ve Dr. İbrahim'in sebep olduğu cemaat içi ciddi kan kaybını dengelemek ve halk tarafından popüleritesini yeniden kazanmak için yapılmış bir manevra olarak görmüşlerdir³⁵.

Mahmud Abdulhalim, Benna'nın Sıdkı Paşa hükümetini desteklediği gibi ardından gelen Nokraşi Paşa hükümetinin de İngilizler tarafından başa getirilmesine rağmen desteklediğini belirtmekte bir beis görmemiştir. Ona göre Benna, bunu İngilizlere karşı dayanışma içinde olmak için mecburen yapmıştır³⁶. Şimdi bu sözlerin ardından ve Benna hakkında bütün bu tarihsel verilerden yola çıkarak sorulması gereken asıl sorular şunlardır: Yeri geldiğinde milli çıkarlar için her hükümetle hatta İngilizlerle bile ittifak yapmaya hazır olduğu belirtilerek savunulan Benna'yı³⁷ Vefd'in işgal aleyhine oluşturduğu ulusal koalisyonunu desteklemesine engel olan önemli şey ne olabilirdi? Hatta zamanında Vefd'in İslami bir hükümet olduğunu ve onlar sayesinde İslam'ın Mısır'da hiç olmadığı kadar yaşandığını itiraf eden Benna³⁸, ne olmuştu da bir anda Vefd'i İslam düşmanı olarak görmeye başlamıştı? Bu soruların cevabını Vefd'in yanında saf tuttuğu için cemaatten azledilen Sukkeri en yüksek perdeden vermiş, Benna'yı münafıklıkla suçlayarak, çıkarları için hiçbir prensip

33 'Abdulhadi, el-Ahzâbu..., s. 99-103.

34 *Ibid.*, s. 107.

35 *Ibid.*, s. 110.

36 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s.391.

37 Hasan el-Bennâ, *er-Resâil*, (Risaleler), PDF, web sitesi: http://www.2shared.com/document/YGTa-aB6V/__.html, erişim tarihi: 04.09.2012, s. 142, 143.

38 'Alî, *Kırâe...*, s. 23.

gütmeden bütün hükümetlerin yanında olmaya gayret ettiğini belirterek onu sert bir dille eleştirmiştir³⁹.

Abdulhalim, cemaatin Sıdkı Paşa hükümetini bütün o kanlı geçmişine ve İngilizlere olan yakınlığına rağmen desteklemesinin Mısır siyasetinde ilk defa olduğunu ve halk tarafından dehşetle karşılandığını teyid ederken, bunu cemaatin çıkarları için yapmak zorunda olduklarını savunmuştur. Benna ise, Vefd'in halkın ayaklanmalarının yanında durmasına rağmen ona karşı alınan bu ani tavrı, Vefd'in Batılı bir sistemi Mısır'a getirmek istediği için aldıklarını, çünkü cemaatin İslami kaygılar güden bir cemaat olduğunu belirtmiştir⁴⁰. Ancak öyleyse neden cemaat Sıdkı Paşa gibi İslam karşıtı bir başbakanı desteklemiştir sorusu hiçbir zaman açıklık kazanmamıştır.

Sıdkı Paşa elbette her zaman kötü adam rolünde kalmak istememiştir. İngilizler aleyhine ayaklanmalar dozunu artırınca ve bunu İngilizler onlarca kişinin ölümüne ve yüzlerce kişinin ağır yaralanmasına neden olan askeri müdahale ile bastırıldığı zaman, Sıdkı Paşa halkın yanında durduğunu ifade ederek adeta kötü adam imajını dengelemek istemiştir. İngiliz arşivlerinde Sıdkı Paşa'nın ve arkasına aldığı sarayın daha önceki halk ayaklanmalarını kendileriyle birlikte kanlı bir şekilde bastırırken, şimdi halkın yanında gözükmelerinin demogoji oyunundan ibaret olduğu belirtilmiştir. İngiliz konsolosluğunun İngiltere'ye gönderdiği raporda, sarayın kendi monarşik ve otokratik yapısını bir yandan halkın yanında olduğu imajını çizerek dengelemeye çalışmasının ve diğer yandan halkın İngilizlere olan öfkesine sessiz kalarak onları İngilizlere karşı kıskırtmak istemesinin ürktücü olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, saraya ve Sıdkı Paşa'ya sırtını dayayan Müslüman Kardeşler Cemaati'nin de tehlikeli sularda yüzdükleri ve bu hükümete destek çıkararak güçlenmekte olduklarının oldukça dikkat çektiği belirtilmiştir⁴¹.

Sukkeri'nin bu süreçte hükümet ve İngilizler aleyhine gazetede yayınlanan makaleleri oldukça kızgın ve radikal sözlerle dolu olduğu gözlemlenmiştir. Hatta Sıdkı Paşa hükümetini her seferinde alaya almaktan çekinmemiştir. "Ey Devlet Başkanı, sandalyen rüzgara karşı sallanıyor!" gibi her gün gazetelerde yayınlanan alaycı sözlerine karşı⁴² Benna'nın oldukça rahatsız olduğu Sukkeri'yi cemaatten ihraç ettikten sonra bilinmiştir.

İkili arasında gelişen kızgınlıklar ve çatışma ilk defa Sukkeri'nin 11 Ekim 1947 tarihinde Vefd partisinin gazetesi olan *Savt el-Ummé*'ye verdiği makalesi ile duyulmuştur. 07 Mayıs 1948 tarihine kadar devam eden bu karşılıklı atışma, aralarındaki kırılganlıkların ne kadar da derin olduğunu ortaya koymaktadır. 30 yıllık arkadaşlıklarını bitiren Benna ve Sukkeri ikilisi bu krizin

39 *Ibid.*, s. 28-30.

40 Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 476; Abdulhadi, *el-Ahzâbu...*, s. 95-96.

41 Muhammet, *Men...*, s. 106.

42 *Ibid.*, s. 126, 135-140, 153-158, 164-187.

ardından yayınladıkları makalelerde aslında yıllardır kerhen birbirlerine dayandıklarını ortaya koymuşlardır. Benna bu kopuşun acısını hatıratını kaleme alarak⁴³, Sukkeri de gazetelerde aylarca yayınladığı makalelerle çıkarmıştır⁴⁴.

Sukkeri'nin Benna'ya Yönelttiği Eleştirileri

1946 yılına gelindiğinde Sukkeri ile Benna'nın ayrışma noktaları da iyice belirginleşmiştir. Benna'nın hacca gittiği dönemde muhalefet partisi olan Vefd ile ilişkileri ilerleten Sukkeri, aynı zamanda da Sıdkı Paşa hükümeti aleyhinde sert çıkışlar yaparak milli direnişin yanında saf tutmuştur⁴⁵. Sukkeri Vefd'in desteklenmesini hayati olarak görürken Benna bu desteğin ilk başlarda abartılmadan yapılmasını istemiş, ancak zamanla tamamen karşısında durarak gerçek duruşunu ortaya çıkarmıştır. Sukkeri ise Müslüman Kardeşler'in gerçekleştirmek istediği siyasi ve dini başarıları için Vefd'in desteklenmesi gereken bir parti olduğunu savunmuştur. Zira Vefd her zaman halk tarafından desteklenen en güçlü partiydi. Ancak şunun da bilinmesi gerekir ki, her ne kadar Sukkeri Benna'nın halk direnişinin yanında olmayan agresif tutumuyla cemaati sarayın maşası haline getirdiğini savunarak Vefd'i desteklemiş olsa da, bu tutumuyla Benna'ya karşı bir tutum sergileyerek onun liderlik meşruiyetini zayıflatmak peşinde de olmuştur⁴⁶.

Bunu başından beri fark eden Benna, 27 Kasım 1947 tarihinde Sukkeri'nin ihraç kararını almıştır. Ardından ikili tarafından gazetelerde yayınlanan makalelerle ve karşılıklı atışmalarla açılan eski defterler her ikisinin de birbirine karşı beslediği kızgınlığın başlangıç tarihini de ortaya koymuştur. Bu küskünlük Benna'ya göre 1929 yılında başlasa da, Sukkeri'ye göre ilk kırgınlık 1944 yılında Benna'nın eniştesi Abdülhakim Abidin'in cemaat içi gayri meşru ilişkilerde bulunmasıyla başlamıştır. Benna'nın kırgınlığı oldukça basit bir nedene bağlıyken, Sukkeri'nin kırgınlık nedeni oldukça ciddi bir meseleye dayanmaktadır. Benna 1929 yılında cemaatin ilk camisinin açılışı esnasında Sukkeri'nin kendisinin yerine açılış konuşmasını yapmasına o kadar çok kızmıştır ki, cemaate namaz bile kıldırılmayı reddetmiştir⁴⁷. Bu kırgınlığı Benna'nın 20 yıl sonra hatıratında ele alması Sukkeri'ye karşı içinde tuttuğu kırgınlığında boyutunu göstermektedir.

Bu kırgınlık ilk defa Benna'nın Sukkeri'nin istifasını gizli şekilde istemesiyle başlamış, buna razı olmayan Sukkeri'nin bunu gazetelere taşımasıyla kamuoyu tarafından duyulmasına neden olmuştur. 11 Ekim 1947 tarihinde ilk defa *Savt el-Umme* gazetesinde Sukkeri'nin makalesi yayınlanmaya başlamıştır. O,

43 Lia, *Müslüman...*, s. 63.

44 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=افتة_أحمد-السكري Ali, *Kırâe...*, s. 400-430.

45 Muhammet, *Men...*, s. 126, 135-140, 153-158, 164-187.

46 Michell, *The Society...*, Bölüm III.

47 Hasan el-Bennâ, *Muzekkîrâtü'd-Dâve'd-Dâ'iye*, (Benna'nın Hatıratı), Dârü't-Tevzî'i ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire 2001, s. 81,82.

makalesinde Benna'nın kendisine gizli olarak gönderdiği azil mektubuna çok üzülüğünü ve aralarındaki kardeşliği nasıl olup ta bir gecede üstelik kendisini yargılamaya çıkarmadan yaptığını sorgulamıştır. Benna ona gönderdiği mektuplarda onu azletme nedenini siyasi meselelerdeki ve tebliğ metodunda farklı yöntemlerle hareket ettikleri için yaptığını belirtmiştir. Nedenleri açık bir şekilde belirtilmeden azledilmesine çok üzülen Sukkeri, araya araçlar koymasına rağmen Benna'yı kararından vazgeçiremediğini belirtmiştir.

İslamiyet'te yargılamadan infaz etmenin haram olduğuna ve sulhun her zaman Allah tarafından önerildiğine değinen Sukkeri, bunların hiçbirisini yapmaya yanaşmayan Benna'yı halka şikayet etmek istediğini belirterek aralarında geçen husumeti ilk makalesiyle ifşa etmiştir. Onun makalesine göre Benna, Sıdkı Paşa hükümetinden bir takım üst düzey kişilerle görüşmüş ve onların isteği üzerine Vefd ile arasını bozarak buna uyması için de Sukkeri'ye baskı yapmıştır. Hükümet ile Vefd arasında seçim yapmaları gerektiğini kendisine bildiren Benna, onu siyasetten uzak durması için uyarmıştır. Buna razı olmayan Sukkeri'ye 4 Şubat 1947 tarihinde azil mektubunu gönderen Benna'yı halka şikayet eden Sukkeri⁴⁸ bu tarihten sonra seri makaleler yayınlamıştır.

Benna ertesi gün Müslüman Kardeşler Gazetesi'nden bu makaleye cevap yazmış Sukkeri'nin kendisine iftira attığını ve eğer hal öyleyse neden bunu daha önceki idare heyetinin her hafta yaptığı toplantılarda üyelere sunmadığını sormuştur. Oldukça kısa olan cevabında iddiaların asılsız olduğunu bildirecek ek bir bildiri ile şubelere Sukkeri'nin azledildiğini birkez daha bildirdiğini ve Sukkeri ile hiçbir hususta münazaraya ya da münakaşaya girmemeleri gerektiğini ifade etmiştir⁴⁹.

Sukkeri, 14 Ekim 1947 tarihinde yazdığı makalede daha önce Benna'ya yürüdüğü yanlış yoldan geri dönmesi için gizli olarak göndermiş olduğu bildirilerinin tarihlerini ve içeriklerini açıklamıştır. Hükümetten ve onun yandaşları sayılan şirket ve özel kuruluşlardan cemaate yağın ciddi miktardaki para akışına olan itirazlarını ve Benna'nın hükümetle olan samimiyetine olan ikazlarını ona olan sevgisinden dolayı bunu kendi aralarında halletmek için gizli yaptığını belirtmiştir⁵⁰. Ardından Benna'nın bu despot tutumunun eskilere dayandığını ve eniştesi Abdülhakim Abidin'in cemaatin kadınlarıyla olan gayri meşru ilişkisinin ispatlandığı raporları yayınlarak Benna'nın o tarihte nasıl da bu olayı örtbas ederek buna itiraz eden birçok vekili cemaatten ihraç ettiğini kamuoyuna duyurmuştur⁵¹.

Sukkeri'nin bu makalesinin ardından cemaatin muhtelif şubelerinden hergün yüzlerce kopuşlar olmuş, bu kişiler özellikle Benna'nın Abidin meselesini

48 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/7/74/Image00023.jpg>, 11/10/1947.

49 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=فتنة_أحمد-السكري,

50 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/3/32/Image00024.jpg>, 14/10/1947.

51 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/e8/Image00036.jpg>, 28/10/1947.

ört bas etmesini ve hükümet ile samimiyetini şiddetle kınamışlardır. Bu kopuşlar gazeteye gönderilen isimler ve imzalarıyla birlikte yayınlanmıştır. Bunların birçoğu çeşitli bölgelerdeki memurlar, öğretmenler, avukatlar, mühendisler, Ezher üniversitesi öğrencileri ve nüfuz sahibi kimselerdir. Benna'nın, Sukkeri'nin haklı eleştirilerine karşı hazımsız davranmasını yadırgadıklarını ve Sukkeri'nin ithamlarına ciddi savunma geliştiremediği gibi yargılanma talebini de kale almadığını eleştirerek Sukkeri gibi 20 yıl boyunca cemaatin başvekilliğini yapmış birisini bu kadar kolaylıkla azletmesini tuhaf bulduklarını açıklamışlardır. Birçoğu da Benna'nın hükümetlerle şaibeli ilişkisini kınadıklarını belirterek cemaatten istifasını talep etmiştir⁵².

Bu kızgınlık öylesine bir hal almıştır ki bazıları Benna'yı ve taraftarlarını bölgelerine çağırarak adeta yüksek perdeden onu tehdit etmişlerdir⁵³. Özellikle Mahmudiyye şubesinden gelen ve Rahmaniyye şubesinin vekili ve memurlarıyla birlikte yüzlerce üyenin kopuşlarının ilan edildiği imzalı bildirimler adeta Benna'ya olan birikmiş kızgınlığın patlamasını ortaya koymuştur⁵⁴.

Bu bildirimlerin ardından cemaat kendi gazetesinde birkaç bildiri yayınlarak bazı cemaat üyelerinin isimlerini ve imzalarını cemaate gönderdiklerini ve cemaati desteklediklerinin gazetede yayınlanmasını istediklerini bildirmiştir. Ancak *Savt el-Umme* gazetesinde bu kişilerin imzalarının sahte olduğu belirtilerek bu kişilerin cemaati artık desteklemedikleri gerçek imzalarıyla birlikte yayınlanmıştır⁵⁵.

Bütün bu kopuşların ilan edildiği bildirimlerin en önemlileri cemaatin yaşça büyük alimlerinden gelen kopuş bildirimleridir. Onlar Sukkeri'nin iddialarına karşı Benna'nın kendisini ciddi şekilde savunmadığını belirterek her ikisini de çok iyi tanıdıklarını belirtmiş ve Sukkeri'ye karşı yapılanı acımasızca ve zalimce niteleyerek cemaatten kopuşlarını bildirmişlerdir⁵⁶. Özellikle de cemaatin tebliğ birimi genel başkanı Mustafa Naina'nın birkaç gün sonra yayınladığı bildiri bir tek Sukkeri'nin değil birçok kişinin de yargılanmadan

52 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/8d/Image00025.jpg>, 15/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/b/bd/Image00026.jpg>, 18/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/9/90/Image00033.jpg>, 19/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/f/f5/Image00028.jpg>, 20/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/d/d8/Image00030.jpg>, 21/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/e8/Image00036.jpg>, 28/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/6/6f/Image00001.jpg>, 02/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/81/Image00002.jpg>, 04/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/3/3d/Image00016.jpg>, 22/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/1/18/Image00008.jpg>, 25/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/9/97/Image00003.jpg>, 05/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/6/6d/Image00005.jpg>, 08/11/1947; Yusuf, el-Ihvānu..., s. 215.

53 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/1/19/Image00004.jpg>, 07/11/1947.

54 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/a/af/Image00034.jpg>, 23/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/5/5d/Image00010.jpg>, 08/11/1947.

55 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/88/Image00012.jpg>, 15/11/1947.

56 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/a/a1/Image00029.jpg>, 20/10/1947.

ihraç edildiklerini ortaya koyar mahiyette olmuştur. Naina, Benna'nın Sıdkı Paşa hükümeti ile olan görüşmelerine bizzat kendisinin şahit olduğunu ve bu durumu uzun süredir bildiğini ve yanlış bir yolda olduğunu ona defalarca bildirmesine rağmen Benna'nın bunların hepsine kulağını tıkayarak diktatörce davrandığını ifade etmiş ve kendisini de yargılamadan azlettiğini bildirisiyle duyurarak Sukkeri'nin yanında olduğunu açıklamıştır⁵⁷.

Sukkeri'nin raporunu yayınladığı Abidin meselesi hakkındaki ilk huzursuzluk 1944 yılında patlak vermiştir. Cemaat mensubu aileler arasında ziyaretlerde bulunan Abidin'in birçok evli ve bekar kadınla yasak ilişki yaşadığına dair söylentiler çoğalmaya başlamış ve şikayetler cemaatin üst düzey yetkilileri tarafından Hasan el-Benna'ya iletilmiştir. Bunun üzerine Benna, olayla ilgili soruşturma başlatılması için bir heyet oluşturulmasını talep etmiştir. Olayla ilgili geniş çaplı soruşturma yürüten heyetin içinde Sukkeri de yer almıştır. Araştırmalar sonucu heyet bir rapor hazırlayarak Abidin'in soruşturmalar sonunda suçlu bulunduğunu ilettiği zaman Benna heyetin bu raporuna itiraz ederek ikinci bir heyet oluşturulması için talimat vermiştir. Bu talimatına her ne kadar o yıllarda büyük kızgınlık ve hayal kırıklığı duysalar da cemaatin çıkarı için sessiz kalan heyet azalarından Sukkeri, Kemal Abdunnebi, Huseyn Abdurrazık⁵⁸ ve Dr. İbrahim Hasan, bu kızgınlıklarını yıllar sonra Benna'nın Sıdkı Paşa'yı aleni bir şekilde desteklemesinin ardından⁵⁹ dayanamayarak ortaya çıkarmışlar ve Benna'yı uyarmaya başlamışlardır. Uzun süredir pamuk ipliğine bağlı olan bu ilişkiler de bu saatten sonra Benna tarafından koparılarak bu kişiler cemaatten azledilmiştir. Azlin ardından Abidin'in suçlu bulunduğu heyet raporu bu kişiler tarafından *Savtu'l-Ummeh* ve *Belâğ* gazetelerinde yayınlanmıştır⁶⁰.

Her ne kadar bu kişiler, Benna'nın pragmatist bir yaklaşımla hükümetlerle sorun yaşamama politikasını ülkenin bağımsızlığına vurulmuş bir balta olarak görse de, Vefd'in iktidardayken halkın taleplerine kayıtsız kalmasına rağmen iktidardan uzaklaştırıldığı her dönemde yeniden halkın sempatisini kazanmak için yaptığı manevraları samimi bulmuşlardır. Bu kişiler tarafından davanın merkezi halk olarak görülürken, Benna'ya göre bu merkez cemaatin çıkarlarıdır.

Açıkçası Benna her zaman sarayı ve hükümetleri (bu hükümet Vefd hükümeti olsa dahi) can simidi olarak kullandığı gibi, Vefd partisi de halkı her

57 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/6/63/Image00006.jpg>, 19/11/1947.

58 Abdurrazık ailesi Mısır'da en çok eğitilmiş kişilerin bulunduğu aile olarak bilinmişlerdir. Bu aileden Ezher alimleri ve Mısır'ın ilk Diyanet İşleri Bakanı çıkmıştır. Mahmud Abdulhalim, Huseyn Abdurrazık'ın ailesinin bu nüfuzuna güvenerek Benna'ya karşı çıktığını savunmuştur. Bkz. Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 468.

59 Abdulhalim, *Ahdâsun...*, c.I, s. 365, 391.

60 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/d/da/Image00027.jpg>, 19/10/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/e8/Image00036.jpg>, 28/10/1947; "Ali, Kırâc...", s. 387; Yusuf, *el-İhvânü...*, s. 186.

zaman siyaset yarışında can simidi olarak kullanmıştır. Her ne kadar Vefd'in halka verdiği desteği ve duyarlılığı hükümetin başına geçene kadar geçerli olsa da⁶¹, en kritik ayaklanmalarda halkı desteklediği için bu tutumu her seferinde halk tarafından affedilmiş ve kendisiyle silbaştan bir ilişki kurulmuştur. Bu da her zaman Vefd'in en popüler parti olarak kalmasına neden olmuştur. Bu denklemi kendi açısından yanlış bulan Benna, Sıdkı Paşa hükümetinin ardından 1949 tarihinde öldürülene kadar bir daha hiçbir hükümet tarafından desteklenmediği gibi cemaatin bazı üyelerinin daha da agresif tutumlar sergileyerek cemaatin kapanmasına sebep veren eylemlerde bulunmasına neden olmuştur.

Cemaatin ilk tarihçisi Abdulhalim, Sukkeri'nin ve diğer ileri gelen şahsiyetlerin ayrılmasının Sıdkı Paşa meselesi ile alakalı olmadığını, bu kişilerin Abidin'i kıskandıkları için ona iftira atarak bir yerlere gelmek istediklerini savunmuştur⁶². Ona göre bu olayların çıkış noktası Abidin'in Benna'nın kızkardeşiyle evlenmesine duyulan kıskançlıktan kaynaklanmıştır. Benna'nın kızkardeşiyle herkes evlenme hayali kurmuş, evli olan ve yaşları büyük olanlar dahi bunu istemişlerdir. Abdulhalim, bu üyelerin Abidin'e iftira attıklarını sayfalarca ele alırken diğer kaynaklarda geçen Abidin aleyhinde şahitlik yapan şahısların ifadelerine ve araştırma heyetinin raporlarına değinmemiştir⁶³.

Belâğ gazetelerinde de yayınlanan bu raporun ardından yüzlerce İhvan cemaatten kopuşlarını yayınlarken Benna hakkında ağır suçlamalar da bulunarak Benna'dan savunma yapması için çağrıda bulunmuşlardır⁶⁴. Bu çağrının ardından Benna bu raporun sahte olduğunu belirterek Abidin'in suçsuz olduğunu ispatlayan başka bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor aslında Benna'nın zamanında birinci heyetin raporuna itiraz ederek ikinci heyetin araştırmaları sonucunda Abidin'in suçsuz bulunduğu rapordur⁶⁵. Sukkeri bu raporun Benna'nın isteği üzerine Abidin'i zoraki masum çıkarmak için hazırlandığını ve altındaki imzaların kerhen atıldığını iddia etmiştir⁶⁶.

Bu meseleye cevap verdikten sonra Vefd ile anlaşmaya varmak için 50.000 poundun da istenildiği iddiasına cevap veren Benna, bu miktarı istediğini inkar etmemiştir. Bu parayla hükümet tarafından hapse atılan kişilerin ailelerine, mahkeme masraflarına ve hükümetin işten çıkardığı yüzlerce işçinin maaşlarını ödeyeceklerini belirterek bu meblağı istemelerinin ne kadar uyanık

61 Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s. 187.

62 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c. I, s. 466-467.

63 *Ibid.*, s. 269-276, 473-475.

64 Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 190- 198.

65 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=افتنة_أحمد_السكري; <http://www.ikhwanwiki.com/images/a/af/F8.jpg>, erişim tarihi: 30.02.2013; Seyyid Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 99, 207.

66 Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 190- 198.

bir cemaat olduklarına ve hiç kimsenin ya da hiçbir partinin adamı olmadıklarına delalet ettiğini savunmuştur⁶⁷.

Benna, gazetede yayınladığı oldukça edebi ve duygusal makalesiyle Sukkeri'ye kızgın olmadığını ve ne zaman isterlerse cemaate dönebileceklerini ifade ederek onlara karşı gerçekleştirdiği ihracı hafifletmeye çalışmıştır⁶⁸. Doğrusu Benna bu tutumunu her krizden sonra sergileyerek şiddetleri üstüne çekmekten uzak kalmaya çalışmıştır. Ancak madem ki kızgın olmamış ve bu kişiler onu üzmemiş ve ne zaman isterlerse cemaatin kapısı onlar için açık ise neden onları cemaatten azletmiştir sorusu cevapsız kalmıştır.

Benna'nın mektubuyla şok yaşayan Sukkeri, uzun makalelerle günlerce Benna'ya eleştiriler yöneltmiştir. Bu makalelerinde "*Cemaatin asıl kurucusu bendim*" cümlesini kuran Sukkeri'nin cemaatten ihracına olan kızgınlığının nedenini elbette bir tek ideolojik olarak ele almak mümkün değildir. Onun belki de cemaatten kopuşunun en önemli nedeni, eş başkanlık olarak da adlandırabileceğimiz bir başkanlık sistemine Benna'nın sıcak bakmamasıdır. Sukkeri büyük olasılıkla cemaatin siyasi lideri olmak isterken Benna'nın cemaatin ruhani lideri olmasını arzulamıştır⁶⁹. Ancak Benna bu tutumundan dolayı ona karşı hep bir kızgınlık beslemiş bunu hatıratında da açık açık dile getirmiştir⁷⁰.

Sukkeri bir sonraki makalelerinde Sıdkı Paşa hükümetinden önceki dönemlerde hükümetin başında olan Vefd ile cemaatin arasının iyi olması için bizzat Benna'nın çaba gösterdiğini belirterek, şimdi kendisi böyle bir çabayı gösterdiğinde niye Benna'dan tepki aldığını sorgulamıştır⁷¹. Diğer yandan, II. Dünya Savaşı bittiğinde oldukça kuvvetlenmiş olan ve şube sayısı 1500'e çıkan cemaatin hükümete çıkarak İslami taleplerde bulunacaklarını Benna ile kararlaştırmışken, Benna'nın savaş bitmesine ve cemaatin gücünün zirvesinde olmasına rağmen hiçbir girişimde bulunmadığını belirterek hayal kırıklığı yaşadığını belirtmiştir⁷².

24 Eylül 1947 tarihinde Faruk meydanında 20.000 İhvan'ı toplayan Benna'nın bu mitingini polislerin gözetiminde yapmasını yadırgayan Sukkeri, o dönemde bütün cemaatlerin yasaklı olmasına rağmen Benna'nın bu çoğalan mitinglerinin ve bu kadar rahat ve özgür hareket etmesinin dine ve vatana ne açıdan faydası olduğunu sorgulamıştır. Mitingde hükümetten ıslahatlar

67 *Ibid.*, s. 205-206; http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=فتنة_أحمد_السكري; Muhammed, *Men...*, s. 187.

68 el-Bişri, *el-Hareke...*, s. 63; Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 44, 99, 207.

69 'Alî, *Kırâ'e...*, s. 105.

70 el-Bennâ, *Muzekkîrâtu...*, s. 132; Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 143.

71 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/8d/Image00007.jpg>, 28/11/1947; Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 36; Michell, *The Society...*, Bölüm III.

72 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/d/d3/Image00013.jpg>, 16/11/1947.

yapması için taleplerde bulunan Benna'nın bu taleplerini sadece şov amaçlı yaptığını çünkü bu taleplerin ardından gitmediğini ve ısrarcı davranmadığını beyan etmiştir. Ona göre Benna bununla rant güderken, devlet de polislerle desteklediği bu mitinglerle halkın sempatisini kazanmak istemiştir⁷³.

Sukkeri bu makalelerde Benna'nın Vefd'in suçlamalarına karşı hala dimdik ayakta olduğunu ispatlamak istediğini iddia etmiştir. Son günlerde cemaatin gazetelerinde Benna ve ailesinin ne kadar da ilim irfan yuvası bir aileden geldiklerini anlatan yazı dizisinin de yayınlanarak Vefd'in suçlamaları karşısında bir savunma geliştirmeye çalışmakta olduğunu belirtmiştir. Benna'nın kendisiyle röportaj yapan gazetecilere hasır üstünde oturarak pozlar verdiğini ancak 3 tane daha oldukça lüks evi olmasına rağmen bu pozları da şov amaçlı vererek gerçek zenginliğini gizlediğini iddia etmiştir⁷⁴.

Gazetelerde son günlerde birçok Hıristiyan ve papazla pozlarının yayınlanmasına, Benna'nın halkı tek bir çatı altında toplamak için yaptığını savunmasına karşı çıkmayan Sukkeri, kendisinin Müslüman olan Vefd partisiyle olan yakınlığını Benna'nın niye yadırgadığını sorgulamıştır. Onun asıl taaccup ettiği durum, Benna'nın Yahudilerle ve Hristiyanlarla olan ilişkisi dine, vatana ve cemaate zarar vermemiştir de kendisinin Müslüman olan Vefd ile ilişkisi nasıl dine ve tebliğe zarar verdiği üzerinedir. Bu yüzden cemaate şiddetle halk direnişine katılması için çağrıda bulunmuştur. Zira işgalciler bu tefrikadan oldukça memnun olmuş ve Benna bu bölünmenin arkasında durarak bu vatani bölmek isteyen düşmana beklediği fırsatı vermiştir⁷⁵.

Sukkeri, 1942 yılında Vefd hükümeti ile aralarının düzelmesi için Benna'nın kendisini görevlendirdiğini iddia etse de Benna bu bilgiyi yalanlamış⁷⁶, ancak 1948 yılında cemaatin kapatılmasının ardından hükümetten aman dilemek için bizzat kendisinin seferber olması bu yalanladığı bilgiyi yeri geldiğinde kendisi yaparak oldukça ironik bir tutum sergilemiştir. Dönemin iç işleri bakanlığı sekreterinin tutanağına göre cemaatini kapanmaktan kurtarması için Benna başbakan Nokraşi Paşa'yı görmek için çabalamış, ofisine mesajlar bırakmış, ancak Nokraşi Paşa bu görüşmeyi her seferinde reddetmiştir. Bunun üzerine Benna son çare olarak Nokraşi Paşa'ya hükümetini desteklediklerini ve kendisine müsaade ederse adamlarını hükümetin hizmetine seferber edeceğini ifade eden bir mektup yazmıştır. Mektubunda Nokraşi Paşa hükümetinin Mısır için çalıştığına ve oldukça adaletli olduğuna inandıklarını belirterek yıl-

73 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/ef/Image00018.jpg>, 24/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/f/f8/Image00020.jpg>.

74 <http://www.ikhwanwiki.com/images/c/ca/Image00017.jpg>.

75 'Alî, *el-İhvânu...*, s. 152; Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/8d/Image00007.jpg>, 28/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/c/ca/Image00017.jpg>.

76 http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=أحمد-السكري_فقتة; 'Alî, *Kirâe...*, s. 22.

lardır hükümet ile barışçıl bir siyaset izleyen cemaatin Nokraşi Paşa hükümeti ile de barışçıl bir tutum izlemek istediğini ifade etmiştir⁷⁷.

Benna'nın bu tutumları ve Sukkeri'nin iddiaları çerçevesinde bu meselelere bakıldığında Sukkeri'nin liderlik sevgisi ve Vefd ile aşırı samimiyeti yüzünden cemaatten ihraç edildiği gerçeğini bize özetlemektedir⁷⁸. Ancak, cemaatin zamanında Vefd partisinin başkanı Nahhas Paşa'yı aşırı duygusal sloganlarla ve abartılı dille övmesine rağmen⁷⁹ bunu Sukkeri yaptığı zaman yadırgaması ve tuhaf bulması cemaatin yanlı bir bakış açısını ve çelişkili bir tutum içinde olduğunu ispatlamıştır. Üstelik Sukkeri cemaatin siyasilere en güçlü bağıni oluşturmaktaydı ve cemaatin bu alandaki tek resmi elçisiydi⁸⁰. Cemaatten 1939 yılında koştuktan sonra kendilerine *Muhammed'in Gençleri* adını veren gurup bu ilişkileri yüzünden Benna'dan Sukkeri'yi azletmelerini istemiş ancak Benna bunu kabul etmemiştir⁸¹. Madem bu gurup gibi Benna da bu ilişkilerden rahatsızdı, o zaman azletmesi için güçlü nedenleri varken neden Sukkeri'yi azletmemiştir sorusu zihinlerde belirlemektedir. Çünkü bu gurubun ayrılmasıyla cemaat, tarihindeki en büyük kan kaybını yaşamış ve cemaat hiç olmadığı kadar dağılmakla yüz yüze gelmiştir⁸².

Aslında burada başlıca cevabı aranması gereken sorular şunlardır: Madem Vefd hükümeti İngilizlerin desteklediği bir hükümettir, neden Benna o hükümetin seçimlerine 1942 yılında aday olmuş ve o sistemi reddetmek yerine ona dahil olmak için çabalamıştır? Ya da neden 1948 yılında cemaat feshedilip bütün şubeleri kapatıldığında İngilizlerin hakimiyetinde olan Vefd hükümetine giderek ricada bulunmuş⁸³ ve onlardan eman dileyerek yardım istemiştir? Richard Michell daha da net bir respit yapmış ve Benna'nın 1939 yılına kadar Vefd ile oldukça iç içe olduğunu ve cemaat üyelerinden birçoğunun aynı zamanda Vefd'e de mensup olduğunu belirterek cemaat ile Vefd'in çizgisinin o dönemde hemen hemen aynı olduğunu belirterek⁸⁴ şimdiki gelinen noktanın çelişkinsini de iyice ortaya koymuştur.

77 'Alî, *Kırâe...*, s. 37.

78 el-Bennâ, *Muzekkîrâtü...*, s. 271-272; Cum'a *Merhaletü...*, s. 72-79; Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 375.

79 'Alî, *Kırâe...*, s. 23, 32; Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 300; Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/e/eb/Image00022.jpg>, 30/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/f/f8/Image00020.jpg>, 28/11/1947; <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/8d/Image00007.jpg>; 21/11/1947; Michell, *The Society...*, Bölüm II.

80 Michell, *The Society...*, Bölüm III.

81 Cum'a, *Merhaletü...*, s. 204-218; el-Bişrî, *el-Hareke...*, s.49; Abdulhadi, *el-Abzâbu...*, s. 71; Yusuf, *el-İhvânü...*, s. 146; Bagrat Seyranyan, *el-Vefd-u ve'l-İhvânü'l-Muslimîn*, (Vefd ve Müslüman Kardeşler), Tercemehü Beşir el-Sibâ'î, Dâr-u Âzâl li't-Tibâ'ati, Beyrut 1986, s. 44.

82 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 200-213.

83 Sukkeri, <http://www.ikhwanwiki.com/images/8/8d/Image00007.jpg>, 24/11/1947.

84 Michell, *The Society...*, Bölüm II.

Doğrusu Benna'nın her hükümeti desteklemesinin ya da bir guruba ya da cemaate yakın olmasının ardında yatan neden tamamen pragmatist bir lider anlayışından öteye gitmemiştir. Özellikle de Vefd ile saray arasındaki amansız savaştan faydalanmak istemesi Benna'nın bu yönünü ispatlamaktadır⁸⁵. Aslında o dönemde herkes çıkarı için bir diğerini kullanmakta ve işi bitince diğerine yönelmektedir. Örneğin İngilizler bütün hükümetleri kendi kuklası olarak görmüş ve onları istediği kullanmış, ardından onlarla işi bitince köşeye atarak yeni kuklalar aramakta tereddüt etmemiştir. Üstelik bu "kullanma" durumu hükümetler ve İngilizler arasında karşılıklı olan bir tutumdur. İngilizler Vefd'i Ali Mahir Paşa'dan kurtulmak için tercih ettiklerinde Vefd de İngilizleri hükümeti devrilmek için kullanmıştır. Vefd'den işleri bitince de Saadçı Partinin lideri Ahmet Mahir Paşa'yı ona karşı kullanmışlardır. Bu karşılıklı çıkar ilişkisini zaten Abdulhalim de itiraf etmiştir⁸⁶.

Sukkeri'nin cemaatten ihraç edilışinden sonra cemaatin hızlı bir şekilde kan kaybettiğini gören Benna Richard Michell'e göre bu ihraçtan sonra cemaatin Özel Teşkilat'ı olan silahlı timine daha çok önem vermiş ve onu güçlendirmeye çalışmıştır⁸⁷. Ancak diğer birçok kaynağa göre adeta bu ihraçların ardından Benna'ya tavrı alan bu teşkilat bu tarihten sonra Benna'nın pragmatist çizgisine karşı çıkararak, Benna'nın faillerini tekfir ettiği⁸⁸ radikal eylemler içine girerek ülke çapında bombalı saldırılar ve suikastler gerçekleştirmeye başlamış ve cemaatin 08 Aralık 1948 yılında resmi olarak kapanmasına neden olmuştur⁸⁹.

Sonuç

Hasan el-Benna ve Ahmed Sukkeri arasında 1928 yılında başlayan dostluk, 1947 yılında yerini düşmanlığa bırakmıştır. Benna'nın Sukkeri'yi ihraç etmesiyle başlayan süreç, yerini karşılıklı atışmaya bırakmıştır. Bu husumet her ne kadar Benna açısından Sukkeri'nin liderlik sevdası yüzünden gelişse de, Sukkeri için bu husumet, Benna'nın hükümetlerle olan çıkar ilişkisi yüzünden su yüzüne çıkmıştır.

Sukkeri, Benna'nın despot bir yapıya sahip olduğunu, bütün hükümetlere karşı riyakar ve çıkarıcı bir tutum içinde olarak belirli bir prensibinin olmadı-

85 'Abdulhadi, *el-Ahzâbu...*, s. 61, 98.

86 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.I, s. 331.

87 Michell, *The Society* Bölüm III.

88 Yusuf, *el-İhvânu...*, s. 162; Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.II, s. 58, 75; Eymen el-Zavâhirî, *el-Hasâdu'l-Murr, el-İhvânu'l-Muslimîn fî Sittîn-e'Âmen*, (Acı Gerçekler, 60 Yılda Müslüman Kardeşler), Dijital Kitap, <http://www.tawhed.ws/r1?i=61648&x=2gxseb4t>, erişim tarihi: 10.02.2013, s. 86, 91; http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=جماعة_الإخوان_المسلمين, erişim tarihi: 25.12.2014; Cemâl el-Bennâ, *Mes'ûliyyetu Feşeli'd-Dîni'l-İslâmî fi'l-'Asri'l-Hadis ve Buhûsun Ubrâ*, (İslam Dininin Başarısızlığının Modern Dönemde Sorumluları), Dâr el-Fikr el-İslâmî, Kahire 1994, s. 112; Mahmûd Sabbâğ, *Hagîgatu'l-Tanzîmi'l-Hâs*, (Özel Teşkilat'ın Gerçekleri), Dâru'l-İ'tisâm, Mısır 1407, s. 245.

89 Abdulhalim, *Abdâsun...*, c.II, s. 19.

ğını, eniştesi Abdulhakim Abidin'in ahlak dışı suçlarına ses çıkarmayıp bunu örtbas ettiğini, Benna'nın Yahudi ve Hristiyanlarla bile ülke çıkarları için yakınlık kurarken bunu Müslüman parti olan Vefd için yapmadığını ve halkın işgale karşı başlattığı ayaklanmalara sırf Vefd partisine muhalefet etmek için katılmamasından dolayı ülke direnişini böldüğünü belirterek Benna'yı eleştirmiştir.

Benna'nın klasik lider anlayışına ters düşen Sukkeri'nin eş başkanlık anlayışı ikili arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Diğer yandan Benna'nın pragmatist yapısının kimi zaman cemaat çıkarlarının milli çıkarlardan önde gelmesine neden olmuş, bu tutumu Sukkeri tarafından hainlik olarak algılanmıştır.

Sukkeri'nin ihracının ardından binlerce kopuş olmuş, cemaat bu tarihten sonra bir daha iflah olmamıştır. Çünkü bu kopuşun ardından cemaatin radikal cenahı Mısır çapında suikastler düzenleyerek cemaatin kapanmasına neden olmuştur. Cemaatin çıkarı için herşeyi yapmaya hazır olan Benna, pragmatist tutumunu burada da bırakmamış ve hükümetin rızasını almak için bu gençleri tekfir etmiştir. Ancak bu çabası cemaati hiç olmadığı kadar ikiye bölerken, hükümeti de kendisinden memnun edememiştir. 1949 yılında ölümünün ardından günümüze kadar liderlik kavgasının sürdüğü cemaat, aynı zamanda siyasi anlamda pragmatist tutumuyla da kendi içinde her zaman bölünmelerin yaşanmasına sahne olmuştur.

Kaynakça

'Abdurrahîm'Alî, *Kinâe fî'l-Meiffâtî's-Sirriyye*, el-Hey'e'l-Misriyye'l-'Âmme li'l-Kitâb, Kahire 2011.

Abdurrahman er-Râfi'î, *A'gâbu's-Sevre'l-Misriyye*, Dârul-Maârif, Kahire 1989.

Ahmed'Âdil Kemâl, *en-Nugâtu Fevge'l-Hurûf*, ez-Zehrâ li'l-Îlâm, Kahire 1989.

Ahmed Sukkeri, "Keyfe İnzelega Hasan el-Benna fi Davetihi", *Cerîdetu Savtu'l-Umme*, http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=فتنة_أحمد_السكري, erişim tarihi: 22.11.2013.

Bagrat Seyranyan, *el-Vefd-u ve'l-İhvânu'l-Muslimûn*, Tercemehû Beşîr el-Sibâ'î, Dâr-u Âzâl li't-Tibâ'ati, Beyrut 1986.

Brynjar Lia, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu 1928-1942*, Çevr. İhsan Toker, Ekin Yayınları, İstanbul 2012.

Cemâl el-Bennâ, *Mes'ûliyettu Feşeli'd-Dîni'l-İslâmî fi'l-'Asri'l-Hadis ve Buhûsun Uhrâ*, Dâr el-Fikr el-İslâmî, Kahire 1994.

- Cum'a Emîn Abdulazîz, *Merhaletu't-Tekvîn 1938-1943*, Dâru't-Tevzî ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire 2005.
- Enver'Abdulhadi, *el-Ahzâbu ve'l-Harakâtu ve'l-Cemâ'âtu'l-İslâmiyye*, c. I, The Arab Center for Strategic Studies, Şam 2000.
- Eymen el-Zavâhirî, *el-Hasâdu'l-Murr, el-İhvânu'l-Muslimîn fî Sittîn-e'Âmen*, kitabın indirildiği web adresi: <http://www.tawhed.ws/r1?i=6164&x=-2gxseb4t> erişim tarihi: 10.02.2013.
- Hasan el-Bennâ, *er-Resâil*, PDF, web sitesi: http://www.2shared.com/document/YGTaaB6V/__.html, erişim tarihi: 04.09.2012.
- _____, *Muzekkirâtu'd-Da've'd-Dâ'iye*, Dâru't-Tevzî'i ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire 2001.
- Mahmud'Abdulhalim, *Abdâsun Sana'ti't-târîh*, c.I, II, Dâru'd-Da've, İskenderiyye 1985.
- Mahmûd Sabbâg, *Hagîgatu't-Tanzîmi'l-Hâs*, Dâru'l-İ'tisâm, Mısır 1407.
- Richard Michell, *The Society of the Muslim Brothers*, Oxford University Press, London 1969, Tercemehû Abdusselâm Rıdvân, Râce'ahû Fâruk' Afîfî, Bölüm I, II, III, dijital kitap: (http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=ريتشارد_ميتشل_..._الإخوان_المسلمين) erişim tarihi: 03.Mart.2014.
- Seyyid Yusuf, *el-İhvânu'l-Muslimûn*, c. VI, Merkezu'l-Mahrûse, Kahire 1994.
- Tarık el-Bişrî, *el-Harekes-Siyâsiyye fî Mısır 1945-1952*, Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 2002.
- Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.
- <http://www.dar.akhbarelyom.com/issue/detailze.asp?mag=akh&akhbarelyom=&field=news&id=28204>, erişim tarihi: 27.03.2015.
- http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=1946_سنة_صدقي_حكومة_والمسلمون_الإخوان erişim tarihi: 19.08.2014.
- <http://www.ikhwanwiki.com/images/a/af/F8.jpg>, erişim tarihi: 30.02.2013.
- http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=فتنة_أحمد-السكري, erişim tarihi: 08.02.2013.
- http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=قرار_حل_جماعة_الإخوان_المسلمين erişim tarihi: 25.12.2014.

MİLADA DÖNÜŞ: ULUS-DEVLETTEN DEVLET-ULUSA TÜRK VE KÜRT MESELESİNİN ÜÇ İKİLEMİ

Murat Somer (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015), 455 sf.

ISBN : 9786055250430

Fuat Dündar*

Koç Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Murat Somer, uzun yıllardır düşünce, tartışa ve yazageldiği Kürt sorunu eksenli üretimlerine son noktasını *Milada Dönüş: Ulus-Devletten Devlet-Ulusa Türk ve Kürt Meselesinin Üç İkilemi* eseri ile koyuyor. Somer, bu kitabıyla “Kürt meselesiyle vicdani ve entelektüel olarak ilgilenen herkese ve politik yapıcılara” hitap etmeyi hedefliyor (s. 46). Somer, Kürt sorununu doğuran şartları incelerken, aynı zamanda diğer senaryoların neden gerçekleşmediğini ortaya çıkarmak amacını taşıyor. Aslında bununla yazar samimi bir şekilde, tarihsel gerçekliği tespit etmekten daha çok-ki siyaset bilimci olarak temel amacının çözüme katkıda bulunmak olduğunu belirtiyor-olanlardan daha çok olmayanları hesaba katmak gayesini taşıyor. Böylelikle yazar “gerçekler”

üzerinde dahi mutabakatın zor sağlandığı bir meselede “gerçek”-leşmeyen senaryoları da hesaba katmak gibi zor bir yolu seçiyor.

Yazara göre Kürt sorunu “Türkiye’nin modernleşme sürecinin... Kürtlere dair siyasî ve idari sorunların... Kürtlerin kendi kimlik ve tercihleriyle katıldıkları siyasal ve toplumsal araçlarla yönetilememesi sonucu ortaya çıktı”(s. 21). Somer tahlilinde sorunun üç temel sacayağı olduğunu belirtiyor: 1- Dış güvensizlik ikilemi (DĞİ) 2- Elit işbirliği ikilemi (iktidar kavgası) (Eİİ) 3- Ortak kimlik ikilemi (OKİ).

Ancak kitap bu üç ikilem yerine, dönemsel analizi (1919 ve 1991 dönemleri) tercih etmektedir. Çalışmanın ilk yarısı 1919-26 yıllarına, meselenin “milad”ına ayrılırken, son yarısı 1991 sonrası döneme yani “milada dönüş” yıllarına

* Yrd. Doç. Dr., Siyaset Bilimi Bölümü, TOBB-ETÜ Üniversitesi

bırakılmıştır. Yazar, kavramlara farklı anlamlar yüklenebileceğini ve bunun da çözümü kolaylaştırabileceğini düşündüğünden önceliği temel kavramların açıklanmasına ayırmıştır. Ardından 3. bölümde, Kürt meselesinin doğuş dönemini (1919-1926) 3 ikilem açısından analiz ederek mevcut “standart anlatı”ya alternatif bir anlatı inşa etmeye girişiyor. Ancak 1926-1965 dönemine değinmeden, 1966-1984 dönemine de çok kısa yer verdikten sonra, yine kısaca PKK’nin başarı -doğuş değil- nedenlerini maddeliyor. 5. bölümde, 3 ikilemin 1991 sonrası değişen Türkiye ve dünya koşullarında büründüğü görünümüleri analiz ediyor. Yok sayılan meselenin, nasıl “ana akım söyleme yerleştiğini” ve bu sayede Kürtlerin tanınması ve “saygı duyulan bir kategori” haline gelmesi mümkünken, meselenin “olumsuz” ve “etnik kutuplaştırıcı” bir hale dönüşmesinin nedenlerini sorguluyor. AKP dönemini ele aldığı 6. bölümde ise 2000’lerdeki gelişmelerle birlikte “milada dönüş” yaşandığını belirterek, bu dönemin birçok açıdan Kemalist dönemle taşıdığı benzerlikleri inceliyor. 2005, 2009 ve 2013 açılımlarının başarısız olmasını; 1920’lerdeki Laik-İslami ayrışmasının yeniden yaşanmasına ve hatta İslamcılarının dahi kendi aralarında ayrışmasına ve AKP tabanını oluşturan aydınların çözüme hazırlıksız olmasına bağlıyor. 7. bölümde ise yazar, cesur bir girişimde bulunarak kendi çözüm önerilerini masaya yatırıyor. Düşünsel zaafın aşılmasının çözüm için zorunluluk olduğunu belirten yazar, millet/egemenlik/etnisite kavramlarına-ki bazen yazar bunları değerler olarak anıyor- yeni bir dil ve içerik kazandırmanın gerekliliğini

vurgulayarak, bu bağlamda yaptığı önerileriyle “sosyal bilim... teorilerinin gelişmesine de katkıda bulunmayı” hedefliyor (s.48).

Yazar kitabının başlığına taşıdığı, biri dış ikisi iç boyuttan oluşan, üçlü ikilemin çözümlenmesinin, “uyumlu ve çoğulcu bir kimlik modelinin uygulanabilmesi için” elzem görüyor (s.147). Birlikte senkronik çözülmesi gereken bu üç ikilemin “etnik veya kültürel tercihlerden çok güç ve denge siyasetinden”, yani Kürt meselesiyle indirekt dinamiklerden (demografik, coğrafi ve siyasal) beslendiğini dile getiriyor (s.40).

Yazarın bahsettiği ikilemleri kısaca inceleyecek olursak:

1- DIŞ GÜVENLİK İKİLEMİ (DĞİ)

Yazar, devletin sadece Kürtlerin ayrılmasından (bölünme/Sevr Sendromu) değil, aynı zamanda diğer komşu ülke Kürtleriyle birleşme isteği/ihtimalinden de korktuğunu belirtiyor. Diğer yandan yazar, Kürtler ayrılığı istemese de ve Pan-Kürdist hareketler olmasa da “sadece bu imkanın varlığı”nın bile çoğunluk (Türkler, Araplar ve Acemler) arasında güvensizlik oluşturmaya yettiğini ve bu yüzden Kürtlerin “her türlü milliyetçiliğini ve talebini güç kullanarak engelleme refleksi”nin geliştiğini ekliyor (s.39). Bu ikilemin doğuşunu ise yazar, “Lozan Anlaşması ve sonrasındaki gelişmeler sonucu “Kürt nüfusunun Irak, Türkiye ve Suriye arasında bölünmesine” götürüyor. Misak-i Milli’ye dâhil Musul vilayetinin İngiliz mandası Irak’a bırakılmasının dönüm nokta-

sı olduğunu ve bu yüzden “birçok” Kürdün, Türklerin Misak için yeterli çaba sarf etmediğine, hatta Kürtleri bölerek zayıflatmak istediğine inandığını, devlet için ise “Kürtlerin irredantist-ayrılıkçı hareket başlatabilecek potansiyel bir tehdit haline geldi”ğini vurguluyor (s.145). Kürt meselesinde DĞİ’nin 1990’larda yeniden canlandığını, Irak’ın kuzeyinde uçuşa yasak bölge oluşturulmasının, Irak Kürt partilerinin (KDP ve YNK) ABD müttefiklerine dönüşmesinin ve PKK’nın buraya yerleşmesinin Türk politikacılarında güvenlik kaygısını yeniden körüklediğini belirtiyor (s.244).

Diğer yandan, yazar 1990’larda yaşanan Kürt meselesine yönelik “devrim niteliğindeki” söylemsel değişim ile Kürt meselesinin tabu olmaktan çıktığını tespit ediyor. Yazar, Irak gibi dış olayların tetikleyici niteliğine rağmen meselenin tabu olmaktan çıkmasını, “iç dinamiklerin bir eseri” (s.201) olarak değerlendirerek bu dönüşümü “kültürel determinist” tez yerine “demokratikleşme tezi” ile açıklıyor. Buna göre 1- elit değerlerinin demokratikleşmeye meyli, 2-demokratik toplum gruplarının aşağıdan yukarıya değişimi dayatması, 3- elit içi çekişme (1987-90 yıllarını kapsayan Özal eksenli bir anlatım) ve ılımlılar arasındaki işbirliğinin dağılması (1991-92 yıllarında Kürtlerin SHP’den ayrışması) bu açıklamanın temel dinamikleri oluşturuyor. Ancak yazar tüm bunlara rağmen DĞİ’nin aşılmasını kurumsal reformların yapılamamasına, siyasal aktörlerin hatasına ve sürecin otoriter güçlerce sabote edilmesine bağlıyor.

Somer, kitabında Türkiye’nin 2008’de Irak Kürtleriyle ilişki geliştirmeye başladığını ve bunun daha çok ekonomik çıkarlar ve bölgenin enerji kaynakları ile Irak Kürtleri’nin Şii Bağdat hükümetine karşı bir denge olarak görülmesi ve genel konjonktür itibarıyla- komşu ülkeler dahi çoğu devletin Kürtlerin bağımsızlığına karşı olması- DĞİ’nin azalması gibi faktörlerle ilişkili olduğunu belirtiyor. Ancak yazar bunların da kalıcı bir sonuç vermediğini, zira “içeride uyumlu ilişki kurulamadığı sürece dışardaki Kürtlerle uyumlu ilişkinin de sürekli ve sağlam olamayacağı” iddiasını taşıyor (s.261). Yazara göre diğer sebepler ise Laik-İslami elitler arasındaki rekabetin Kürt Sorunu’ndan daha öncelikli olması (s.271) ve “Kürt sorununu çözmek için programlı yaklaşma”nın gerekliliği ve bu noktada AKP iktidarının eksiklikleridir (s.274).

DĞİ’nin aşılması için yazar, ne bugüne kadar uygulanan “engelleme” politikasını, ne de Kürtlerin “birleşme” sini öneriyor. Somer, bir üçüncü yol olarak “esnek entegrasyon/ortaklık” kurulmasını ve bu minvalde bölgesel sosyo-ekonomik politikaların uygulanmasını, entegrasyon ve diplomasi ile komşu ülkeler ve Kürtleriyle karşılıklı bağımlılığa ve güvene dayalı ilişkilerin kurulmasını öneriyor.

2- ELİT İŞBİRLİĞİ İKİLEMİ (Eİİ):

Yazar Kürt meselesinin çözümünün ikinci önemli ayağını Türkiye iç siyaseti, iktidar mücadelesi ve kendi ifadesiyle siyasal/yönetici elit/aktörler arasındaki mücadeleye bağlıyor.

Yazar, bunlar arasında bir konsensus olmadığı sürece bir çözümün olmayacağını ima ediyor. Somer, temel ayrımın laik-İslami ayrımı olduğunu, fakat bunların da kendi aralarında “modernleşmenin anlamı ve araçları konusunda (s.147)” ayrışarak İslami muhafazakârlar, İslami modernleşmeci, ılımlı/evrimci elitler ve radikal/devrimci elitler olarak dört gruba ayrıldığını vurguluyor.

Somer, 1919-1926 döneminde Kemalistlerin iktidarlarını pekiştirme sürecini ve bunun Kürt meselesiyle ilişkisini inceliyor. “Kemalist radikaller”in hızlı ve laik bir modernleşme ile yeni devleti bir an önce kurma ve sağlamlaştırma hedefleri yüzünden, önce İslami elitleri, ardından ise laik ılımlıları tasfiye ettiğini vurguluyor. Buna göre, İkinci Meclis’e geçişte muhafazakâr-Müslüman elitler dışlanmış ve 1920 ve 1930’lardaki devrimler sonucu İslamcılar karar mekanizmalarından temizlenmiştir. Yazar, radikallerin hesap veremez bir hareket serbestliği kazanmalarından dolayı sorunun çözümlenmediğini düşünüyor (s.147).

Somer’e göre 1919’larda olduğu gibi 1991 sonrası dönemde de bu ikilem devam etmektedir. Siyasi aktörler bölünmüş ve hatta ortak çalışma yapamaz hale gelmişlerdir. Laikliğe, modernleşmeye ve İslam’a dair ortak bir bakış sağlanmadığından Laik-İslami ayrışması devam etmektedir. Kemalistler, İslamcıların Kürt sorununu kullanarak laik seçkinleri bertaraf etmesinden, rejimi İslamileştirmesinden ve Türk kimliği yerine İslami bir kimlik dayatmasından çekinmektedir. İslamcılar ise İkinci Meclis’te

olduğu gibi laikler tarafından -tekrar- dışlamaktan korkmaktadırlar. Üstelik 1919 döneminde olduğu gibi, Laik-İslami kesimlerin kendi içlerinde bölünmeleri de (son dönemde AKP-Gülen cemaat çatışması gibi) çözüm yönünde engel oluşturmaktadır. Oysa uyumlu ve çoğulcu kimlik modeli için kurucu elitler arasında belli bir fikir birliği, güven ve anlaşma olma”lıydı (s.147). Yazar elit işbirliğini daha geniş bir çerçevede ele alarak, sol elitlerin yanı sıra Kürt elitlerle de yaşanan konsensus sorununa değiniyor. Bu bağlamda, ılımlı Kürt elit bulmanın zorluğundan bahseden yazar, PKK dışındakilerin şiddete bulaşmalar dahi bağımsızlık talepleriyle aslında radikal olduklarını ve “kabul edilmesi daha zor siyasî ve kimliksel talepler” taşıdıklarını belirtiyor (s.43).

Yazar bu ikilemin aşılması için, dengeli, şeffaf bir siyasî sistemin gerekliliğini vurgularken; elitler arasında dolaylı sorunlar için gerekli asgarî güven ve demokratik uzlaşmanın sağlanmasını ve en önemlisi de ılımlı aktörlerin eylemde bir araya gelmelerini gerekli görüyor. Ayrıca yeni aktör/elitlerin bir arada çalışmasının önemine dikkat çekerken, mevcut partilerin, özellikle AKP ve CHP tabanlarının daha aktif rol almasının ve empati kurmalarının gerekliliğini de ekliyor.

3-ORTAK KİMLİK İKİLEMİ (OKİ):

Kürt sorununun atom çekirdeğini oluşturan kimlik meselesini ele alan yazar, 1919’dan beri gündeme gelen, Osmanlılık, Anadoluçluk, Türk-Kürt

kardeşliği, İslam kardeşliği (ümme), Türklük, Kürtlük gibi seçenekleri tartışmaya açıyor. Somer, OKİ'yi Türkler'de bölünme ve kimlik endişesi yaratmayan, Kürtlerin hak-hukuk-kimlik talebini karşılayan ve aynı adı ve içeriği dayatmayan bir ortak kimlik tanımı sorunu olarak tanımlıyor.

Yazar, Kemalistlerin başından beri, -Türkçü standart söylemin iddiasına göre-bir Türk devleti kurmak ve-Kürtçü standart söylemin iddiasına göre- Kürtlerin bölünmesine ve asimilasyonuna dair planı olmadığını, aksine, 1926'ya varan sürecin iç ve dış koşullarla şekillendiğini iddia etmektedir. Somer, Kemalistlerin temel amacının "Türkiye halkının benimseyebileceği" ve "milli devletin temeli yapabileceği ortak bir kimlik inşa etmek" olduğunu ileri sürmektedir (s. 145). Bunun için de ilk olarak nüfusu ve kültürüyle önemli olan Kürtleri projeye dâhil etmek ve ikinci olarak geri kalan nüfusa (bir kısmı anadili Türkçe olmayan) "millet bilinci" kazandırmak yönünde bir anlayış benimseniyor (s.145). Ancak, yazara göre "diğer ikilemler çözülemediği"nden, eski rejimle bağları koparmak ve muhalifleri dışlamak öncelikli hedef olduğundan, resmi ideolojiye dahil olabilecek yatınlıkta ve şartların zorlamasıyla Türk milliyetçiliği siyaseti ön plana çıktı. Kemalistler için hali-hazırda "mevcut bir etnik kategoriye ve kan ve soybağı"na vurgu yapmak "daha kolay ve cazip" idi (s.146).

1991 sonrası dönemde dahi, ortak bir kimlik yaratılmadığını vurgulayan yazar, bunun temel nedeninin Türkiyelilik ile İslami kimlikler gibi

önerilerin Türklerde kuşku ve endişeye yol açmasının olduğunu belirtir. Somer'e göre Türkler, Kürtlerin tanınmasından değil, Türk kimliğinin zayıflamasından, Kürt sorununun Türk kimliğiyle ilişkilendirilmesi gibi yaklaşım yanlışlıklarından endişe ediyor. Özellikle AKP dönemi ile İslami kimliğin bir proje olarak dayatılması ile devlet kurumlarından Türklüğün atılmasından kaygı duyuyorlar. Yazar bu endişelerin aslında daha çok, tartışma yöntemlerinden kaynaklandığını düşünüyor: kimlikler arasında hiyerarşik ve kazan-kaybet ilişkisinin kurulması; Türkiyelilik kimliğinin kapsayıcılığı yerine Türk kimliğinin dar/dışlayıcı, etnik ve değişmez olduğuna vurgu yapılması; Kürt kimliği yerine, ortak kimlik ve Türk kimliğine odaklanılması yani bir anlamda Kürt kimliği tartışmalarının Türk kimliği tartışmalarına dönüşmesi...

Yazar çözüm olarak başta, "Anayasal ortak kimlik" tanımının yapılmasının gerekliliğini belirterek Anayasa'nın 66. Maddesinin şu şekilde değişmesini öneriyor: "Türkiye'de din, mezhep, etnisite ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk veya Türkiye vatandaşı denir" (s.347). Ortak kimlik ikilemine özellikle "düşünsel zaaf" bölümünde geniş yer verirken, İslamî ve Türkiyelilik gibi kimliklerin başarısız olması karşısında, Türk kimliğinin aslında pekâlâ ortak kimlik olabileceğini; "yeni kimlik inşası projeleri" yerine "mevcut kimliklerin içeriklerinin yeniden tanımlanması"nın gerekliliğini savunuyor (s.353).

Türkiyelilik formülasyonunun, belirli bir tarihsel derinlikten yoksun

olmasının yanı sıra, iç ve dış politik gelişmelere bağlı olarak dışlayıcı olabileceğini-mesela dış Türkler nezdinde-düşünen yazar, Türk kimliğinin tek ve etnik kimlik olduğu ve milli kimlik olmayacağı yönündeki ifadeleri sorunlu buluyor (s. 299). Türk kimliğinin çoklu anlamına yönelik uzlaşma olmadığına, hatta aksine “Türklüğün etnik mi milli mi” (s.298) olduğu tartışmasına dikkat çeken yazara göre, Türk terimi sanıldığından daha kapsayıcıdır. Somer, Türk kimliğinin “soya dayalı etnik kimlik” olmaktan daha çok “kültürel ve siyasal aidiyete, vatandaşlığa ve toprağa dayalı siyasal-kültürel bir kimlik” taşıdığını savunuyor (s.72). Ortak kimlik tartışmaları için yazar, Türk ve Kürt kimlik tartışmalarını birbirinden ayırmaya, etnisite, millet ve egemenlik gibi kavramları yeniden düşünmeye ve bu kavramlara daha esnek anlamlar yüklemeye çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtiyor.

Böylesine derin, sorgulayıcı, çok yönlü, meseleyi anlamaya, anlatmaya ve hatta ikna etmeye çabalayan değerli bir çalışma için birkaç eleştirim olacak. “1919 milad” ve “1991 milada dönüş” dönemlerinin temel belirleyicisi uluslararası konjonktür olmasına rağmen yazar bu boyutu layıkıyla incelememiş, hatta yok saymış derssem pek haksızlık yapacağımı sanmıyorum. 1919-22 döneminde eğer ki Kürt meselesinde özerklik gibi haklardan bahsedilmişse, bunda hiç kuşkusuz -yazarın bir kez bile adını anmadığı- Wilson İlkelerinin etkisi vardı. Daha savaş sırasında 1918’de açıklanan bu ilkeler, Müslümanlar da dahil tüm Osmanlı “azınlıkları”na kendi yönetimlerini belirleme hak-

kını tanıyordu ve birkaç yıl boyunca tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı coğrafyasındaki siyaseti (ve sınırları da tabii) belirleyen en temel prensip olmuştur (bkz. E. Manela, 2007). Bu dönemde Kürdistan ilk defa uluslararası sorun oluyor ve de ilk (ve son) defa kurulması yönünde galip Büyük Devletler arasında görüş birliği oluşuyordu. Ankara Hükümeti, Osmanlı Musul’u merkezli bir Kürdistan projesinin az sayıda muhalifinden biri idi. Uluslararası düzlemde Kürt bağımsızlığının tartışıldığı bir sırada, Ankara yetkililerinin Kürtler hakkında otonomi-altı haklar tartışması yapmasını bir gönüllülük değil, kaçınılmazlık olarak değerlendiriyorum. Yani uluslararası bağlam göz önüne alındığında, dönemi yazarın yaptığı gibi sadece iç dinamiklerle açıklamanın bir eksiklik olduğunu düşünüyorum.

Yazar aynı şekilde, 1991 Körfez Savaşı’nın etkisine bir iki cümleyle değiniyor. Bunun nedeni meselenin kamusal alanda tartışılmaya başlamasını izaha çalışırken, iç dinamikleri ön plana çıkarmasıdır. Bu bağlamda, 1991 sonrası söylemsel değişimi “demokratikleşme tezi” ile açıklarken 1987 referandumu ile siyasi yasakların kalkmasını demokratikleşme sürecine örnek göstermekte, ancak aynı yıl “Doğu”da olağanüstü hal ilan edilmesini belirtmemekte ve dikkate almamaktadır. Yazar bu ani değişimi iç gelişmelere bağlamakta ısrarcı davranmaktadır. Kısacası, Batı’nın 1919’da Osmanlı’ya ve 1991’de Ortadoğu’ya yönelik değişen politikasının Kürt sorununun tartışılmasında en büyük etmen olması gerçekliğine

-ne yazık ki- yeterince ve hakkaniyetle yer vermiyor.

Somer'in değerli çalışmasına diğer bir eleştirim ise Musul meselesi hakkındaki görüşleridir. Musul meselesinin kilit rol oynadığı ve bugün dahi yeterince aydınlatılmadığı konusunda hemfikiriz, ancak Ankara Hükümeti'nin Musul politikası konusunda birçok noktada farklı düşünüyoruz. Bu kısa eleştiri hacminde bunu dile getirmem mümkün olmadığından sadece bir maddi hatayı belirtmeden duramayacağım. Yazar, Atatürk'ten iki alıntı yaparak (s.156, bkz. dipnot 69 ve 76), Atatürk'ün "Kürtlerin bölünmesi"ni "sakıncalı" gördüğünü iddia etmektedir. Oysa Atatürk'ün Musul politikası için bir bütün olarak bunu söylemek mümkün olmadığı gibi, Somer'in alıntısını yaptığı iki söyleminden de böyle bir sonuç çıkmamaktadır. İlk alıntıda Atatürk, Kürtlerin bölünmesinden değil, İngilizlerin Musul merkezli "bir Kürt hükümeti teşkil" etmesinden korktuğunu dile getirmekte, ikinci alıntı-

sında ise Atatürk Kürtlerin herhangi bir bölgede çoğunluk oluşturmamasından dolayı sınırın çizilemeyeceğini belirtmekte, yani hiç bir şekilde Kürtlerin bölünmesinin sakıncalı olduğuna dair bir yaklaşımda bulunmamaktadır.

Ancak tüm bu eleştiriler, Somer'in çalışmasının Kürt sorununun siyasal veçhesini anlamamız açısından bizlere sunduğu samimi, sorgulayıcı, çok boyutlu ve zengin içeriğini gölgeleyemez. Türkiye'nin, bölgenin ve yakın gelecekte dünyanın en önemli sorunlarından biri olacak bir konuyu, hem de en kalbinden analize tabi tutmak ancak böyle mümkün olabilirdi. Çalışma, sadece Kürt sorununu değil, Türk siyasetini ve kadim sorunlarını anlamak, iç ve dış siyaset arasındaki organik ilişkiyi değerlendirmek için önemli bir kaynak değerindedir.

ORTADOĞU ETÜTLERİ

Genel Hususlar

Ortadođu Etütleri, Ortadođu çalışmalarına yoğunlaşmış bir dűřünce kuruluşu olan Ortadođu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) tarafından basılı ve e-dergi olarak yayınlanan hakemli bir siyaset, uluslararası ilişkiler ve fikir dergisidir.

Editörlüğünü ORSAM Danışmanı Prof. Dr. Özlem Tür'ün yaptığı dergi, yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Ortadoğu Etütleri'nin amacı, Türkiye'de sosyal bilimlerde Ortadoğu çalışmalarının gelişimini teşvik etmek ve uluslararası alanda Ortadoğu literatürüne nitelikli katkılar yapılmasına imkân sağlamaktır.

Ortadođu Etütleri'nde yayınlanan çalışmalardaki değerlendirmeler, ORSAM'ın kurumsal görűşünü yansıtmamaktadır.

Yayın Koşulları

Ortadoğu Etütleri'nde yayınlanacak makalelerin, uluslararası ilişkiler bağlamında Ortadoğu coğrafyasıyla ilgili siyaset, siyasi tarih, uluslararası hukuk ve iktisat gibi konuları kapsaması beklenmektedir. Ortadoğu literatürüne katkı sağlayacak nitelikte kavramsal çerçevesi sağlam, özgün, eleştirel bakış açısı getiren, özümlemeli araştırma ve incelemelere öncelik verilmektedir.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Derginin son sayfalarında tüm özetlerin Arapça versiyonu da yayınlanmaktadır.

Makalelerde anlatım dilinin düzgün olması, dűřüncelerin doğru bir mantık örgüsü içinde ifade edilmesi, referansların uygun biçimde kullanılması, varsayımların güçlü biçimde desteklenmesi, konuyla ilgili literatüre nüfuz edilebilmiş olması gerekmektedir.

Kitap değerlendirmeleri/incelemeleri, makale biçiminde hazırlanmış olmaları halinde kabul edilmektedir. İncelenen kitabın bir kopyasının, makul bir sürede iade edilmek üzere, Editör'e ulaştırılması gerekmektedir.

Makaleler yayınlanmadan önce yazarlarla eser sözleşmesi akdedilmektedir.

Telif ödemeleri, derginin yayınlanmasından en geç bir ay sonra yapılmaktadır. Ayrıca, yazarlara dergiden 5 kopya verilmekte, derginin ulaştırılmasında fayda gördükleri kurumlar/kişilerle ilgili sundukları notlar dikkate alınabilmektedir.

Biçimsel Esaslar

- Makalelerin dili Türkçe ya da İngilizce olmalıdır. İngilizce makalelerde imla ve noktalama kuralları açısından İngiltere İngilizcesi'nin kullanılması tercih sebebidir. Yazıların uzunluğu 4000-8000 kelime aralığında olmalıdır.
- Çalışmanın hazırlanmasında takip edilmesi gereken sıra şöyledir: Başlık, öz (abst-

ract), anahtar kelimeler, asıl metin, ekler, notlar, referanslar (kaynakça), tablolar (başlıklarıyla birlikte müstakil sayfalarda), şekil açıklamaları (liste halinde), özet (summary).

- Öz bölümü (abstract) ortalama 150 kelime uzunluğunda olmalıdır. Türkçe makalelerin İngilizce özeti de sunulmalıdır.
- Makalelerde 6 ila 10 anahtar kelime bulunmalıdır. Türkçe makalelerin İngilizce anahtar kelimeleri de sunulmalıdır.
- Özetler (summary) 400 kelime uzunluğunda olmalı ve yalnızca İngilizce hazırlanmalıdır.
- Makale sahiplerinin, Editör aksini belirtmedikçe bir özgeçmişlerini sunmaları istenmektedir.
- Görsellerin yüksek çözünürlüklü olması ve siyah-beyaz baskıya elverişli olmaları gerekmektedir. Renkli görsellerin siyah-beyaz baskılarında ortaya çıkabilecek tutarsızlıklar dikkate alınmalıdır. Materyalin en uygun çözünürlükte olduğundan emin olunmalı ve metin içine yerleştirilmeden bilgisayar ortamında ayrı bir dosya olarak olarak iletilmelidir.
- Anadili İngilizce veya Türkçe olmayan yazarların makalelerini göndermeden önce, metinlerini dil konusunda ehil bir uzmana okutmaları ve düzelttirmeleri gerekmektedir. Yoğun dilbilgisi ve anlatım hatası olan metinler değerlendirmeye alınmamaktadır.
- Latin alfabesi kullanılan dillerde isim orijinal haliyle verilmektedir. Diğer dillerde yazılan isimler ise İngilizce veya Türkçe transliterasyonuyla kullanılmalıdır.

Dipnot Yazım Kuralları

Dipnotlar açıklayıcı olmalı ve mümkün olduğunca sık kullanılmalıdır. Dipnotlar makale içinde birbirlerini takip edecek şekilde artan rakamlar ile numaralandırılmalı ve metin sonunda yer alan ve açıklamaları içeren liste ile örtüşmelidir. Söz konusu listelerde kitap, makale ve metinlere dair verilen referanslarla uyumluluk ve isimler ile önemli sıfatların baş harflerinin büyük harf ile yazılması önemlidir. Aşağıdaki uygulamalı örneklerin dikkatle incelenmesi tavsiye edilir:

Kitaplar

Norman Stone, *Kitabın Adı*, (London: Basic Books, 2007), s. 67.

Norman Stone (ed.), *Kitabın Adı* (London: Basic Books, 2007), s. 67-9.

Norman Stone ve Sergei Podbolotov, *Kitabın Adı* (London: Basic Books, 2005), s. 99.

Takeip eden referanslar: Kıvrımlı, *Kitabın Adı*, s. 99.

Dergiler ve Makaleler

Norman Stone, "Makale Başlığı", Dergi Adı, *Cilt. #*, Sayı. # (Ay, Yıl), s. #.
Takip eden referanslar: Kırımlı, "Makale Adı", s. #.

Derleme Kitap Makaleleri

Norman Stone, "Makale Adı", Hakan Kırımlı, "Kitap Adı" (London: Crimea Publishing Co., 2000), s.100.

Resmi Belgeler

Meclis Zabıtları: TBMM Yayınları (Meclis Yayınları, 1988, V), 111.

Tezler

E. Beytullah, "The Crimean Khans' relations with the Arab Amirs", yayınlanmamış doktora tezi, Bilkent University, 1999, Bölüm 5, s.44.

Tekrarlar

Dipnotlarda uygun yerlerde "ibid." ibaresi kullanılmalı, ancak bu ibare önceki bilginin birden fazla kaynağa dayandığı durumlarda kullanılmamalıdır.

İletişim / Makale Önerileri

Makaleler yılın her döneminde editöre ulaştırılabilir.

Önerilmek istenen çalışmalar için öncelikle Yayın Koşulları'nın dikkatle okunması tavsiye edilir.

Yazarların çalışmalarını elektronik posta yoluyla adresine göndermesi tercih edilmektedir.

Makaleler ve diğer sorular, Ortadoğu Etütleri Editörü Prof. Dr. Özlem Tür'e tur@metu.edu.tr adresinden ulaştırılabilir.

Telif Hakları

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilip yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılmaz, yeniden yayınlanamaz.

Yazarlar dergiye sundukları makalelerine ait yayın haklarının tamamını yayıncıya devrettiklerini kabul ederler. Yazarlar makalelerini eğitim amaçlı olarak veya özel kullanım için çoğaltma hakkına sahiptirler. Ancak makale, Ortadoğu Etütleri'nin yazılı izni olmaksızın internet üzerinden yayınlanmak veya benzeri gibi yollarla çoğaltılamaz.

Ortadoğu

Analiz

“Ortadoğu’ya Açılan Pencereniz”

ORTADOĞU STRATEĞİK ARASTIRMA LAB. MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

Adres: Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Kat: 3-4
Çankaya-Ankara-TÜRKİYE
Telefon: +90 (312) 430 26 09 Faks: +90 (312) 430 39 48
Genel ađ: www.orsam.org.tr
E-posta: ortaduguetutleri@orsam.org.tr

ORTADOĞU ETÜTLERİ